

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

Головна Web-сторінка
Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

Ж

14595

1999.2

- ♦ Путівник по бібліотеці
 - [Довідкова інформація](#)
 - [Каталоги та бази даних](#)
 - [Надходження книг](#)
 - [Публікації](#)
 - [Перлини з фондів](#)
- ♦ Путівник по Internet
 - [Пошукові засоби](#)
 - [Web-сервери бібліотек](#)
 - [Електронні бібліотеки](#)
- ♦ Інформація для бібліотекарів
 - [Нормативні акти](#)
 - [Он-лайн матеріали](#)
 - [Конференції](#)

- ♦ Спонсори створення сервера:
 - [Міжнародний фонд "Відродження"](#)
 - [The Eurasia Foundation](#)

Україна, 252039, Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3;
телефон: (380 44) 265-81-04;
факс: (380 44) 264-33-98;
E-mail: nlv@csf.freenet.kiev.ua

Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
Міжнародна наукова конференція
«Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток»

Шановні колеги!

Запрошуємо Вас взяти участь у роботі Міжнародної наукової конференції «Бібліотечно-інформаційні ресурси: формування і розвиток», яка відбудеться в Києві 12-15 жовтня 1999 р.

Організатори конференції: Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського;
Асоціація бібліотек України;
Рада директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук - членів Міжнародної асоціації академій наук.

На пленарному і секційних засіданнях, семінарах та круглих столах передбачається обговорити такі проблеми:

1. Комплектування в системі формування інформаційних ресурсів.
2. Довідково-бібліографічний апарат сучасної бібліотеки.
3. Створення електронних інформаційних ресурсів.
4. Інтеграція бібліотечно-інформаційних ресурсів.

У рамках Конференції відбудеться засідання Ради директорів наукових бібліотек та інформаційних центрів академій наук - членів Міжнародної асоціації академій наук і щорічна конференція Асоціації бібліотек України.

В період проведення форуму працюватиме виставка інформаційних продуктів і програмних систем.

Заїзд та реєстрація учасників з інших міст і країн - 11 жовтня 1999 р.

Початок роботи Конференції - 12 жовтня 1999 р. о 10 год. у конференц-залі Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського.

Заявку на участь у Конференції, доповіді та повідомлення обсягом не менше шести сторінок машинописного тексту (бажано у вигляді комп'ютерного файла у форматі ASCII) з короткими відомостями про авторів (прізвище, ім'я, по батькові; науковий ступінь, звання, посада, місце роботи, телефон, факс, E-mail) надсилати до організаційного комітету до 1 серпня 1999 р. за адресою:

Україна, 252039, м. Київ-39, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського; факс: 264-33-98, 264-17-70, 265-56-02;
E-mail: confer@csl.freenet.kiev.ua

Матеріали, що відповідають темі Конференції і схвалені її оргкомітетом, будуть надруковані в спеціальному збірнику «Наукові праці НБУВ».

Робочі мови конференції: українська, російська, англійська.

Координатори: Павлуша Тетяна Петрівна (380 44) 264-23-14
Костенко Леонід Йосипович (380 44) 264-95-01
Свобода Алла Антонівна (380 44) 264-91-17

Оргкомітет

БІБЛІОТЕЧНИЙ ВІСНИК

LIBRARY NEWS

Науково-теоретичний та практичний журнал
Заснований у 1993 році

Scientific theoretical applied journal
Founded in 1993

Головний редактор
академік НАН України О.ОНИЩЕНКО

Редакційна колегія

Г.Боряк, А.Бровкін, Л.Дубровіна, Л.Костенко, Л.Крушельницька, С.Кулешов, В.Немошкаленко, В.Омельчук, Р.Павленко, Т.Павлуша, В.Попроцька (заст. головного редактора), Н.Солонська (заст. головного редактора), А.Чекмарьов, В.Китастий (директор парламентських програм «Україна» Асоціації колишніх членів Конгресу), Майкл Берд (директор Британської Ради), Мілена Клімова (директор Народної бібліотеки в Празі, Чехія), Ханна-Лора Гоншіор (Державна бібліотека, Мюнхен, Німеччина), Ханна Ласкаржевська (Бібліотека Народова, Варшава, Польща).

Редактор Л.Сушко. Коректор В.Семенюк. Комп'ютерна верстка та дизайн Л.Клімова, Т.Павлюк. Комп'ютерний набір Л.Загородня, Т.Павлюк. Переклад іноземними мовами Н.Яремчук, М.Воробей, Р.Кириченко.

Засновники - Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського та Національна академія наук України

Адреса редакції - 252039, Україна, Київ-39, пр-т 40-річчя Жовтня, 3. НБУВ, тел. 267-48-62. V.Vernads'ky National Library of Ukraine, Kyiv-39, pr. 40-richja Zhovtnja, 3

Свідоцтво про державну реєстрацію № 189. Передплатний індекс 74049

Друкарня Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського

© Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського

Редакція виправляє мову і скорочує статті за згодою автора. Редколегія та редакція можуть не поділяти думок, висловлених авторами статей. Матеріали друкуються за постановою редколегії журналу. У разі передруку посилання на «Бібліотечний вісник» обов'язкове. Відхилені редколегією матеріали не рецензуються і не повертаються.

Цей і наступні номери журналу «Бібліотечний вісник» виконуються на обладнанні, придбаному коштом Міжнародного фонду «Відродження».

Зміст

ДОКУМЕНТАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Л.Костенко Використання Internet у бібліотеках 6

КОМПЛЕКТУВАННЯ ФОНДІВ

Н.Малолетова Книгообмін НБУВ з бібліотеками ФРН: історичний досвід, сучасний стан та його перспективи 11

ІСТОРІЯ БІБЛІОТЕЧНОЇ СПРАВИ

І.Тимошенко Діяльність Кабінету по вивченню книги і читача в УНІК (1926-1931) 17

З ФОНДІВ НБУВ

І.Циборовська-Римарович Щодо колекції Ф.Мікошевського НБУВ (видання друкарень, що діяли в українських землях у XVI - XVIII ст.) 21

КНИГОЗНАВСТВО

Г.Корисєва Друкована українська книга та преса для дітей у Галичині (кінець XIX - перша пол. XX ст.) 25

АДРЕСА ДОСВІДУ

О.Лук'яненко Репертуар і методи популяризації польської літератури 29

ІВІЛЯРИ

І.Бобрішева Валерія Шульгіна та висока поета її життя 31

ОСОБИСТОСТІ

Т.Приліпко, М.Лук'яненко Людмила Ястремська 38

С.Артамонава Бібліограф Олена Шинкаренко 41

НА ДОПОМОГУ ДОСЛІДНИКУ

Є.Медведєва До джерел інформації 43

І.Монолатій Загадка Якуба Оренштайна 46

ФАКТИ НАУКОВОГО ЖИТТЯ. ХРОНІКА ПОДІЙ

Т.Добко Міжнародний науковий конгрес: «125 років НТШ» 48

Н.Солонська Новий академічний журнал 49

РЕЦЕНЗІЇ

В.Гесць Видатна наукова праця в галузі історичної україністики 50

О.Ясь Національні традиції та історіографічна спадщина 52

І.Тюрменко Критичні зауваги щодо створення бібліографії Івана Огієнка 53

Н.Шалашина Книгознавчі аспекти в «Історії української культури» 54

Content

DOCUMENTAL COMMUNICATIONS AND INFORMATIONAL TECHNOLOGIES

L.Kostenko Using of Internet in Libraries 6

COLLECTIONS' ACQUISITION

N.Maloljetova Exchange of books between the V.Vernads'ky National Library of Ukraine and German libraries: historic experience, present status, perspectives 11

FROM THE HISTORY OF LIBRARY BUSINESS

I.Tymoshenko The activity of the Office of the Reader's Service for the Study of Books at UNIC (1926-1931) 17

FROM LIBRARY HOLDINGS

I.Tsiborovs'ka-Rymarovych From the Mykoshevsky' collection of the V.Vernads'ky National Library of Ukraine (editions of printing houses that operated in Ukraine in the 16th to 18th centuries) 21

BIBLIOLOGY

H.Kornjjeva Ukrainian book and press for Galychyna (end of XIX- beg. of XX cent.) 25

EXPERIENCE'S ADDRESS

O.Lukjanenko Repertoire and popularization of Polish literature 29

JUBILARIANS

I.Bobrysheva Valeria Shul'gina and her life 31

PERSONALITIES

T.Prylipko, M.Lukjanenko L'udmyla Yastrems'ka 38

S.Artamonova Bibliographer Olena Shynkarenko 41

FOR THE RESEARCHER'S HELP

E.Medvedjeva To the sources of information 43

I.Monolatij Yakub Orenshtain's mystery 46

FACTS FROM THE SCIENTIFIC LIFE. CHRONICLE OF THE EVENTS

T.Dobko International Scientific Congress: 125 years of Shevchenko Scientific Association 48

N.Solons'ka New academic journal 49

REVIEWS

V.Gejets' Outstanding scientific work on Ukrainian studies 50

O.Yas' National traditions and historiography 52

I.Tjurmenko Critical remarks about the Ivan Ogienko's bibliography 53

N.Shalashna Bibliological aspects in the «History of Ukrainian culture» 54

Inhalt

DOKUMENTARISCHE KOMMUNIKATION UND INFORMATIONSTECHNOLOGIEN

L.Kostenko Die Anwendung des Internets in Bibliotheken 6

DIE KOMPLETTIERUNG DER BIBLIOTHEKSBESTÄNDE

N.Maloletova Der Schriftentausch der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine mit Bibliotheken in der BRD: Historische Erfahrung, aktuelle Situation, Perspektiven 11

AUS DER GESCHICHTE DES BIBLIOTHEKSWESENS

I.Tymoschenko Die Tätigkeit des Kabinet für Erlernen des Buches und Lesers des Ukrainischen Forschungsinstituts für Bücherkunde (1926-1931) 17

AUS DEN BIBLIOTHEKENBESTÄNDEN

I.Ziborowska-Rymarowytch Zur Sammlung von F.Mikoschewsky in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine. (In der Ukraine im 16-18 Jh. erschienene Drucke) 21

H.Korneeva Ukrainische Bücher und Periodika für die Kinder aus Galizien. (Ende des 19 - erste Hälfte des 20 Jh.) 25

ERFAHRUNGSUSTAUSCH

O.Lukjanenko Repertoire und Methoden der Popularisierung polnischer Literatur 29

JUBILARE

I.Bobryschewa Walerija Schulhina und die Obernoten ihres

Lebens 31

PERSONALIA

T.Prylipko, M.Lukjanenko Ljudmyla Jastremska 38

S.Artamonowa Bibliograph Olena Schynkarenko 41

HINWEISE FÜR WISSENSCHAFTLER

J.Medwedewa Zu den Informationsquellen 43

I.Monolatij Ein Geheimnis über Jakob Orenstein 46

AUS DEM WISSENSCHAFTLICHEN LEBEN. CHRONIK DER EREIGNISSE

T.Dobko Internationaler wissenschaftlicher Kongreß «125 Jahre Wissenschaftlicher Schewtschenko-Verband» 48

Solonska N. Ein neuer Akademiezeitschrift 49

REZENSIONEN

W.Hejcz Eine wichtige wissenschaftliche Arbeit auf dem Gebiet der historischen Ukrainistik 50

O.Jas' O. Nationale Traditionen und das historiographische Erbe 52

I.Tjurmenko Kritische Anmerkungen zur Herausgabe einer Iwan Ohijenko - Bibliographie 53

N.Schalaschna Bücherkundliche Aspekte in dem Buch «Geschichte der ukrainischen Kultur» 54

Sommaire

COMMUNICATIONS DOCUMENTAIRES ET LES TECHNOLOGIES INFORMATIQUES

L.Kostenko La mise en oeuvre d'Internet dans les bibliothèques 6

L'ACQUISITION DES FONDS

N.Malolétova Les échanges internationaux de livres entre la BNVU et les bibliothèques de l'Allemagne fédérale (expérience historique, état actuel, perspectives) 11

DE L'HISTOIRE DE LA BIBLIOTHÉCONOMIE

I.Tymochenko L'activité du Cabinet pour l'étude du livre et du lecteur de l'Institut scientifique ukrainien de bibliologie dans les années (1926-1931) 17

DES FONDS DES BIBLIOTHÈQUES

I.Tsiborowska-Rymarowytch De la collection de Mikochevsky réunie à la BNVU (les éditions des imprimeries qui fonctionnèrent en Ukraine aux XVI-e-XVIII-e siècles) 21

BIBLIOLOGIE

G.Kornéeva Le livre et la presse ukrainiens à l'usage des enfants en Galicie (la fin du XIX-e et la première moitié du XX-e siècle) 25

ADRESSE D'UNE EXPÉRIENCE

O.Loukianenko Le répertoire et les méthodes de la diffusion de la littérature polonaise 29

ANNIVERSAIRES

I.Bobrychévâ Walerija Choulguina et la haute note de sa vie 31

PERSONNALITÉS

T.Prylipko, M.Loukianenko Ludmyla Jastremska 38

S.Artamonowa Olena Chynkarenko, bibliographe 41

AU SERVICE DU CHERCHEUR

E.Medvédéva Aux sources de l'information 43

I.Monolatij Le mystère d'Jacob Orenchtain 46

FAITS DE LA VIE SCIENTIFIQUE. CHRONIQUE DES ÉVÉNEMENTS

T.Dobko Le congrès scientifique international sur le thème «Le 125-e anniversaire de la Société scientifique T.Chevtchenko» 48

N.Solonska Une revue académique nouvelle 49

COMPTES RENDUS

V.Guéets. Un travail scientifique marquant dans le domaine de l'ukrainistique historique 50

O.Jass Les traditions nationales et le patrimoine historiographique 52

I.Tiourmenko Remarques critiques sur la constitution de la bibliographie d'Ivan Ogienko 53

N.Chalachna Aspects de la science du livre dans «L'histoire de la culture ukrainienne» 54

Summary

L.Kostenko Using of Internet in Libraries

The Internet is a global system that links close to 100,000 local corporate and departmental nets, about 10 million computers and over 100 million users. It does not have a separate organizing structure or leading body (as does the universal telephone net). Economic expediency form the basis of it's development. Commercial organizations form the Internet-servers that advertise the interests of the commercial organizations and non-commercial organizations, such as various libraries. Thus there is an opportunity to transform libraries into virtual libraries, owing to the abundance of global computer nets. Analysis of the Vernadsky National Library of Ukraine as a model is presented.

N.Maloljetova Exchange of books between the V.Vernads'ky National Library of Ukraine and German libraries: historic experience, present status, perspectives

Exchange of books with Germany, an important European center which has old and established traditions in publishing and printing holds a key place in acquisitions at the V.Vernads'ky National Library of Ukraine. The V.Vernads'ky National Library of Ukraine has an interest in developing and maintaining collaborations with it's traditional business partners because such collaborations promote intellectual contacts and collection development. In this respect, the history of book exchanges between German institutions and libraries and the V.Vernads'ky National Library of Ukraine provides insight into the technology and peculiarities of international book exchange policies, its mechanism, achievements, and possibilities for future development.

I.Tymoshenko The activity of the Office of the Reader's Service for the Study of Books at UNIC (1926- 1931)

Creative achievements of collaborators of the Office of the Reader's Service for the Study of Books of the Ukrainian Scientific Institute of Bibliology left a notable contribution to library science of Ukraine. It's activity was examined by native researchers such as: L. Odynoka, H. Koval'chuk, Z. Savina, N. Solons'ka and others. This article analyzes of some organizing and methodical aspects of the Office's activity, especially those that have a bearing on present day activities of libraries.

Tsiborovs'ka-Rymarovych I. From the Mykoshevsky' collection of the V.Vernads'ky National Library of Ukraine (editions of printing houses that operated in Ukraine in the 16th to 18th centuries)

The Frantishek Mykoshevsky's collection is preserved at the Department of Library and Historic Collections of the V.Vernads'ky National Library of Ukraine. The most valuable part of Mykoshevsky's library forms the core of this Department's holdings. The collection numbers 804 volumes. Separate books are preserved in: the post- incunabula book

collection (11 un.), the Department of Manuscripts and Rare Editions (2 un.) and in the Department of Cartography (3 un.). 820 units of Mykoshevsky's library are preserved in the V.Vernads'ky National Library of Ukraine in total. At present, no information is available about old printed editions of Mykoshevsky's library held in other libraries outside Ukraine. The description of this collection presented here should contribute to the growth of interest in the Mykoshevsky library legacy.

O.Lukjanenko Repertoire and popularization of Polish literature

The study of the repertoire of Polish books in collections of L'viv Library of Foreign Literature reveals the extent of mutual penetration of the Polish and Ukrainian spheres of culture. The collections' unique content make the L'viv Library of Foreign Literature the only one of it's kind in the western region of Ukraine. The Library has rich traditions and international collaborations to support contacts with large number of cultural, educational and philanthropic institutions, and associations and foundations in L'viv. It is the book base for the L'viv Department of the UNESCO press center in Paris and also for seminars of the L'viv methodical center of foreign languages teachers.

E.Medvedjeva To the sources of information

The origin and development of informational culture in ancient times is analyzed in an attempt to define it's conception, structure and peculiarities and who this relates to the fundamentals of modern informational culture and how this is reflected in present day tendencies in information science and terminology.

I.Monolatiy Yakub Orenshtain's mystery

The past of Ukrainian printing is linked to provincial Jewish printing houses such as Miller & Son in Stryj (1887-1893), F.Vesta in Brody (1894), V.Tsepercandel in Zolochiv (1913), I.Aikhel'berger in L'viv (1910-1923) and V.Brauner in Kolomyja (1905-1923). These printing establishments had the required type faces and printed the many books, periodicals and other editions in Ukrainian for the regional Ukrainian market.

Historians of print media call the Jewish publisher Yakub Orenshtain (1875- 1943) the «outstanding phenomenon» of this business. Among Jewish publishers in Eastern Galicia, he is considered to have made the greatest contribution to Ukrainian national culture and its revival with the hundreds of books his Ukrainiska (originally Halytska) Nakladnia publishing house released from Kolomyia (from 1903) and Berlin (1919-32).

Inhalt

L. Kostenko Die Anwendung des Internets in Bibliotheken

Internet ist ein globales System, das von 100 Tsd. lokalen korporativen und amtlichen Netzen, 10 Mln. Computer und 100 Mln. Anwender vereinigt, aber keine Organisationsstruktur und leitenden Organen besitzt. Die Entwicklung des Internets ist abhängig von seiner ökonomischen Zweckmäßigkeit. Die kommerziellen Strukturen schaffen für die Reklame der Eigenprodukte Internet-Server und nichtkommerzielle wie Bibliotheken, dank der globalen Computernetze transformieren sich in «Bibliotheken ohne Wände». In diesem Artikel wird dargestellt, wie dies in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine realisiert wird.

N. Maloletova Der Schriftentausch der Wernadsky-Nationalbibliothek des Ukraine mit Bibliotheken in der BRD: Historische Erfahrung, aktuelle Situation, Perspektiven

Der Schriftentausch mit einem des entwickeltes Landes der Welt, das über eine lange Tradition auf dem Gebiets des Verlagswesens und des Buchdrucks verfügt, nimmt innerhalb der Komplettierung der Beständen der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine einen wichtigen Platz ein.

Der Schriftentausch trägt zur Vertiefung der Beziehungen der Wissenschaftler beider Länder bei.

In dem Artikel wird die Geschichte des Schriftentausches zwischen wissenschaftlichen Einrichtungen der BRD und der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine nachgezeichnet, wobei auch auf Technologie und auf Besonderheiten dieses Austausches eingegangen wird.

I. Tymoschenko Die Tätigkeit des Kabinetts für Erlerner des Buches und Lesers des Ukrainischen Forschungsinstituts für Bücherkunde (1926-1931)

Die Arbeitsergebnisse der Mitarbeiter des Kabinetts für Erlerner des Buches und Lesers des Ukrainischen Forschungsinstituts für Bücherkunde haben ein wichtige Ergebnisse für das Bibliothekswesen der Ukraine erbracht. Die Tätigkeit des Kabinetts wurde von L. Odynoka, H. Kowaltschuk, S. Sawina, N. Solonska untersucht.

In diesem Artikel werden einige organisatorisch-metodologische Aspekten der Arbeit des Kabinetts analysiert, die von allgemeinem Interesse für die gegenwärtige Tätigkeit der Bibliotheken haben.

I. Ziborowska-Rymarowytch Zur Sammlung von F. Mikoschewsky in der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine. (In der Ukraine im 16-18 Jh. erschienene Drucke)

Die Abteilung Bibliothekarische und Historische Sammlungen der Wernadsky-Nationalbibliothek der Ukraine verfügt über eine wertvolle Sammlung aus der Bibliothek von Frantischko Mykoschewsky. Die Sammlung umfasst 804 Bände. Einige weitere Bücher aus dieser Sammlung werden in den Abteilungen der Frühdrucke, der Altdrucke und seltenen Bücher sowie der Kartographie-Abteilung aufbewahrt.

Die Autorin charakterisiert die 820 Bände aus der Mykoschewsky-

Sammlung die sich heute in der Wernadsky-Nationalbibliothek befinden.

O. Lukjanenko Repertoire und Methoden der Popularisierung polnischer Literatur

In dem Artikel wird der Bestand an polnische Büchern in der Lwower Bibliothek für ausländische Literatur beschrieben und die Sphären des gegenseitiges Eindringens der polnischen und ukrainischen Kultur untersucht.

Die Einzigartigkeit dieser Bestände hat dazu geführt das die Lwower Bibliothek als einzige Regionalbibliothek für ausländische Literatur in der Westukraine gilt.

Die Bibliothek hat große Traditionen und internationale Beziehungen, sie unterhält Kontakte mit zahlreichen kulturellen, Bildungs- und humanitäre Verbände, Vereine und Stiftungen im Lwower Gebiet und gilt als Bücherbasis für die Lwower Abteilung des Pressezentrams der UNESCO sowie des Seminars des Lwower methodischen Zentrums für Lehrer der Fremdsprachen.

J. Medwedewa Zu den Informationsquellen

In dem Artikel wird versucht die Spur der Entstehung der Informationskultur im Altertum zu verfolgen und ihre Konzeption, Struktur und Besonderheiten als Basis für die Formierung der modernen Tendenzen zu bestimmen.

Resumes des articles

L.Kostenko La mise en oeuvre d'Internet dans les bibliothèques

Internet est un système global qui connecte 1000000 réseaux locaux corporatifs et départementaux, dix millions d'ordinateurs et cent millions d'utilisateurs. Internet n'a ni structure d'organisation ni administration tout comme le réseau téléphonique mondial. Sa rationalité économique est à la base de son développement. Les structures commerciales utilisent Internet - serveurs pour la publicité de leur production, tandis que ces structures non commerciales que sont les bibliothèques, grâce aux réseaux informatiques, globaux, ont la possibilité de se transformer en bibliothèques «sans murs». L'auteur de l'article analyse l'exemple de la Bibliothèque Nationale Vernadsky d'Ukraine.

N.Malolétova Les échanges internationaux de livres entre la BNVU et les bibliothèques de l'Allemagne fédérale (expérience historique, état actuel, perspectives)

Les échanges internationaux de livres avec l'un des pays les plus développés du monde, qui a ses traditions dans le domaine de l'industrie du livre et qui fut aussi le berceau de l'imprimerie tient une place importante dans les domaines de l'acquisition d'ouvrages étrangers et des échanges internationaux de livres de la Bibliothèque Nationale Vernadsky d'Ukraine.

La BNVU est très intéressée par les échanges intellectuels, par les relations suivies avec ses vieux partenaires. Une telle collaboration contribue au relèvement du niveau de civilisation, au développement des échanges intellectuels entre les savants du monde.

L'article offre une information sur l'histoire des échanges de livres entre les institutions scientifiques de l'Allemagne fédérale et la BNVU, il évoque la technologie et les particularités d'échanges internationaux concrets, les succès remportés, l'expérience acquise, les projets de la coopération future.

I.Tymochenko L'activité du Cabinet pour l'étude du livre et du lecteur de l'Institut scientifique ukrainien de bibliologie dans les années (1926-1931)

Les succès des collaborateurs du Cabinet pour l'étude du livre et du lecteur de l'Institut scientifique ukrainien de bibliologie ont représenté une précieuse contribution dans le domaine de la bibliothéconomie de l'Ukraine. Son activité a été analysée par les chercheurs nationaux tels que L.Odynoka, G.Kovaltchouk, Z.Savina, N.Solonska. Cet article donne une analyse détaillée de certains aspects méthodiques et d'organisation des travaux du Cabinet, qui présentent un intérêt particulier pour l'activité actuelle des bibliothèques.

I.Tsiborovska-Rymarovytsch De la collection de Mikochevsky réunie à la BNVU (les éditions des imprimeries qui fonctionnèrent en Ukraine aux XVI-e-XVIII-e siècles)

Le département des collections historiques et des bibliothèques possède un important fonds de la collection de F.Mikochevsky. La

collection compte 804 volumes. Certains de ces livres sont conservés dans la collection des paléotypes (11 ex.) au département du livre ancien et des éditions rares (2 ex.) aussi qu'au département de la cartographie (3 ex.).

La collection réunie à la BNVU, provenant de la bibliothèque de Mikochevsky, compte 820 exemplaires. L'analyse de ce fonds faite par l'auteur de l'article est d'autant plus intéressante qu'il n'existe pas aujourd'hui d'informations quant à l'occurrence d'imprimés anciens (paléotypes) de cette bibliothèque dans d'autres bibliothèques du monde.

O.Loukianenko Le répertoire et les méthodes de la diffusion de la littérature polonaise

L'article analyse le répertoire de la littérature polonaise réunie à la Bibliothèque de littérature étrangère (BLE) de Lviv et les sphères de la pénétration mutuelle des cultures polonaise et ukrainienne. Grâce à ses fonds précieux c'est un établissement unique en Ukraine.

La bibliothèque est riche de traditions et de relations internationales et elle entretient des contacts avec des institutions culturelles et scientifiques, des sociétés, des fondations de la région de Lviv. La BLE est aussi le dépositaire des publications de la section de Lviv du centre de presse de l'UNESCO à Paris elle assure aussi en ouvrages les séminaires du Centre méthodique de Lviv des professeurs de langues étrangères.

E.Medvédéva Aux sources de l'information

L'auteur de l'article a cherché à examiner la naissance de la culture de l'information dans l'antiquité et à déterminer sa conception, sa structure, ses particularités en tant que base de la formation des tendances actuelles, à travers le prisme de la science et de la terminologie d'aujourd'hui.

Леонід Костенко,

к.т.н., керівник Центру бібліотечно-інформаційних технологій НБУВ

ВИКОРИСТАННЯ INTERNET У БІБЛІОТЕКАХ

Internet — глобальна система, що об'єднує 100 тис. локальних, корпоративних і відомчих мереж, 10 млн. комп'ютерів і 100 млн. користувачів [1-2]. Internet не має організаційної структури та керівних органів (як і всесвітня телефонна мережа), в основі його розвитку — економічна доцільність. Комерційні фірми створюють Internet-сервери для рекламування власної продукції, а некомерційні організації — для інформування суспільства про свою діяльність. Книгозбірні завдяки глобальним комп'ютерним мережам мають змогу трансформуватися в «бібліотеки без стін» і втілювати в життя задуми бібліотекознавців, висловлені автором найпоширенішої в світі десяткової класифікації Мелвілем Д'юї: «Якщо стара книгозбірня була джерелом, до якого йшли всі прагнучі знань, то нова — це водогін, що розносить живлющу вологу по домівках».

Текстові та мультимедійні інформаційні ресурси зберігаються в Internet на т. зв. WWW-серверах (WWW - World Wide Web, всесвітня паутина), а програмна продукція — на FTP-серверах (FTP - File Transfer Protocol, протокол переміщення файлів). Кожний сервер має адресу, що являє собою 32-бітний код. Користувачам ці адреси надаються у символічному вигляді. Він дає уявлення про місцезнаходження і характер діяльності організації, котра його створила (www.microsoft.com - сервер відомої американської фірми Microsoft; www.unesco.org - сервер ЮНЕСКО; www.kmu.kiev.ua - сервер Кабінету Міністрів України). Для встановлення місцезнаходження потрібної інформації в Internet створено понад 100 спеціалізованих пошукових серверів, які можна розглядати як каталоги ресурсів глобальних комп'ютерних мереж [3-4]. Водночас наявність такої кількості пошукових засобів свідчить про нерозв'язання проблеми інформаційного пошуку. Корисними при пошуку інформації є й довідники про т. зв. «жовті сторінки» Internet, тобто Web-сторінки, котрі часто відвідують абоненти глобальних комп'ютерних мереж [5-6].

В Україні понад 1100 серверів*. Це значна цифра, наша держава за таким показником виглядає в світовому інформаційному співтоваристві цілком

достойно. Однак вітчизняні сервери майже не мають інформаційних ресурсів, оскільки після розпаду СРСР усі створені раніше загальнодержавні автоматизовані банки даних залишилися у всесоюзних органах науково-технічної інформації, котрі їх формували (ВІНІТІ, ІНІОН та ін.), а національної системи аналітико-синтетичної переробки документального потоку в Україні ще не створено. Є лише окремі винятки. Так, наприклад, на сервері Верховної Ради України підтримується загальнодоступний банк даних «Законодавство України», що відбиває всі нормативні акти України від часу проголошення її незалежності (Internet-адреса - <http://www.rada.kiev.ua/zak1.htm>). Є певний інформаційний ресурс - електронні каталоги та бази даних - і на сервері НБУВ (<http://www.nbuv.gov.ua/>).

Для бібліотек найосвоєнішим сервісом Internet є електронна пошта (E-mail). Вона використовується для оперативного обміну поточною кореспонденцією, бібліографічними списками, а також при електронній доставці документів (електронних копій статей, розділів книг тощо). Водночас електронна пошта є й найбільш «небезпечним» для пересічних користувачів видом послуг Internet, оскільки разом з листами можна отримати комп'ютерні віруси. Останні найчастіше розповсюджуються з текстовими файлами, що мають розширення .DOC. Для запобігання цьому листи, підготовлені в текстовому редакторі Word, перед відправкою абонентові слід

* Дані отримано з Web-сторінки <http://weblis.gu.net/Internet> сервіс-провайдера Глобал Юкрейн.

© Костенко Леонід Йосипович, Київ, 1999

записати на диск чи дискету з використанням опції «Тільки текст». На жаль, в Україні значна кількість поточної кореспонденції розсилається електронною поштою без виконання цієї простої операції.

Internet надає нові можливості для розвитку всіх процесів бібліотечної технології. Почнемо з комплектування фондів книгозбірень. Передбачаються три взаємодоповнюючих напрями оптимізації комплектування на основі Internet [7]. Перший, найпростіший, полягає в активізації використання електронної пошти при проведенні внутрідержавного й міжнародного книгообміну. Для цього, насамперед, потрібно відпрацювати механізми сітьового взаємінформування українських книгозбірень про наявні списки документів, запропонованих для книгообміну. На основі цього засобами тієї ж електронної пошти можна оперативного узгоджувати з партнерами книгообмінні операції. Другий напрям - залучення он-лайнних технологій. Сьогодні міжнародні передплатні агенції та книготорговельні організації, що здійснюють комплексне обслуговування книгозбірень, мають автоматизовані банки даних з інформацією про книги й журнали, які можуть бути надані бібліотекам. Замовлення наявних у цих банках даних документів і оперативний контроль ходу виконання замовлень здійснюється, як правило, через Internet. Однак така технологія комплектування передбачає адекватну оперативність фінансових розрахунків зі сторони українських бібліотек, що в умовах економічних негараздів проблематично. Реальнішим є третій напрям використання можливостей Internet при формуванні інформаційних ресурсів книгозбірень. На серверах мережі вже накопичено значну кількість загальнодоступних комп'ютерних файлів первинних документів. Це, зокрема, матеріали IFLA, бібліотечні стандарти, власні публікації книгозбірень, ряд електронних версій книг і журналів тощо. Отримання потрібних файлів з цими документами по каналах Internet потребує лише часу й незначних витрат на «транспортні» послуги.

З появою в бібліотеках Internet процеси каталогізації зазнають кардинальних змін. Їх сутність полягає в переході від автоматизованої обробки поточних надходжень автономно в кожній книгозбірні до кооперативної каталогізації. Враховуючи сучасний стан автоматизації українських книгозбірень та наявну економічну ситуацію, її впровадження в нашій державі доцільно провести за два етапи. На першому - організувати кооперативну каталогізацію на основі взаємообміну електронною поштою файлами з щотижневими списками бібліографічних записів про поточні надходження до фондів книго-

збірень в уніфікованому текстовому вигляді зі структурою «ідентифікатор поля/підполя - зміст поля/підполя», а на другому - перейти до он-лайнної технології та формування зведених ЕК певних відомчих або територіальних об'єднань бібліотек [8-9]. Перший етап фактично вже розпочався - НБУВ з 4-го кварталу 1997 р. щотижня безкоштовно розсилає електронною поштою кільком десяткам книгозбірень файли з бібліографічними записами про нові надходження до своїх фондів у форматі каталожних карток та міжнародному комунікативному форматі UNIMARC.

Суттєво трансформуються і процеси бібліографічного інформування. Традиційною формою регулярного забезпечення читачів та абонентів бібліотек бібліографічною інформацією без запитів або згідно з довгостроково діючими запитамі є підготовка науково-інформаційних видань, насамперед бібліографічних покажчиків. Internet дасть змогу кардинально підвищити ефективність використання бібліографічної продукції бібліотек шляхом надання читачам і абонентам можливості використовувати електронні версії науково-інформаційних матеріалів. В умовах зростання цін на видавничу продукцію при одночасному підвищенні вимог щодо оперативності бібліографічного інформування така його форма стане основною [10].

Internet особливо доцільний для довідково-бібліографічного обслуговування [10-14]. Провідні бібліотеки країн з розвинутою інформаційною інфраструктурою зазвичай надають он-лайнний доступ до своїх ЕК і БД, що дає змогу кардинально підвищити повноту й оперативність задоволення разових інформаційно-бібліографічних потреб читачів та абонентів книгозбірень у режимі «запит-відповідь». З найбільших бібліотек СНД свої ЕК обсягом понад 100 тис. бібліографічних записів у Internet подали: Бібліотека з природничих наук РАН, Державна центральна наукова медична бібліотека, ДПНТБ Росії (усі - Москва), ДПНТБ Си-бірського відділення РАН (Новосибірськ), Наукова бібліотека МДУ ім. М.В.Ломоносова і НБУВ. Internet-адреси цих бібліотек: <http://ben.irex.ru/>, <http://www.scsml.rssi.ru/menurus.html>, <http://www.gpntb.ru/>, <http://info.spsl.nsc.ru/>, <http://www.lib.msu.su/> і <http://www.nbu.gov.ua/>. Найінформативнішими з них є електронні каталоги і бази даних ДПНТБ Росії, що є безперечним лідером у галузі інформатизації бібліотек на просторі СНД. На жаль, сьогодні до наведеного списку не можна внести Російську державну бібліотеку (Москва) та Російську національну бібліотеку (Санкт-Петербург), які, маючи вагомий інформаційно-ресурсний

і кадровий потенціал, не надали належної уваги проблемі входження до глобальних комп'ютерних мереж.

Віддаленим абонентам електронні каталоги книгозбірень дозволяють лише встановити наявність потрібних їм документів. Читачам же досить часто забезпечується можливість замовлення першоджерел із книгосховищ у телекомунікаційному режимі шляхом передавання читацьких вимог безпосередньо з робочих місць науковців і фахівців у науково-дослідних установах та вишах на пункти прийому цих вимог у бібліотеках [10]. Така технологія дає змогу виключити витрати часу читача на чекання доставки замовлених першоджерел з книгосховища (до приїзду читача в бібліотеку вони вже знаходяться на бронеполицях) і зібрати статистичні дані про обіг документів для подальшого коригування типології зберігання фондів (передавання профільних для бібліотеки видань найбільшого попиту з книгосховища до зони оперативного обслуговування).

Internet у ряді випадків надає можливість отримати не лише вторинну (бібліографічну) інформацію, а й тексти першоджерел. Слід відзначити, що на серверах Internet подано 9.600 он-лайн-журналів (адреса довідкової системи про них - <http://biblio.kbsi.ge.kg/yellow/index.html>). Однак лише чверть із названих є загальнодоступними, більшість же, розкриваючи зміст журналів, потребують паролів для отримання текстів статей. Серед загальнодоступної періодики - 40 журналів і бюлетенів з бібліотечної справи. Он-лайн-книг у Internet незначна кількість. Основна перепона на шляху формування їх зібрань — авторське право (без дозволу автора його твір не може бути встановлений на Internet-сервер).

Однією з найбільших у світі колекцій електронних книг сьогодні є Бібліотека Максима Мошкова, створена на аматорських засадах (<http://kulichkiwin.rambler.ru/moshkow/>). У ній понад 10 тис. електронних версій видань (переважно художня література). На Заході формування зібрань електронних матеріалів підтримується на найвищому рівні (одним з одинадцяти міжнародних науково-технічних проектів, що втілюються в життя під егідою країн

Національна бібліотека України
імені В.І.Вернадського

КАТАЛОГ (надходження з 1994 р.)

Логічний сполучник Кількість документів для виводу на екран

Автори (тільки прізвище)
Слова з назви (крім службових)
Тематичні розділи
Рік видання **Індекс рубрикатора НБУВ**

← [Каталоги і бази даних](#)
← [Головна сторінка НБУВ](#)

Copyright © 1995-97 ПІНТБ России

Приклад пошуку в ЕК за пошуковими термінами «Дубровіна», «Культура. Наука. Освіта», «1998».

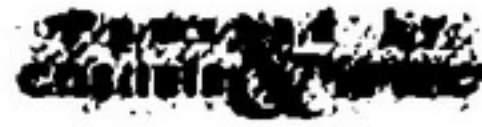
«Великої сімки», є проект створення електронних бібліотек), однак вагомих результатів не отримано. Замість терміна «електронна бібліотека» там починають вживати термін «центр електронних текстів», оскільки основою їх інформаційних ресурсів є не електронні версії книг та журналів, а комп'ютерні файли, що не мають друкованих аналогів. Серед найбільших центрів електронних текстів Заходу можна назвати Electronic Text Center (The University of Virginia), який має понад 10 тис. текстів гуманітарного профілю (<http://etext.lib.virginia.edu/uvaonline.html>), і On-line Books Page (Carnegie Mellon University) з понад 8 тис. політематичних текстів (<http://www.cs.cmu.edu/books.html>). Україна зможе стати світовим лідером у створенні електронних бібліотек, якщо буде розроблено підхід до розв'язання проблеми авторського права (в НАН України це

Результат пошуку в каталозі НБУВ

Знайдено документів: 2.
Представлені документи з 1 по 2.

1. Дубровіна Любов Андріївна, Онищенко Олексій Семенович. **Історія Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського. 1918- 1941 / НАН України; Національна бібліотека України ім. В.І.Вернадського. - К. : НБУВ, 1998. - 337с. - ISBN 966-02-0702-6.**
Індекс рубрикатора НБУВ : Ч734(4УКР)754.16
Шифр НБУВ : ВА586032
2. Калакура Я. С., Боряк Г. В., Дубровіна Л. А., Климова К. І., Ляхоцький В. П. **Архівознавство : Підручник для студ. іст. фак. вузів - К., 1998. - 316с. - ISBN 966-7250-12-1.**
Індекс рубрикатора НБУВ : Ч81 я73-1
Шифр НБУВ : ВА585517

← Початок пошуку

Copyright © 1995-97 ГПНТБ Росії

допомогою факсимільних апаратів або створення його ASCII- чи Image-копії з подальшою доставкою замовнику електронною поштою [10]. Розвиток служб електронної доставки документів особливо актуальний для України, оскільки сьогодні вітчизняні книгозбірні не в змозі забезпечити належну повноту комплектування.

Internet-технології зумовлюють внесення змін і в інформаційне обслуговування управлінських структур. Воно здійснюється шляхом розвитку традиційних форм та методів бібліотечної діяльності і створення в книгозбірнях нових, геоінформаційних, технологій, що інтегрують роботи з базами даних, процедури математичного аналізу й методи начо-просторового наведення результатів щодо завдань накопичення, обробки і надання користувачам геопросторової інформації. Перший, традиційний, напрям включає пріоритетне довідково-бібліографічне обслуговування, електронну доставку документів і поточне інформування управлінських ланок (виявлення серед нових надходжень до книгозбірні документів, зміст яких може сприяти оптимізації управлінських рішень, реферування цих документів, формування з визначеною періодичністю оглядово-аналітичних матеріалів та їх передання споживачам телекомунікаційними каналами зв'язку). Необхідність створення геоінформа-

може бути, наприклад, рішення про передачу НБУВ як головній академічній бібліотеці електронних версій матеріалів академічних установ).

Не менш важливий напрям інформаційного обслуговування першоджерелами з використанням Internet - електронна доставка документів (electronic document delivery). Це можна розглядати як розвиток традиційного МБА. Досвід країн з розвиненою інформаційною інфраструктурою свідчить, що служби електронної доставки документів спроможні забезпечити отримання будь-якої інформації протягом доби. У технологічному аспекті електронна доставка документів передбачає он-лайн пошук потрібної інформації у віддалених ЕК, замовлення необхідних першоджерел, передачу документа за

ційних технологій зумовлена переходом владних структур до прогностичних форм діяльності з використанням багатоваріантних моделей розвитку подій, що потребує не просто констатації фактів на доказ тієї чи іншої тези, а системного підходу до розв'язання проблеми в цілому на основі поєднання інтелектуальних здібностей людини з функціональними можливостями сучасних автоматизованих інформаційних систем. Реалізація геоінформаційних технологій в українських книгозбірнях потребуватиме координації зусиль бібліотек державного рівня та обласних універсальних наукових бібліотек, діяльність яких має регіональну спрямованість, для узгодженого формування й багатоаспектного використання комплексу розподілених БД з інформа-

цією про економічну, екологічну, демографічну ситуацію в областях, наявні в них природні ресурси тощо. Інтеграція робіт книгозбірень у цьому напрямі сприятиме перетворенню «бібліотечного» джерела інформаційної підтримки прийняття рішень в одне з провідних у системі інформування управлінських ланок, оскільки бібліотеки України мають і достатнє представництво в регіонах, і належний кадровий потенціал, і значний досвід інформаційної діяльності [10].

Особливо нагальним є впровадження Internet-технологій у практику роботи національних бібліотек, котрі є гарантами загальнодоступності документної інформації. У НБУВ цьому приділяється значна увага. За спонсорської підтримки Міжнародного фонду «Відродження» і фонду «Євразія» в бібліотеці створено Web-вузол [15], на який встановлено такі інформаційні ресурси:

ЕК (відбиває поточні надходження до фондів книгозбірні з 1994 р.);

ЕК дисертацій (надходження з 1993 р.);

ЕК авторефератів дисертацій (надходження з 1993 р.);

БД «Реферати наукових видань України» (наповнення здійснюється з 1998 р. спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України);

електронна картотека видань СРСР-СНД (з 1980 р.);

бібліографічні списки щотижневих надходжень до фондів книгозбірні за останні три місяці;

текстові й графічні матеріали про пам'ятки східнослов'янської писемності та українського друку з фондів НБУВ: Київські листки (X ст.) - одна з найдавніших глаголических пам'яток старослов'янської писемності; Пересопницьке Євангеліє (1556-1561) - духовна святиня українського народу, на якій при інавгурації на вірність народу присягали Президенти України Леонід Кравчук і Леонід Кучма; Львівський «Апостол» (1574) - перша друківана книга в Україні та ін.;

електронні версії публікацій книгозбірні;

довідкова інформація про НБУВ (бібліотечні фонди, будівля, структура, співробітники, режим роботи тощо).

Загальний обсяг інформаційних ресурсів - близько 1 GB. Наочне уявлення про них дає наведена роздруківка, на якій відбито головну Web-сторінку НБУВ. Наводиться також приклад пошуку в ЕК (пошукові терміни: автор - «Дубровіна», тематичні розділи - «Культура. Наука. Освіта», рік видання - «1998»).

1. Использование Internet / Д.Хонникат, М.Браун, Т.Фронцковьяк и др. - 4-е изд. - К.; М.; СПб.: Вильямс, 1998. - 592 с.
2. Пайк М. Internet в подлиннике: Наиболее полное руководство: Пер. с англ. - СПб.: ВHV-Санкт-Петербург, 1996. - 637 с.
3. Кент П. Использование Netscape Communicator 4: Пер. с англ. - К.: Диалектика, 1997. - 330 с.
4. Хилл Б. Поиск в World Wide Web для «чайников»: Пер. с англ. - К.: Диалектика, 1997. - 352 с.
5. Харли Х. Желтые страницы Internet (международные ресурсы): Пер. с англ. - СПб.: Питер, 1996. - 755 с.
6. Сигалов А. Желтые страницы Internet-97 (русские ресурсы). - СПб.: Питер, 1997. - 575 с.
7. Костенко Л.И. Використання можливостей Internet при комплектуванні фондів бібліотек // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Тези доп. Міжнар. наук. конф.; Київ, 8-10 жовтня 1996 р. - К., 1996. - С.58-59.
8. Костенко Л. Децентралізована кооперативна каталогізація (без центру каталогізації) // Бібл. вісн. - 1997. - № 5. - С. 9-10.
9. Костенко Л. Еволюційний підхід до організації кооперативної каталогізації в Україні // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек: Матеріали Міжнар. наук. конф.; Київ, 14-17 жовтня 1997 р. - К., 1997. - С. 69-70.
10. Чекмарьов А.О., Костенко Л.И., Павлуша Т.П. Національна система електронних бібліотек / НАН України, Нац. б-ка України імені В.І.Вернадського. - К.: НБУВ, 1998. - 52 с.
11. Жабін О., Костенко Л., Павлуша Т., Чекмарьов А. Internet для читачів бібліотеки // Бібл. вісн. - 1997. № 2. - С. 7-8.
12. Павлуша Т.П. Интернет для читателей: опыт работы Национальной библиотеки Украины имени В.И.Вернадского // Науч. и техн. биб-ки. - 1997. - №11. - С.47-51.
13. Смоляницкий Б.М., Корниенко М.В. Информационное обслуживание в Интернете: Учеб. пособие / Харьковский гос. ин-т культуры. - Х., 1998. - Ч.1. - 65 с.
14. Смоляницкий Б.М., Корниенко М.В. Информационное обслуживание в Интернете: Учеб. пособие / Харьковский гос. ин-т культуры. - Х., 1998. - Ч.2. - 64 с.
15. Жабін О. Web-сервер Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек: Матеріали Міжнар. наук. конф.; Київ, 14-17 жовтня 1997 р. - К., 1997. - С.76-77.

Н. Малолєтова,

головний бібліотекар відділу комплектування
іноземною літературою НБУВ

Книгообмін НБУВ з бібліотеками ФРН: історичний досвід, сучасний стан та його перспективи

Книгообмін з однією з найрозвиненіших країн світу, яка має давні та усталені традиції в книговидавничій справі й вважається колискою книгодрукування, займає надзвичайно важливе місце в комплектуванні Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського, яка, безперечно, зацікавлена в подальшому творчому співробітництві зі своїми давніми і добрими діловими партнерами, оскільки така співпраця сприяє загальному розвитку цивілізації, розширенню інтелектуальних контактів та взаєморозумінню між науковцями світу.

У статті простежується історія книгообміну між науковими установами ФРН та НБУВ, розкриваються технологія та особливості конкретного МКО, його досягнення, досвід, плани щодо майбутньої співпраці.

Сучасний обсяг книжкової продукції ФРН займає в міжнародному масштабі друге місце (після США). За довідником німецькомовної книготоргівлі на 1996/97 рр. у країні налічується 14842 видавництва, членів Німецького біржового об'єднання книготоргівлі. У 1995 р. в ній було видруковано 74 тис. прим. нової літератури і понад 8 тис. назв журналів.

У ФРН існує розгалужена мережа наукових установ різного типу. Понад 900 із них (209 наукових товариств і об'єднань, 207 наукових інститутів, 139 великих і земельних бібліотек, 136 музеїв та художніх галерей, 70 університетів, 8 академій наук тощо) включено до міжнародного довідника наукових установ світу «World of Learning. 45 ed.».

Німеччина часто перебувала в центрі світових та європейських подій, унаслідок яких змінювалися кордони, долі народів та їх традиції. Книгообмінні контакти з цією країною, започатковані нашою Бібліотекою ще з 1924 р., через загальновідомі історичні й політичні події склалися дуже не просто.

В історії розвитку безпосереднього книгообміну з німецькими бібліотеками та науковими організаціями можна виділити такі основні періоди: 1924-1940; 1956-1989; 1990-1998 рр.

Після того, як у 1923 р. ВБУ розіслала за кордон

інформацію про свою п'ятирічну діяльність, уже в наступні два роки надійшли пропозиції щодо встановлення книгообміну від Німецького товариства сприяння науці, від бібліотек - Баварської академії наук, Пруської державної та Саксонської національної, Університету ім. Гумбольдта у Берліні, а в 1927 р. - від Німецької бібліотеки в Лейпцигу (НБЛ) та ін. У 1934 р. книгообмін проводився з 73 німецькими організаціями; протягом 1935 р. було відкрито ще 44 точки обміну, а в 1936 р. ВБУ мала в країні 122 партнери.

У роки Великої Вітчизняної війни книгообмін з Німеччиною припинився. Наша Бібліотека передплачувала ряд журналів з цієї країни шляхом валютної передплати через посередництво нейтральних держав.

Наслідком Другої світової війни був розділ Німеччини й утворення в 1949 р. двох країн, які входили до протилежних політичних блоків. Бібліотеки почали дотримуватися різних ідеологічних концепцій, організаційно-правових принципів і поступово віддалялися одна від одної. 40-річна роз'єднаність Німеччини позначилася й на книгообмінних контактах з нашою Бібліотекою.

З початку 50-х років книгообмін з німецькими науковими організаціями та бібліотеками поступово налагоджується. Але безпосередніх книгообмінних зв'язків Державна публічна бібліотека УРСР ще

не мала. Вони здійснювалися через посередництво Бібліотеки Академії наук СРСР у Ленінграді (листування і відправка українських видань за кордон). Німецька література надходила безпосередньо на адресу Бібліотеки.

З наданням ДПБ УРСР права безпосереднього книгообміну з соціалістичними, а згодом і зі всіма країнами світу, почався новий етап книгообміну - з Німецькою Демократичною Республікою та Федеративною Республікою Німеччиною, який ґрунтувався на різних принципах.

У 1956 р. ДПБ УРСР вже відновила книгообмін з Бібліотекою Академії наук (БАН) НДР та Німецькою державною бібліотекою (НДБ), а в 1958 р. до них приєдналися Німецьке науково-дослідницьке об'єднання (ННДО), та бібліотеки: академії наук у Геттінгені й Мюнхені; Німецької академії сільськогосподарських наук (НАСН); Гірничої академії; університетські бібліотеки у Берліні, Грейфсвальді, Галле/Заале, Йєні, Кельні, Лейпцигу, Штутгарті; Зенкенберзьке природничо-дослідне товариство тощо.

У 1961 р. ДПБ УРСР мала 43 партнери в НДР, від яких було одержано 921 видання і надіслано 1315, а у ФРН – 38, яким надіслано 960 видань, а одержано 847. Надалі книгообмін активізується, збільшується кількість партнерів, а також обсяг одержаних та надісланих видань, про що свідчать таблиці:

Табл. 1

Роки	Країни	Кількість партнерів	Одержано літератури	Надіслано літератури
1961	НДР	43	921	1315
	ФРН	38	847	960
1965	НДР	54	1450	1968
	ФРН	66	2678	3053
1970	НДР	64	1946	2482
	ФРН	97	3226	5970
1975	НДР	64	2806	3101
	ФРН	110	4054	4589
1980	НДР	65	2506	3469
	ФРН	109	2774	4252
1985	НДР	69	2794	2958
	ФРН	117	2877	2925
-1990	НДР	67	2313	2901
	ФРН	116	1737	4697

Табл. 2

Роки	Країни	Одержано назв журналів	Одержано комплектів журналів	Одержано назв видань, що продовжуються
1970	НДР	179	190	127
	ФРН	245	263	62
1975	НДР	214	227	175
	ФРН	274	314	136
1980	НДР	199	219	146
	ФРН	201	239	114
1985	НДР	211	235	100
	ФРН	207	234	108

Найактивніший книгообмін у НДР Бібліотека здійснювала з НДБ у Берліні та Бібліотекою Німецької АН.

НДБ (заснована 1659 р.) відновила свою післявоєнну діяльність у 1946 р. У 80-х роках її фонди налічували понад 6,6 млн. томів. НДБ разом з НБЛ частково виконувала функції національної бібліотеки НДР, вона комплектувала найзначущу іноземну літературу з усіх галузей знань, сучасну німецьку літературу, німецькомовні видання до 1913 р. При комплектуванні іноземної літератури НДБ координувала свою діяльність з бібліотеками Німецької АН, Університету ім. Гумбольдта, НАСН, Академії держави і права тощо.

Особливе місце серед публікацій НДБ займав «Зведений каталог інкунабул» – міжнародний довідник інкунабул світу. З цією Бібліотекою за роки існування НДР були налагоджені активні книгообмінні зв'язки з намаганням максимального задоволення взаємних потреб у науковій літературі, попри кількісний еквівалент одержаних і надісланих видань. До нашої Бібліотеки надходило понад 20 назв німецьких комерційних журналів, а також численні енциклопедичні й довідкові видання, цінні монографії з усіх галузей знань. У 1955 р. було одержано від НДБ 450 видань, а надіслано 385. Подальший щорічний обмін у середньому становив 700 – 800 од.

Зміцненню зв'язків обох бібліотек сприяла спільна підготовка виставки (експонувалась у ЦНБ АН УРСР) славистичних видань НДР на IX Міжнародному з'їзді славистів. У 1993 р. НДБ було об'єднано з Державною бібліотекою «Прусська культурна спадщина».

Книгообмін з БАН НДР також здійснювався на

засадах дружньої співпраці і взаємного задоволення потреб у науковій літературі. Бібліотеку було засновано в 1700 р. Готфрідом Вільгельмом Лейбніцем за підтримкою курфюрста Фрідріха III. У 1990 р. її фонди налічували близько 800 тис. томів і надалі щорічно надходило понад 1300 назв журналів та значна кількість монографій.

БАН НДР була керівним, координуючим і контролюючим центром бібліотечної мережі наукових установ АН НДР. ЦНБ протягом багатьох років одержувала звітти понад 50 назв періодичних видань АН НДР і щорічно приблизно 50 назв монографій за нашими замовленнями, а надсилала близько 30 назв журналів, 50 назв тематичних збірників і російськомовні монографії видавництва «Наукова думка».

Серед періодики, яка надходила від БАН НДР, було дуже багато цінних міжнародних журналів: *Acta biotechnologica*, *Biometrical Journal*, *Crystal Research and Technology*, *Feddes Repertorium*, *Fortschritte der Physik*, *Internationale Revue der gesamten Hydrobiologie*, *Journal of Basic Microbiology*, *Journal of Information Processing*, *Physica status solidi. A, B*, *Zeitschrift für Slawistik* тощо.

У зв'язку з Міжнародним роком книги (1972) група співробітників ЦНБ АН УРСР відвідала НДР, де ознайомила з роботою найбільших бібліотек країни, зокрема БАН (директор д-р Іоакім Рекс).

У 1964 р. були налагоджені книгообмінні зв'язки з НБЛ. Обмін з нею був незначним через специфічний профіль комплектування. Бібліотеку засновано в 1912 р. як установу Біржового союзу німецької книготоргівлі. Спеціалізується на збиранні німецькомовних видань, які виходять у світі, починаючи з 1913 р. Сьогоднішні її фонди налічують понад 7,2 млн. томів. Виконує функцію національної бібліотеки ФРН і є інформаційно-бібліографічним центром німецькомовної літератури.

Активний книгообмін здійснювався також з такими установами НДР: бібліотекою НАСН, Гірничою академією, Німецькою академією держави і права; видавництвами – *Wirtschaft* та *Grundstoffindustrie*, Інститутом міжнародної політики і права, Центральним історичним інститутом, Центральним інститутом зварювальної техніки тощо.

Як видно з таблиць, у 60-80 роках розширювалися на взаємовигідних умовах і книгообмінні зв'язки з науковими установами ФРН. Найзначніший за обсягом книгообмін здійснювався з ННДО, Бібліотекою Вищої технічної школи у Карлсруе, Дослідницьким центром з питань інформаційної техніки в Сан-Августині, Інститутом Східної Європи при Вільному університеті Берліна, Центром ядерних досліджень у м.Юліх, університетською

бібліотекою в Бохумі, Слов'янським інститутом Гейдельберзького університету тощо.

Дедалі активнішим ставав книгообмін з численними книговидавничими і книготорговельними фірмами, які передплачували для нашої бібліотеки комерційні журнали та цінні довідники й монографії.

Незначний обмін публікаціями здійснювався з Німецькою бібліотекою у Франкфурті-на-Майні (заснована в 1947 р.), яка після розділу Німеччини перебрала на себе функції Лейпцизької бібліотеки для Заходу. Крім усієї німецькомовної літератури, надрукованої після 1945 р., ця бібліотека зберігає також значне зібрання (3,9 млн. томів) емігрантської літератури – твори письменників у вигнанні з 1933 до 1945 р. Її книжковий фонд становив у 1994 р. близько 5,5 млн. од. зб. Після об'єднання Німеччини книгообмін з цією бібліотекою було припинено.

Серед партнерів НБУВ з книгообміну особливе місце належить ННДО (засноване 1920 р. в Берліні як Товариство сприяння німецькій науці). У 1951 р. воно було реорганізоване під теперішньою назвою і об'єднує як державні, так і приватні науководослідні установи (51 університет та вищі навчальні заклади, п'ять академій наук, Товариство Макса Планка з усіма його установами, 12 дослідних інститутів, а також три наукових об'єднання).

ННДО сприяє розвитку всіх галузей науки шляхом цілеспрямованого фінансування їх науководослідних планів, координації та узгодження фундаментальних наукових досліджень; консультує парламент і органи влади при укладанні угод з окремими зарубіжними країнами в галузі науки та культури; допомагає встановленню та зміцненню ділових контактів між німецькими та зарубіжними вченими тощо (у 1997 р. на всі ці витрати ННДО мало 2040,9 млн. німецьких марок).

Об'єднання виконує роль центру бібліотечної справи у ФРН (здійснює бібліотечне планування в масштабі країни, фінансово підтримує наукові бібліотеки, виконує функції міжнародного книгообміну), на потреби якої в 1997 р. було витрачено 61 млн. німецьких марок.

Одночасно ННДО є центром МКО ФРН (партнери – понад 1200 організацій з 80 країн світу), забезпечує системи міжрегіональних і спеціалізованих бібліотек країни зарубіжною літературою.

При складанні кошторису витрат по МКО на кожен наступний рік враховуються проблеми бюджету, розвитку видавничої справи у ФРН, коливання курсів валют, зростання цін на книжковому ринку, головним чином на журнали, тощо.

Проблему еквівалентності книгообміну ННДО

розв'язує в кожному випадку окремо, загального правила не існує. Один з принципів МКО - диференціація; при цьому існують також психологічні аспекти проблеми еквівалентності, пов'язані зі специфікою тієї чи іншої країни. Їх вивчення дозволяє створювати обстановку довіри, яка в цілому впливає на поліпшення стану книгообміну.

НБУВ проводить книгообмін з Об'єднанням з 1924 р. (під час війни був припинений і відновлений у 1958 р.). Здійснюється таким чином: за взаємною угодою щорічно у вересні замовляються періодичні видання на наступний рік. Ми одержуємо від ННДО понад 40 назв комерційних журналів з різних галузей знань і надсилаємо 30 назв журналів, 12 назв збірників, 14 назв препринтів і дві назви газет. На жаль, більшість збірників і видань, що продовжуються, своєчасно не виходять або не виходять зовсім.

Хоча грошових розрахунків між нашими установами не існує, вартість щорічно одержуваних від цієї організації періодичних видань ФРН становить понад 10 тис. німецьких марок (у 15 разів перевищує вартість тієї періодики, що надсилаємо ми).

Враховуючи те, що НБУВ зацікавлена в одержанні постійного репертуару передплачуваних Об'єднанням німецьких журналів, зі свого боку намагаємося якомога повно задовольняти запити ННДО на українські видання.

Щодо монографій, то ННДО двічі на рік надсилає нашій Бібліотеці для вибору свої списки нових видань з усіх галузей знань:

1. *Природничі науки, математика, медицина і техніка.*
2. *Суспільні науки, мистецтво, довідники.*
3. *Право, економіка, соціальні науки.*

НБУВ одержує для вибору великий перелік нових видань, які Об'єднання має в своєму розпорядженні як центр міжнародного книгообміну ФРН. Крім того, ННДО майже на 100% виконує наші окремі замовлення на монографії.

Об'єднання надсилає нам численні замовлення на книги (головним чином Баварської державної бібліотеки, яка безпосередніх книгообмінних стосунків з НБУВ не має). Більшість цих замовлень — малотиражні видання, що майже не надходять у продаж. Розшук і придбання такої літератури потребують великих затрат (матеріальних і моральних). НБУВ докладає максимум зусиль, щоб підтримувати з ННДО колегіальні взаємини.

Завідуюча Відділом МКО ННДО п.Каталін Немені-Арндт добре розуміє наше теперішнє фінансове становище і цінує те, що ми намагаємося за можливістю максимально виконувати їхні замов-

лення. На жаль, понад 80% з них залишаються невиконаними, бо замовлені видання відсутні на книжковому ринку, або через те, що наша Бібліотека не має необхідних коштів для придбання такої літератури.

З діяльністю ННДО в галузі МКО пов'язана програма допомоги у вигляді дарунків, спонсорована Міністерством закордонних справ ФРН. У такий спосіб Об'єднання підтримує зарубіжні наукові установи й бібліотеки. Це можуть бути монографії, видання, що продовжуються, журнали німецьких видавництв, якщо вони є в продажу. Передплата на журнали може бути лише стартовою допомогою на 3-4 роки. Щорічні витрати на цю програму становлять понад 2 млн. німецьких марок (у 1997 р. — 2,72 млн.).

У зв'язку з візитом президента ФРН в Україну (1998) НБУВ було виділено на придбання літератури 30 тис. німецьких марок. Завдяки цьому Бібліотека передплатила на чотири роки 15 назв журналів і замовила 24 назви монографій.

У 1998 р. НБУВ проводила книгообмін з 159 науковими установами та бібліотеками ФРН: 23 університети; 21 університетський інститут, семінари, кафедри; 21 музей; 18 наукових інститутів; 9 наукових товариств та об'єднань; 8 академій; 10 федеральних установ з різних галузей знань; 4 редакції журналів, 3 великі бібліотеки тощо.

Як бачимо, основну групу установ становлять головні бібліотеки університетів, враховуючи три бібліотеки технічних університетів у Хемнітті, Дрездені та Магдебурзі*.

Університет ім. Гумбольдта займає провідне місце в роботі з вузівськими виданнями; університетські бібліотеки у Галле/Заале, Лейпцигу та Йені мають особливо багаті фонди історичної літератури, а бібліотека Вищого технічного університету в Дрездені — технічної та економічної літератури.

Обмін з університетськими бібліотеками незначний, вони мають обмежені фінансові можливості, невелику кількість власних видань. Основний матеріал для обміну - дисертації, головним чином природознавчо-технічного профілю. Винятком є лише університетська бібліотека в Лейпцигу, яка, крім своїх власних видань, надсилає НБУВ три дуже дорогі комерційні журнали: *Annalen der Physik, Journal*

* Декілька з них уже відсвяткували своє 500-річчя — це університети в Лейпцигу (засн. 1409), Ростоку (1419), Грейфсвальді (1456), Майнці (1477). Понад 400 років існують університети в Галле/Заале, Йені, Марбурзі тощо. А найстаріший, за нашими даними, Університет у Кельні засновано 1388 р. Є й зовсім молоді університети — Український вільний університет у Мюнхені, (засн. 1921), Технічний університет у Магдебурзі (1953), Університет у Бохумі (1961).

für praktische Chemie, Zeitschrift für anorganische und allgemeine Chemie.

Приблизно таку ж у кількісному відношенні групу партнерів НБУВ з обміну, як і університетські бібліотеки, становлять бібліотеки університетських установ (21) – інститутів, кафедр, семінарів, комісій, які проводять книгообмін у децентралізованому порядку, окремо від головних бібліотек. Так, Інститут мінералогії та кристалографії Технічного університету в Клаусталі, який надсилає нашій Бібліотеці цінний комерційний журнал «European Journal of Mineralogy». Більш-менш активний книгообмін маємо з Сільськогосподарською бібліотекою при Університеті ім. Гумбольдта, Метеорологічним інститутом і Семінаром давньої та ранньої історії при Вільному університеті Берліна тощо.

Серед партнерів НБУВ з обміну налічується 21 музей, здебільшого науково-природничого та археолого-етнографічного профілю. Численні археологічні установи надсилають нам цінні видання з питань археології.

З 18 наукових інститутів найбільші за обсягом книгообмінні зв'язки існують з Федеральним інститутом з питань досліджень Східної Європи у Кельні, Інститутом світової економіки у Кілі, Інститутом географії у Лейпцигу та ін.

Серед наукових товариств і об'єднань слід відзначити Зенкенберзьке природничо-дослідне товариство, яке надсилає НБУВ власні видання у необхідній кількості примірників; Німецьке товариство хімічної апаратури - журнал «Chemie-Ingenieur-Technik»; Німецьке керамічне товариство тощо.

Обсяг книгообміну з академіями наук також незначний. Бібліотека Берлінсько-Брандербурзької академії наук (колишня БАН НДР) від початку 90-х років змінила профіль комплектування і збирає у своїх фондах лише академічні видання загального змісту, одержуючи від нашої Бібліотеки журнали «Вісник НАН України» і «Доповіді НАН України». Нам надходять видання «Berichte und Abhandlungen» та «Jahrbuch».

З бібліотеками академій наук у Геттінгені, Дрездені, Майнці, Мюнхені, Німецькою академією природничих наук у Галле/Заале НБУВ має давні стабільні книгообмінні зв'язки, також невеликого обсягу. Для підтримки належного еквівалента з нашою Бібліотекою вони надсилають свої видання у двох комплектах. У 1997 р. встановлено книгообмін з Академією з питань політики та історії у Мюнхені (Seidel Stiftung).

Дуже непросто складаються книгообмінні зв'язки з Державною бібліотекою «Пруське культурне надбання» (засн. 1661 р., фонд близько 9 млн. томів,

у 1993 була об'єднана з НДБ у Берліні). Вона проводить обмін на власні видання «Mitteilungen» і «Jahresbericht», а також пропонує списки дублетів, які включають, переважно, книги за минулі роки, видання країн колишнього соцтабору. НБУВ надсилає журнал «Археологія» і деякі книги з суспільно-політичної тематики. На розширення книгообміну ця бібліотека не погоджується.

Усі наші німецькі партнери мають свої особливості й різні можливості для здійснення книгообміну і тільки в сукупності, до певної міри, можуть гарантувати придбання необхідної НБУВ літератури. Склад партнерів зумовлює і тематику обмінної літератури.

За останні три роки до НБУВ щорічно надходить з ФРН понад 3 тис. видань (приблизно 15% загальної кількості одержаних за цим джерелом комплектування видань). У 1998 р. одержано 178 назв німецьких журналів (200 компл.) та 235 назв видань, що продовжуються (244 компл.), тобто практично охоплено майже всі галузі науки, культури й суспільно-політичного життя. Зокрема близько 200 назв з суспільних наук (у т.ч. 40 назв із загальних питань суспільних наук, понад 30 назв з питань археології, близько 30 назв з економіки); 140 назв складають періодичні видання з природничих наук (природничі науки в цілому – понад 40 назв, з геологічних наук і зоології по 20 назв); з технічних наук надходить близько 80 назв. Загальнонаукових журналів - усього сім.

НБУВ надсилає до ФРН 80 назв журналів у 325 компл. і приблизно 30 назв тематичних збірників. Найбільшим попитом у наших німецьких колег користуються журнали з

природничих наук – 148 компл. (серед них:
біологічні науки – 63 компл.;
науки про Землю – 54 компл.;
хімічні науки – 17 компл.;
математика – 10 компл.;
фізичні науки – 7 компл.);

суспільних наук – 103 компл. (серед них:
історичні науки – 41 компл.,
у т.ч. археологія – 24 компл.;
економіка – 16 компл.;
мовознавство – 8 компл.;
право – 8 компл.);

технічних наук – 49 компл. (серед них:
кібернетика й обчислювальна
техніка – 12 компл.;
порошкова металургія - 7 компл.).

Журнал «Доповіді НАН України» надсилається у 14 прим., а «Вісник НАН України» – в 6 прим. Значне скорочення кількості надходжень літера-

тури з Німеччини пояснюється політичними подіями в цій країні — об'єднання в єдину державу. Багато видавництв і наукових установ злилися, припинили або змінили напрям своєї діяльності, змінилася й система фінансування.

Розвиткові книгообміну з ФРН, як і з іншими партнерами Бібліотеки, заважає нове митне законодавство України, погіршення фінансування на потреби міжнародного книгообміну (відсутність коштів на придбання потрібної літератури і на відправку українських видань за кордон).

НБУВ докладає зусиль щодо забезпечення бібліотек мережі НАН України відповідно до профілю їх комплектування, надаючи особливого значення придбанню періодичних видань як найоперативнішої наукової інформації. З цією метою Бібліотека розробила методи диференційованого підходу до партнерів з обміну. НБУВ щорічно надсилає до ФРН пропозиції щодо встановлення книгообміну, зокрема протягом 1996—1997 рр. їх

було 82. У результаті 20% німецьких установ згодилися на встановлення регулярного книгообміну або запропонували висилати свої публікації безкоштовно.

Уся теоретична й практична діяльність НАН України зосереджена на розробці фундаментальних і прикладних досліджень, спрямованих на наукову підтримку становлення України як незалежної держави, забезпечення її економічного, технологічного та культурного розвитку, інтеграції в світове наукове співробітництво тощо.

У цьому зв'язку НБУВ у роботі з науковими установами й бібліотеками ФРН намагається активізувати книгообмін з давніми партнерами, зокрема з ННДО, Університетською бібліотекою в Ганновері (центральна бібліотека з питань техніки та природничих наук) й з іншими, а також встановлювати нові книгообмінні контакти відповідно з напрямами наукової діяльності Національної академії наук України.

Ірина Тимошенко,

ст. викладач кафедри бібліотекознавства Київського національного університету культури і мистецтв

Діяльність Кабінету по вивченню книги і читача в УНІК (1926-1931)*

Творчі здобутки співробітників Кабінету вивчення книги і читача Українського наукового інституту книгознавства залишили вагомий доробок у бібліотечній справі України. Його діяльність розглядали такі українські вчені й дослідники: Л.Одинока, Г.Ковальчук, З.Савіна, Н.Солонська та ін. В цій статті будуть детальніше проаналізовані деякі організаційно-методичні аспекти роботи Кабінету.

Проблема вивчення читача і читання в Україні постала відразу після закінчення української революції та встановлення миру. Поступово зростає кількість бібліотек різних типів і видів (наукові, політосвітні, профспілкові, вищих навчальних закладів, шкільні), збільшувалися їхні фонди, прийшли нові читачі. Розпочалося інтенсивне навчання населення грамоті, що відбувалося під гаслами «Геть неписьменність» та «Книгу - в маси» [8, с. 120]. Необхідність вивчення читача зумовлювалася громадсько-політичними завданнями і зростанням його вимог до наявної літератури, її кількості та якості.

Перші спроби вивчення груп читачів і їх уподобань у 20-ті роки здійснювалися в Червоній Армії під керівництвом політвідділу. На вищому рівні читачів досліджувала Н.Фрідьева в Київському кабінеті бібліотекарів у 1924 - 1925 рр. [4]. Для вивчення читачької аудиторії застосовувалися методи: спостереження (за групою та окремими читачами), бібліотечної статистики (для встановлення залежності попиту від соціального стану на певні книги), анкетування, тестування. Подібні дослідження проводились і в Росії. Як методи вивчення читачів там найрозповсюдженішими були анкета та анкета-відгук про книгу (використовувалися і статистичні методи). Однак у 1926 р. М.А.Смушкова писала, що «систематическая работа по изучению читателей нигде не ставилась» [11, с.24].

Перше значне комплексне вивчення читачів і читання в Україні, яке свідчило про існування

вітчизняної школи соціологічних бібліотечних досліджень, розробив і провів у 1926-1928 рр. Кабінет вивчення книги і читача, створений 1 жовтня 1926 р. при секції соціології книги УНІК. Кабінет швидко став центром наукових досліджень читання і читача в республіці. Цьому сприяли наявність висококваліфікованих спеціалістів, які змогли розробити теоретичні й методичні основи досліджень, залучення до їх проведення значної кількості респондентів на громадських засадах з бібліотек різних відомств, можливість інформувати через друковані видання про хід експерименту.

Як науково-дослідна установа Кабінет створювався поетапно. На першому етапі було розроблено завдання та установки, створено дослідні групи. На другому - через виконавців організувалося збирання основного матеріалу для третього етапу, який включав обробку й систематизацію надісланих документів. Завершувалася робота публікацією результатів і підсумків у періодичних виданнях та в збірнику «Праці Кабінету читачівства».

Цілі, які ставили перед собою працівники Кабінету, були досить грандіозні. Проте вдалося виконати лише частину запланованого. Основним завданням (уперше в Радянському Союзі) було всебічне вивчення комплексу «книга-читач». Над теоретичним обґрунтуванням цієї проблеми працював В.Іванушкін (керуючий справами Кабінету з 1.10.1926 по 1.10.1927 р.). Його праця «Проблема читачівства та її вивчення» є цікавою і повчальною навіть для сучасних науковців. В.Іванушкін зазначає: «Як не можна казати про існування читача без книжки, так

* В різних джерелах у різний час зустрічається й інша назва.

© Тимошенко Ірина Володимирівна, Київ, 1999

не можна уявити собі соціальної ролі книжки без читача ...» [6, с.8]. Він дає визначення читача: «Соціологічна постать, що встає в певний конфлікт зі змістом та формою книжки» [6, с.19], і підкреслює: «Психіка читача не є пасивним приймачем думок, а є критична, навіть при малому інтелектуальному розвитку, є апаратом, що коригує авторські думки». В.Іванушкін звернув увагу на необхідність вивчення окремого читача, а не лише групи, на динамічність, рухомість читацької психіки. Саме він заклав теоретичні й методологічні засади вивчення ланки «книга-читач», обґрунтував мету та завдання Кабінету, визначив його структуру, тактику й стратегію діяльності.

Основними теоретичними проблемами, що їх планував розглянути Кабінет, були: психологія книжкового впливу взагалі; зміст книги з погляду бібліопсихології; бібліопсихологічна теорія М.О.Рубакіна і марксистська психологія; читачівство як проблема літературознавства; психологія сприймання літературного твору; аналіз його з цього погляду; місце історії читача в історії літератури; історія читача в Україні; принципи побудови популярної книги; сучасна українська популярна книга; техніка книги з погляду потреб масового читача; методика вивчення читача в бібліотеці і школі тощо; методика самоосвіти в світлі бібліопсихології; патологія книги й боротьба з нею [1, с.83].

На підґрунті теоретичних здобутків і лабораторно-експериментальної діяльності зі збирання й обробки матеріалів досліджень протягом значного часу Кабінет планував вирішити суттєвий обсяг практичних завдань. Серед них - наближення автора, письменника до читача як споживача його продукції через керівництво видавничою справою для задоволення інтересів і потреб читача, наукова організація раціонального обслуговування читача, наукова організація самоосвітньої роботи тощо.

Зміст діяльності Кабінету мав складатися з: дослідження та критичного аналізу літературного матеріалу; опрацювання матеріалів бібліотечної, видавничої, педагогічної і книготорговельної практики; організації спеціальних загальних та галузевих досліджень з вивчення книги й читача [6, с. 11].

Досить сміливим був підхід до методологічних принципів організації досліджень. Зважаючи на відсутність науково обґрунтованих і перевірених методологічних принципів, співробітники Кабінету мали діяти як на основі положень марксистської психології, так і попереднього досвіду в справі вивчення книги й читача, зокрема матеріалів відомої, але ідеологічно сумнівної з офіційного погляду бібліопсихології М.О.Рубакіна. За звернення до

наукового доробку просвітителів-народників (Х.Алчевської, Б.Грінченка) та «буржуазних теоретиків» (З.Фрейда, М.Рубакіна) працівники Кабінету були розкритиковані в 1930-1932 рр. своїми ж колегами. Суто науковий підхід до розгляду проблеми з використанням принципу історичної послідовності, врахування надбань і помилок попередників вважався тяжкою провиною й відхиленням від лінії марксистської науки. Але саме об'єктивний методологічний підхід дав змогу організувати збір і аналіз вірогідних матеріалів щодо роботи бібліотек України.

Організація діяльності Кабінету передбачала створення розгалуженої структури. Вона включала його співробітників, респондентів (бібліотечних кореспондентів) з міського та сільського секторів, дослідні пункти (станції), розташовані на підприємствах, у бібліотеках, клубах, сільбудах тощо. До складу Кабінету входили: завідувачий справами (керуючий Кабінетом), наукові працівники, які розробляли інструктивні документи й систематизували отриманий матеріал, консультант (секретар), котрий підтримував зв'язок з бібліотеками та бібкорами і з іншими особами й установами.

Надзвичайно якісно діяла мережа бібкорів міських та сільських бібліотек. Підтримувався постійний зв'язок з понад 100 бібкорами у бібліотеках різних типів - міських, профспілкових, при робітничих та сільських клубах. Бібкори отримували завдання і надсилали письмові звіти, анкети, картки, протоколи. Було організовано листування з державними та радянськими установами, які займалися книговиданням і мали бібліотечну мережу, з науковими центрами Москви та Ленінграда, з видатними бібліотекознавцями й науковими колективами поза межами України і Радянського Союзу.

Для проведення в 1927 р. Всеукраїнського обстеження (обслідування) бібліотек було здійснено ретельну підготовку, зокрема розроблено стандартизовану «Анкету в справі дослідження стану бібліотек України та їх роботи з читачем». У першому варіанті вона складалася з 14 запитань, потім їх кількість скоротилася до 12. Частина запитань [5] стосувалася даних про саму бібліотеку: тип, склад фонду, штат, бюджет, технічні умови, облік. Наступні сім запитань давали змогу бібліотекареві описати свою роботу з читачами: кількість відвідувань, особливості попиту, методи керівництва читанням та вивчення читачів. Дослідженню передувало листування з рядом офіційних установ: з клубно-бібліотечним відділом Головополітосвіти, з окрпрофрадами, культвідділами окремих профорганізацій та з військовим відомством. Було зібрано близько трьох тис. анкет, які відображали рівень і організацію роботи з чита-

чами, давали уявлення про стан та діяльність бібліотек (склад книжкового фонду, штат співробітників, матеріальні умови тощо). Заповнені анкети надходили протягом другої пол. 1927 р. і в першій 1928. Матеріали оброблялися, аналізувалися й систематизувалися, готувалися висновки майже весь 1928 рік: вибіркові дані про хід обстеження і попередні результати друкувалися у тогочасних виданнях «Життя й революція», «Критика», «Культура і побут».

У жовтні 1927 р. керівником Кабінету майже на три роки стає видатний український учений у галузі бібліотекознавства та книгознавства Д. Балака (1894-1971). Саме під його керівництвом набуває систематичності робота з мережею бібкорів, продовжуються дослідження читача і читання, розробляються комплексні методи вивчення читача.

Досить цікавим був підхід до створення та організації діяльності мережі бібкорів. Визначивши план та мету дослідження, Кабінет звертався до працівників тих бібліотек, де існував відповідний склад читачів, з пропозицією взяти участь у роботі й стати бібкорами. Тим, хто давав згоду, надсилалися детальні інструкції і друковані бланки [3, с.3]. Організація мережі бібкорів та дослідних пунктів на офіційних засадах і за обов'язковим принципом вимагала тривалого листування з численними керівними установами (партійними, профспілковими, освітніми та ін.), а це ускладнювало вивчення того чи іншого питання. Добровільний принцип участі в роботі забезпечував максимальну оперативність усього корпусу бібкорів: поширення або згортання мережі. планове безпосереднє керівництво дослідом було запорукою сумлінності в ставленні до поданого матеріалу, гарантом його якості та вірогідності. На заклик Кабінету в 1927 р. відгукнулося близько ста осіб, яких розподілили на два сектори - міський і сільський, враховуючи значні розбіжності в можливостях бібліотек, складі фонду та читачів, матеріальному й технічному забезпеченні. Слід також зважати на особливості роботи бібліотекарів у кінці 20-х років. Працівники міських бібліотек були переважно обслуговуванням значної кількості читачів і не мали змоги виділити в штатному розкладі окремого бібкора, тому дослідницькі документи оформлялися в позаробочий час. У сільській місцевості бібліотечна робота мала сезонний характер - майже припинялася з початком весняно-польових заходів, а бібліотекар завжди залучався до участі в численних громадсько-політичних акціях. Ці та інші чинники впливали на привабливість роботи в бібліотеці, викликали значну плинність кадрів. Так, навіть по районних бібліотеках у цей час 68,1% працівників

не одержали спеціальної освіти, 26,8% мали досвід роботи до одного року, 45% - до двох років [9, од. зб. № 210]. Бракувало точних адрес, виникали перешкоди з доставкою кореспонденції на місця. Проте Кабінет вивчення книги і читача спромігся створити мережу бібкорів, які погодилися взяти участь у дослідженні української читацької аудиторії.

Наступне масштабне дослідження було присвячене вивченню читацького попиту. Воно проводилось у заздалегідь визначені шість днів (з 30 січня по 14 квітня 1928 р.) в політосвітніх, робітничих і вузівських бібліотеках у різних містах України. На участь у роботі погодилося 52 бібкори, виконали її 44 дописувачі (84%).

Кожну окрему вимогу на книжку від читача було зафіксовано на виготовленій друкарським способом картці. «Картка попиту» мала дві сторони. З одного боку вказувався номер читацького формуляра, яку книгу повернено, здійснювався дослівний запис попиту, записувалося, яку книгу видано (автор, назва), є книжка в бібліотеці чи знаходиться в іншого читача, пропонувалося вказати, що вплинуло на попит (вітрина, каталог, рекомендація іншого читача, бібліотекаря тощо). Зворотний бік картки був призначений для фіксації основних відомостей про читача: стать, вік, член якої спілки, фах, посада, партійність, освіта (кількість класів), чи вчиться і де. Сукупність цих карток давала фотографічне відображення певного дня в бібліотеці і можливість проаналізувати її роботу за такими параметрами: демографічний та соціальний склад читачів, співвідношення між читацьким попитом і його задоволенням, структура читацького попиту, засоби впливу на його формування. Картки надійшли від 41 бібліотеки: державних і політосвітніх - 13, профспілкових - 16, бібліотек вузів - 12. Усього одержано 6 500 карток читацького попиту [5, с.37].

У секторі сільських бібліотек читацькі інтереси й уподобання вивчалися за допомогою голосного читання з обов'язковим веденням протоколу, в якому вказувалося, як сприймає читач художні твори. Це завдання виконали 57 бібкорів (90%). Вони надіслали 50 протоколів голосних читань та 57 топографічних карток бібкорівських пунктів. У топографічній картці вказувалися: поштова адреса бібкорівського пункту, прізвище кореспондента, назва і тип бібліотеки, дані про склад фонду (загальна кількість, з них - наукової та художньої літератури), склад читачів, їх стать, середня кількість відвідувань за день, число співробітників бібліотеки. Пропонувалося надати й додаткові дані про стан і умови роботи установи.

У Кабінеті збиралися також листівки-відгуки про

прочитані книги. Було підготовлене друковане звернення до читача, яке вкладалося у бібліотечну або щойно випущену книгу, що надійшла в магазин, з проханням записати й надіслати враження про прочитане, вказавши деякі відомості про свою особу. УНІК і Кабінет одержали близько 1500 таких відгуків [7, с. 124].

Підсумком чотирирічної плідної наукової та практичної діяльності останнього став збірник «Праці Кабінету вивчення книги і читача», що вийшов як II том серії «Труди УНІКу» з передмовою Ю.Меженка. Автори збірника Д.Балика, Н.Фрідьєва, К.Довгань, Н.Біркина, В.Шпілевич подавали науковий і корисний матеріал не тільки для бібліотекарів, а й для всіх учасників книжкової справи, а за ясністю і легкістю викладу праця була доступна й широкому колу читачів [8, с.61].

Співробітники Кабінету займалися не лише розробкою та проведенням соціологічних досліджень. Вони активно листувалися з метою встановлення зв'язків і обміну думками з організаціями та установами, «що стоять близько до книги й читача» [1, с.83]. Проводилися засідання Секції соціології книги УНІК, на яких заслуховувалися й обговорювалися доповіді з проблем бібліотекознавства та книгознавства. Деякі з цих доповідей вийшли друком як окремі видання, інші зберігаються в архіві УНІК [ф. 47]. Рецензувалися наявні видання і публікації з теми «Соціологія книги», здійснювалося керівництво роботою аспірантів УНІК. У 1929 р. було проведено нараду з представниками Держвидаву України з метою погодження планів взаємної участі в дослідницькій галузі, в організації видання та поширення української наукової і художньої книги.

У планах Кабінету на 1929-1930 рр. намічалася підготовка з'їзду бібкорів (не відбувся через брак коштів), вивчення проблем читачівства для істориків літератури, розроблення принципів раціоналізації видавничої справи, аналіз досвіду вивчення читачів у Голландії, Німеччині, США. У 1930 - 1931 рр. планувалося продовження створення картотеки «Бібліографія читачівської критики», збирання листів-відгуків про нові видання та ін.

У 1930 - 1932 рр. в країні змінюється політичний курс і згортається процес українізації. Розпочинається й поширюється боротьба з «ухилами», «ворожими ідеями», «буржуазним націоналізмом» в українській науці, культурі, літературі. Це завдало непоправної шкоди всьому нашому народові й усім галузям науки та культури. Нищівній критиці був

підданий УНІК, його наукові здобутки в книгознавстві, бібліографії, бібліотекознавстві. Деякі вчені (Ю.Меженко, Д.Балика) виїхали з України, чимало було заарештовано (В.Іванушкін та ін). Дехто зі співробітників Інституту і Кабінету (К.Довгань, Н.Біркина) взяли активну участь у розгромі наукових досягнень своїх колег і власних [7, с. 135]. На постійних зборах та нарадах уже не йшлося про наукові проблеми, їх зміст зводився до викриття «ворожих елементів» та «ворогів народу». І хоча УНІК існував до 1936 р., його видання того періоду не мають такого наукового значення, як у попередні роки.

Нові дослідження читача і читання в Україні розпочалися лише через 30 років, у 60 - 70-х, але, як правило, виконувалися в рамках загальносоюзних акцій.

Аналізуючи внесок Кабінету вивчення книги і читача в розвиток української бібліотекознавчої думки, ми впевнено можемо говорити про існування в Україні школи соціологічних досліджень. Її ознаки: наявність та розвиток самостійної наукової думки, існування творчого колективу, спільність теоретичної, методологічної і методичної основи діяльності, детальна розробка досліджень за етапами (підготовчий, експериментальний, обробки даних, формулювання висновків, впровадження результатів у практику), розгалужена мережа респондентів, громадський характер діяльності.

1. Бібліологічні вісті. - 1926. - №3. - С.83.
2. Бібліотека і читач на Україні: Труди УНІКу. Т.ІІ.- Х.; К., 1930.
3. Біркина Н. Бібліотечний кореспондент УНІКу та його робота. - 1929.
4. Довгань К. Чергова проблема: Нариси про читача // Життя й революція. - 1926. - №2/3. - С.73-82.
5. Довгань К. Українська література і масовий читач // Критика. - 1928. - №8. - С.35-46.
6. Іванушкін В. Проблема читачівства та її вивчення. - К., 1926. - 32 с.
7. Ковальчук Г.І. Історія розвитку книгознавства в УСРР в 20-30-х рр.: Дис. ... канд. іст. наук. - К., 1991. - 225 с.
8. Ковальчук Г.І. Дослідження стану бібліотек України та їх роботи з читачами у 1927-1928 роках / Історія бібліотечної справи в Україні: 36. наук. праць. Ч.1. - К., 1995. - С. 58-61.
9. ІР НБУВ. - Ф. 47.
10. Резолюції та постанови I Всеукраїнського з'їзду бібліотечних робітників. - К., 1927. - 91 с.
11. Смушкова М.А. Первые итоги изучения читателя: Обзор литературы. - М.; Л., 1926. - 40 с.

Ірина Ціборовська-Римарович,

н.с. відділу стародруків та рідкісних видань НБУВ

Щодо колекції Ф. Мікошевського НБУВ (видання друкарень, що діяли в українських землях у ХУІ - ХУІІІ ст.)

У відділі бібліотечних зібрань та історичних колекцій НБУВ зберігається колекція Франтішка Мікошевського¹, в основу якої лягла найцінніша частина його бібліотеки. Колекція налічує 804 томи. Окремі книжки зберігаються в колекції палеотипів (11 од.), у відділі стародруків та рідкісних видань (2 од.) і у відділі картографії (3 од.). Усього в НБУВ нараховується 820 од. з бібліотеки Ф. Мікошевського. Характеристика цього масиву, що здійснюється автором статті, тим більше цікава, бо на сьогодні немає відомостей про знаходження стародрукованих видань його бібліотеки в інших книгозбірнях світу.

Бібліотека житомирського межового коморника Франтішка Мікошевського гербу Домброва² постала на Волині в останній чверті ХVІІІ ст. Створювалася вона шляхом закупів та спадку і належала шляхтичу «середньої руки». На зламі ХVІІІ і ХІХ ст. більші або менші бібліотеки були майже в кожній шляхетській оселі на Волині³. Але доля їх склалася по-різному. Ф. Мікошевський заповідав свою бібліотеку Волинському ліцею⁴. Ввійшовши до складу бібліотеки навчального закладу, вона компактно збереглася практично без втрат до кінця ХХ ст. Це дає можливість при визначенні її фонду одержати цікаві фактичні дані для різнобічних книгознавчих досліджень, зокрема до питання комплектування шляхетських бібліотек виданнями друкарень, що функціонували на теренах України у ХVІ-ХVІІІ ст. Зібрані відомості по 10-15 бібліотеках певного регіону (Волині, Поділля, Галичини тощо) змалювали б певну картину в цьому питанні. Для подібної розвідки є матеріали і в колекції Ф. Мікошевського.

З метою систематизації та аналізу матеріалу до даної теми був укладений реєстр стародруків вищезазваної колекції, виданих у друкарнях, що діяли в українських землях у ХVІ-ХVІІІ ст. Оскільки до нашого часу не збереглися ні каталоги, ні інвентарі бібліотеки чи колекції, основним джерелом були власне стародруки колекції, переглянуті *de visu*. В реєстрі видання згруповані за місцем друкування,

географічні назви подано за абеткою, в рамках однієї географічної назви - за друкуванням зі вказівкою на час їхнього існування⁵. В межах друкарень назви видань подаються за абеткою. Кожна позиція реєстру складається з таких елементів: порядковий номер видання в реєстрі; прізвище та ім'я автора; роки життя (де можна було встановити); назва твору; рік видання; формат; посилання на бібліографічні джерела⁶; сучасний бібліотечний шифр. У квадратні дужки взято відомості, подані в бібліографічних джерелах на основі змісту видань та вказівок дослідників. Трикрапка ставилася у випадках, коли в просторій назві твору випускалися фрази, що не несли суттєвої інформації про видання.

Реєстр нараховує 24 видання, що становить приблизно 3% від загального обсягу колекції. Вся ж колекція складається приблизно на 3/4 із західноєвропейських видань і на 1/4 - з книжок, видрукованих у Польщі.

Аналіз укладеного реєстру дозволяє зробити такі висновки:

1. З 24 видань у Львові надруковано 15 (ХVІ, ХVІІІ ст.), Бердичеві - 4 (ХVІІІ ст.), Замості - 3 (ХVІІ, ХVІІІ ст.), Луцьку - 1 (ХVІІІ ст.), Почаєві - 1 (ХVІІІ ст.).

2. Хронологічно видання розподіляються таким чином: ХVІ ст. - 1 видання, ХVІІ ст. - 1, ХVІІІ ст. - 22 видання.

3. Книжки друковані польською (17 вид.), ла-

тинською (6 вид.) і старослов'янською та грецькою (1 вид.) мовами.

4. Подані видання представляють тільки друкарні Волинського та Руського воєводств. Більшість з них діяли при католицьких монастирях (Бердичів, Луцьк) і католицьких навчальних закладах (Замостя, Львів). Одне видання вийшло з друкарні почаївського Успенського монастиря, який на той час прийняв унію. Одне видання було надруковане в друкарні Львівського Успенського Ставропігійського братства. У реєстрі подано чотири приватні львівські друкарні. Найбільша кількість видань походить з друкарні Львівського єзуїтського колегіуму.

5. При строкатості тематики кількісно перше місце посідають видання з історії та генеалогії, друге - філологічні видання: граматики німецької мови, граматики старослов'янської та грецької мов, праця з історії польської мови. Присутня одна математична праця та широко відоме енциклопедичне видання «Nowe Ateny».

6. Серед зазначених у реєстрі видань є рідкісні друки⁷:

- одне видання - генеалогія роду князів Свято-

полк-Четвертинських, укладена братами Франтіш-ком і Каролем Жабицькими, не зазначається у ґрунтовних бібліографічних працях К.Естрейхера та Я.Запаска і Я.Ісаєвича, що свідчить про його раритетність. Про це видання є згадки в літературі та подано передрук з луцького видання генеалогії князівського роду в праці «Heraldyka» В.В.Вельон-да і виданні Я.Н.Бобровича «Herbarz Polski» К.Несецького (№8)⁸;

- видання граматики німецької мови професора і ректора Лейпцизької академії Й.Х.Готшеда не значиться в жодному книгосховищі (№20);

- для повноти картини раритетності видань необхідно підкреслити, що одне видання (№1) зберігається в світі тільки в НБУВ, два видання (№4, №23) в Україні є тільки в НБУВ, два видання (№18, №24) відомі на сьогодні у світі в 2-3 прим.

7. Одержані дані доповнюють відомості про фонди НБУВ, подані в книзі «Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні» Я.Запаска та Я.Ісаєвича. У каталозі не зазначено наявності примірників семи видань, що є у фондах НБУВ (№ 2, 10, 11, 12, 18, 19, 22).

Примітки

¹ Відомості та згадки про колекцію Ф.Мікошевського в літературі:

Бровкін А., Шовкопляс І. Фонди Центральної наукової бібліотеки імені В.І.Вернадського: Коротка інформація. - К., 1993. - С. 16;

Иваск У.Г. Частные библиотеки в России. - СПб., 1912. - Ч.2. - С.9;

Иконников В.С. Опыт русской историографии. - К., 1892. - Т.1. - Кн. 2. - С. 943;

Колесник Е.А. Книжные коллекции ЦНБ АН УССР. - К., 1988. - С. 27-29;

Оглоблін Ол. Бібліотека Волинського лицю // Бібліол. вісті. - 1927. - №4. - С. 55;

Савенко И.Г. Библиотека университета св.Владимира // Историко-статистические записки об ученых и учебно-вспомогательных учреждениях императорского университета св. Владимира. - К., 1884. - С. 309;

Шовкопляс І.Г., Сотниченко П.А., Воробей М.А. Книжкові фонди Центральної наукової бібліотеки імені В.І.Вернадського Академії наук УРСР: Короткий огляд. - К., 1989. - С. 55-56;

Chwalewik Ed. Zbiory polskie: archiwa, biblioteki, gabinety, galereje, musea i inne zbiory pamiątek przeszłości... - Warszawa; Kraków, 1926. - Т.1. - С.56;

Danilewiczowa M. Losy dawnej biblioteki Krzemienieckiej. - Krzemieniec, 1939. - С. 8;

Radziszewski F. Wiadomość historyczno-statystyczna o znakomitszych bibliotekach i archiwach publicznych i prywatnych... - Kraków, 1875. - С.36.

² *Niesiecki K.* Herbarz Polski. - Lipsk, 1824. - Т.6. - С. 409.

³ *Руссов С.* Вольнские записки. - СПб., 1809. - С. 121; *Aftanazy R.* Dzieje rezydencji na dawnych kresach Rzeczypospolitej. Województwo Wolyńskie. - 2-e wyd. - Wrocław; Warszawa; Kraków, 1994. - Т.5.

⁴ Центральный державный исторический архив Украины у м.Києві, ф.710, оп.1, спр.4, арк.2 зв., арк. 4 зв.; спр. 409, арк. 2; оп.3, спр. 16, арк. 36; спр. 330, арк. 108 зв.

⁵ Роки діяльності друкарень подаються за: *Drukarze dawniej Polski od XV do XVIII wieku. Zeszyt 6: Małopolska - Ziemia Ruska / Oprac. A.Kawecka-Gryczowa, K.Korotajowa, W.Krajewski.* - Wrocław; Kraków, 1960.

⁶ Бібліографія видань подається за: *Запаско Я., Ісаєвич Я.* Пам'ятки книжкового мистецтва: Каталог стародруків, виданих на Україні. - Кн. 1/2. - Львів, 1981-1984; *Estreicher K.* Bibliografia Polska. - Kraków, 1882-1951. - Т.8-34.

⁷ Джерелом відомостей про сучасне місцезнаходження примірників окремих видань була праця Я.Запаска та Я.Ісаєвича «Пам'ятки книжкового мистецтва...».

⁸ *Викторовский П.Г.* Западно-русские дворянские фамилии, отпавшие от православия в конце XVI и в XVII вв. - К., 1912. - Вып.1. - С. 244;

Niesiecki K. Herbarz Polski / Wyd. J.N.Bobrowicza. - Lipsk, 1839. - Т.3. - С. 259-272; *Wielądke W.W.* Heraldyka. - Warszawa, 1795. - Т.3. - С. 403.

Видання відсутнє в бібліографії, поданий в кн.: *[Giżcki J.] Wykaz klasztorów dominikańskich prowincji Ruskiej.* - Kraków, 1923. - Cz. 2. - С. 166-182.

Реєстр стародруків

Бердичів

Друкарня монастиря босих кармелітів (1760-1884)

1. Chodykiewicz, Klemens (1715-1797).
Historya życia cudow u uszanowania... Wincentego
Feteryusza; 1779; 8°;
ЗІ №2974; Estr. 14, 187.
Mik. 99.
2. Hajewski, Daniel.
Zbior historyi polskiej, z przydanemi...
ciekawościami... przez profesora retoryki szkół
Winnickich...; 1780; 8°;
ЗІ №3033, 18, 18.
Mik. 614
3. Lipsius, Justus (Lips, Joost) (1547-1606).
Rozumna rada nachylonej ojczyźnie do upadku
rozumnemu obywatelowi... to jest Justa Lipsjusza księgi
dwie o męstwie i stałości umysłu, w roku 1599... wydane...
a teraz na polski język przez X. Ignacego Omieciń-
skiego... przeniesione; 1783; 8°;
ЗІ №3207; Estr. 21, 313-314.
Mik. 341.
4. Załuski, Jozef Andrzej (1702-1774).
Obiaśnienie błędom zabobonów zarażonych oraz
opisanie niegodziwości która pochodzi sądenia przez
probe pławienia w wodzie mniemanych czarownic;
1766; 8°;
ЗІ №2455; Estr. 34, 200.
Mik. 610.

Замостя

Друкарня Замойської академії (1593/94-1784)

5. Synodus Diaecesana Chelmensis...; 1717; 2°;
Estr. 30, 134-135.
Mik. 33.
6. Ursinus Leopoliensis, Ioannes (1560-1613).
Grammaticae methodicae libri IV... Cum Gratia et
Privilegio S.R.M. sub Restoratu... D. Martini Filtinowicz
Phil. Doctoris rursus in lucem edidi. - Imprimebat
Andreas Jastrzębski; 1640; 8°;
Estr. 32, 70.
Mik. 569.
7. Wiadomość ciekawa, każdemu wielce potrzebna o
skutkach i mocy zbórz, jarzyn, z rozkazu Jana
Zamojskiego przedrukowana; 1772; 8°;
Estr. 9, 407.
Mik. 600.

Луцьк

Друкарня домініканського монастиря (1787-1831)

8. Żabicy, Franciszek i Karol.
Genealogia domu Xiążąt krwi ruskich Swiatopół-
ków Czetwertyńskich; 1793; 8°;

Mik. 191.

Львів

Друкарня Львівського Успенського братства
(1586-1788)

9. Адельфотис. Грамматика доброглаголивого
еллінословенського язика; 1591; 8°;
ЗІ №22.
Mik. 258.
- Друкарня єзуїтського колегіуму (від 1760 р. -
академії, 1642-1773)
10. Chmielowski, Benedykt (ном. 1763).
Nowe Ateny, albo Akademia wszelkiej scyencyi
pelna; 1746; 4°. - Cz.2;
ЗІ №1557; Estr. 14, 172.
Mik. 16.
11. Chmielowski, Benedykt (ном. 1763).
Nowe Ateny... Część trzecia, albo Supplement; 1754;
4°. - Cz.3;
ЗІ №1881; Estr. 14, 172.
Mik. 17.
12. Drews, Jan (1645-1710).
Dywertyment z Wesolo uczonych... dystrakcyi ...
odpowiedziany przez ... Mikołaja Potockiego...; 1731; 4°;
ЗІ №1179; Estr. 15, 312.
Mik. 26.
13. Niesiecki, Kasper (1684-1744).
Korona Polska...; 1728; 2°. - T.1. - Cz.1-2;
ЗІ №1108; Estr. 23, 128.
Mik. XI.
14. Rudimenta historica, sive brevis fascilisque
methodus Juventutem orthodoxam notitia historica
imbuendi. Pro gymnasiis Societatis Jesu, auctore
ejusdem Societatis Sacerdote; 1745-1746; 8°. - Cz.1-6.
ЗІ №1539, 1578; Estr. 26, 458.
Mik. 485-487: Cz. 1, 3, 6.
15. Rudimenta geographica, sive brevis facilisque
methodus Juventutem orthodoxam notitia geographica
imbuendi. Pro gymnasiis S.J., auctore ejusdem Soc.
Sacerdote. Opusculum quintum; 1746; 8°.
ЗІ №1577; Estr. 26, 457.
Mik. 488.
16. Rzewuski, Wacław (1706-1779).
Zabawki dzieiopiskie, albo zebranie dzieow
znakomitszych: Od stworzenia świata...do Roku 1701;
1766; 8°.
ЗІ №2449; Estr. 26, 568.
- Друкарня братства св.Трійці (1713-1786)
17. Kleczewski, Stanisław.

Oposztku dawności, odmianach ... języka polskiego; 1767; 4°.

ЗІ №2474; Estr. 19, 275.

Мік. 51.

18. Kleczewski, Stanisław.

Sarmatia europaea...; 1769 Mox post Diluvium Universale inhabitata... Demonstratur quoque Antiquitas amplitudo, idioma, res praeclare gestae, mores, forma Regiminis Gentis Scytho-Sarmato-Slavicae; 1769; 4°.

ЗІ №2554; Estr. 19, 275.

Мік. 53.

Друкарня Антона Піллера (1772-1780)

19. Boscovich (Rudjer) Josip.

Trigonometria spherica...; [1780]; 4°.

ЗІ №3020; Estr. 13, 288.

Мік. 10.

20. Gottsched, Jan Krzysztof (c.1700-1766).

Grammatyka niemiecka podług ustaw J.K.Gottscheda dla uczących się w Akademii Cesarsko Krolewskiej Lwowskiej zebrane... przez Josefa Skobere; 1774; 8°.

ЗІ №2738; Estr. 17, 294.

Мік. 521.

Друкарня Павла Йосифа Гольчевського
(1736-1751)

21. Chmielowski, Benedykt (пом. 1763).

Nowe Ateny, albo Akademia wszelkiej scyencyi pełna, na różne tytuły podzielona...; 1745; 4°. - Cz.1.

ЗІ №1519; Estr. 14, 172.

Мік. 15.

Друкарня Яна Шліхтина (1755-1770)

22. Pikulski, Gaudencyusz (пом. 1763).

Sukcess swiata czyli historia uniwersalna...; 1763; 4°;

ЗІ №2309; Estr. 24, 275-276.

Мік. 82.

Друкарня Лукаша Шліхтина (1772-1774)

23. Siekierzyński, Michał (1743-1814).

Krajopisarstwo powszechnie państw świata całego terazniejszych y dawnych...; [1773-1774]; 8°. - Cz.1.

ЗІ №2757; Estr. 28, 17.

Мік. 511.

Почаїв

Друкарня Успенського монастиря (1735-1799)

24. Rzewuski, Wacław (1706-1779).

Mowy y Listy..., zebrane przez S.R.S.D.G.M.K.J.K. Msci; 1761; 8°.

ЗІ №2228; Estr. 26, 564.

Мік. 89.

Галина Корнєєва,

н. с. Львівської картинної галереї музею М.Шашкевича, пошукувач кафедри бібліотекознавства Національного університету культури і мистецтв України

ДРУКОВАНА УКРАЇНСЬКА КНИГА ТА ПРЕСА ДЛЯ ДІТЕЙ У ГАЛИЧИНІ (кінець ХІХ - перша пол. ХХ ст.)

Книговидання й преса для дітей, великий теоретичний та практичний видавничий досвід яких потребує осмислення з позицій книгознавства, педагогіки, історії, - невід'ємна складова національно-культурного відродження Галичини - сприяли формуванню національної свідомості народу, певною мірою протистояли натиску полонізації у всіх сферах життя, зокрема в справі дошкільного, шкільного й позашкільного виховання та освіти.

Серед досліджень української книги та преси для дітей, котрі виходили в Галичині до 1939 р., майже немає ґрунтовних праць, присвячених книзі й періодиці для дітей. Тимчасом тема заслуговує на прискіпливе наукове вивчення, спробу чого і здійснює автор статті.

*«...генеалогічний ряд:
нація - мова - література -
книжка - є досі непорушним»
Я.Дашкевич*

Кінець ХІХ - перша пол. ХХ ст. в Галичині - новий період в історії книговидання для дітей. З 1868 р. видають книги для дітей товариство «Прогрес», з 1876 - «Крайовий фонд» при «Шкільній раді», з 1881 - Руське педагогічне товариство (РПТ)*, «Світ дитини» (з 1919).

Тема школи, освіти, виховання, преси, книги й дитячого читання постійно була в полі зору тогочасних письменників, культурно-освітніх, політичних діячів України, зокрема Галичини: І.Франка, М.Грушевського, І.Крип'якевича, М.Галушинського, І.Калиновича, М.Таранька, В.Домбровського, О.Терлецького, І.Филипчика, С.Сірополка, І.Кокорудза та ін.

Бібліографічним джерелом у дослідженні української друкованої книги й преси для дітей у Галичині аналізованого періоду служать ті самі праці, що і до вивчення української книги й періодики взагалі. До перших спроб бібліографії української книги можна віднести роботи «Галицько-руська бібліогра-

фія ХІХ ст.» в 2-х т. (1888, 1895) І.Левицького: «Українська бібліографія Австро-Угорщини, 1887-1892» у 3-х т. (1909, 1910, 1911) [1]. І лише в 1995 р. вийшов перший, а в 1997 - другий том «Репертуару української книги: Матеріали до бібліографії» [2, 3].

Особливий інтерес для дослідження становлять і видавничо-книготорговельні каталоги (у 20-30-ті роки в Галичині працювало понад 60 видавництв і більше 120 редакцій) [4,5].

Прикнижкова та пристатейна бібліографія широко представлена у книгах та пресі для дітей, у педагогічних часописах, у виданнях для жіноцтва. Так, на обкладинці журналу «Українське слово»: становий орган товариства «Взаїмна поміч українського учительства» (січень 1926. Рік XV. - Ч.І.) надруковано списки книг для дітей і молоді [6, 7].

Зароджуються й теоретично обґрунтовуються «концепція нації», «концепція національної школи та виховання» [8].

Проблеми підручників порушувалися у пресі, зокрема в педагогічній («Шкільна часопись», «Учительське слово», «Нова школа», «Світло», «Учитель»,

* Засноване в 1881 р. у Львові (з 1912 р. - Українське педагогічне товариство (УПТ), з 1926 - «Рідна школа»).

«Життя і школа», «Українська школа», «Шлях виховання й навчання», «Рідна школа»). У статтях прискіпливо розглядалася відповідність підручників новим шкільним програмам, орієнтованим на поглиблене вивчення рідної мови, історії, культури, аналізувалися світові досягнення педагогічної думки, методика подачі текстового, ілюстративного матеріалу, видання книг та періодики для дітей (тематика дитячих, шкільних бібліотек; давалися поради щодо їх комплектування, вибору кола читання, купівлі, передплати) [9, 11].

Стан видання дитячої преси й літератури рідною мовою обговорювався на Першому українському просвітньо-економічному конгресі, організованому «Просвітою» (Львів, 1909) [12], на Першому всеукраїнському з'їзді народного вчителства (Львів, 1914) та на Першому українському педагогічному конгресі (1935) [13].

Українську друковану книгу і пресу для дітей у Галичині кінця ХІХ - першої пол. ХХ ст. (до 1939 р.) ми розглядаємо як різні за темами й жанрами видання:

- написані спеціально для цієї категорії читачів рідною мовою і спрямовані на формування свідомості, етнічнонаціональної приналежності;

- надруковані в Галичині (сьогоднішні Івано-Франківська, Львівська та Тернопільська області).

Першим масовим видавцем книги для дітей у Галичині в 60-70-х роках ХІХ ст. була «Просвіта». За вісім років її діяльності надруковано 24 підручники для українських шкіл (автори й перекладачі: Н. Вахнянин, І.Верхратський, В.Ільницький, О.Дейницький та ін.) [14]. Але з'явилися й інші інституції, що займалися влаштуванням українського шкільництва й дошкілля [15].

З 1876 р. друк шкільних підручників уряд зосереджує в «Крайовому фонді» при Шкільній раді, яка в 1870-1876 рр. своїми виданнями забезпечила розвиток молодого українського шкільництва. Ініціатива «Просвіти» стимулює діяльність Руського педагогічного товариства («Рідної школи») [16]. До перших видань товариства належить, наприклад, «Руска читанка для низших клас середніх шкіл: у 2 ч.» [17], що нагадувала маленьку загальну енциклопедію [18]. Серед авторів - видатні українські поети, письменники, історики, етнографи: Т.Шевченко, П.Куліш, Г.Квітка, О.Стороженко, Марко Вовчок, П.Свенціцький, М.Устиянович. Друкувалися переклади творів А.Міцкевича, Й.Гете, Ф.Шіллера.

Прихильники москвофільського напрямку видавали журнал «Ластовка»: письмо для руских детей»

- додаток до педагогічного журналу «Учитель» (виходив у Львові в 1869-1881 рр., редагував М.Клемертович) [19, 20].

У Коломиї виходить журнал «Приятель детей: Иллюстрированное двухнедельное письмо» (під редакцією І.Трембицького) [21].

Журнал «Дзвінок: Письмо ілюстроване для науки і забави руских дітей і молодежі» (під редакцією О.Барвінського, редагування - В.Шухевич, В.Білицький, К.Паньківський, М.Пачовський, К.Малицька, Д.Лук'янович, І.Крип'якевич та ін.) [22], орган РПТ (січень 1890 - 1914) виходив двічі на місяць (друкарня Наукового товариства ім.Т.Шевченка) [23]. Обсяг - 8 друк. арк., формат змінний, ілюстрації - чорно-білі. З 1907 р. випускався з «Додатком для малих читачів».

«Дзвінок» «став виданням, що несло культуру і просвіту дітям. Змістовні випуски, різноманітність жанрів, доступна форма викладу, естетичне оформлення журналу здобули йому визнання і популярність серед дітей і дорослих» [24].

На змістовний рівень часопису вплинуло і те, що в 90-х роках видатний український філософ і письменник, класик та теоретик дитячої літератури І.Франко став постійним його співробітником, до співпраці з виданням залучені Олена Пчілка, Леся Українка, Л.Глібов, М.Коцюбинський та ін. [25].

Підсумовуючи здобутки літератури останніх десятиліть ХІХ ст. і визначаючи вплив її на суспільне життя, І.Франко в 1910 р. підкреслював: «Ми не могли дати мільйонам у руки хліба, не могли тисяч і соток охоронити від нужди... У нас був тільки один знаряд - живе рідне слово <...> ми не змарнували його, не закопали його в землю, але чесно і совісно вжили на велике діло... Слово проявило чудотворну силу, починає двигати з упадку ту масу, якій, бачимося, не буде рятунку» [26].

Уся історія українського шкільництва Галичини - це безперервна боротьба за український зміст у навчанні та вихованні. Добитися поширення українських державних шкіл було практично неможливо. Тому українська спільнота в особі РПТ організувала приватне шкільництво: народні школи, гімназії, вчительські семінарії [27].

Активні діячі РПТ (до 1918 р.) - А.Яновський, В.Ільницький, І.Чапельський, О.Барвінський, О.Макарушка, Т.Войнаровський, А.Вахнянин, Т.Врецьона, К.Малицька, «Рідної школи» - І.Кокорудз, М.Струтинський, І.Цурковський, І.Герасимович та ін.

Видавнича діяльність вищезазваних товариств була досить різноманітною, розрахованою на дітей від трьох до восьми років. За жанрами - байки,

казки, легенди, оповідання, повісті, поезії. Готувалися і друкувалися шкільні підручники, читанки, журнали «Дзвінок» та педагогічний «Рідна школа», книжки для вчительських бібліотек [28].

Серед шкільних підручників виділимо: «Грама-тичні вправи для всенародних шкіл» О. Поповича, «Питання з ботаніки і зоології» О. Тисовського, «Українська етнографія» О. Панейка, «Українська читанка» А. Крушельницького, «Старе українське письменство» М. Возняка, «Основи землезнання» С. Рудницького тощо; серед дитячої літератури - «Ріпка» (казка І. Франка з малюнками О. Кульчицької); «Чотири чи п'ять» (оповідання П. Лисецького), «Кобзар» Тараса Шевченка для малих дітей та ін. І сьогодні в шкільному культурному житті можуть прислужитися театральні сценарії: «Суд св. Миколая» І. Франка, «Тарас дитина» М. Козоріза, «Русалка Дністрова» В. Лебедевої.

Наскільки література впливає на формування особистості, можна судити із творчості М. Черемшини (справжнє прізвище - І. Семанюк), котрий у дитинстві, як підкреслює А. Крушельницький у передмові до його збірки (РШ, 1929), читав «Русалку Дністрову», «Правду», твори Федьковича, Марка Вовчка, видання «Просвіти». У польській гімназії, де вчився з 13 років, захоплювався поезією Т. Шевченка, І. Франка, передплачував «Життя і слово», «Зорю», «Дзвінок», «Буковину» [29].

Окремо спинимось на діяльності спеціалізованого видавництва «Світ дитини». Його фундатор - педагог і видавець Михайло Таранько - ставив собі за мету видання «зовсім нового журналика» [30]. Неперіодичний часопис «Світ дитини»* (1919-1939) мав змінний формат, однокольорову обкладинку, чорно-білі ілюстрації.

Концепцію журналу було узагальнено в передмові до першого числа (1. XI. 1919): «Полюби усею силою твоєю, усім умом і серцем твоїм світ твій, дитино! А світом твоїм - країна рідна і народ твій».

У часописі порушувалися теми: релігійна, історико-патріотична, духовність, питання сім'ї, культу дитини, взаємостосунків батьків і дітей, проблеми моралі, етики, шкільна педагогіка, виховання, дитяча праця, природничо-пізнавальна, географічно-етнографічна, музика і музична освіта, воєнно-політична, спортивна, відпочинок, сільська, побут, гігієна тощо.

*Крім часопису, Таранько видавав книжки для дітей у серіях: «Діточа бібліотека»; книжки зі світової дитячої літератури; «Пластова бібліотека»; подарункові «барвні» книжки; випустив перший «Підручник шведської підрахунки», опрацьований проф. П. Франком; підручник «Про шкільні кооперативи» (Л. Войчак), першу в Україні «Історію музики» й шкільний підручник «Теорія музики», книжки для «вселядної» та середньої шкіл [31].

Найбільше надруковано віршів. З 1919 по 1929 р. - 700 поезій, близько 400 байок, казок і легенд, понад 50 сценаріїв, десь 40 пісень з нотами, кілька десятків дитячих забав, «святочні» та ювілейні статті [32]. У «Світі дитини» публікувалися О. Олесь, Б. Лепкий, Марійка Підгірянка й інші відомі письменники.

З 1931 р. цей часопис, з появою журналу «Дзвіночок», розрахованого на сільську юнь [33], переорієнтовується на тематику, яка більше цікавить міських дітей [34].

Серія «Діточа бібліотека» виходить з 1 січня 1934 р. щомісячними, невеликими за обсягом, з чорно-білими ілюстраціями, невигадливо оформленими книжечками (історичні оповідання, байки, казки, описи із життя звірят, мандрів тощо) [35].

«Саме книжки з образками, легким змістом, - підкреслював М. Таранько, - мають найбільший попит між дітьми... дотеперешній брак барвних книжечок з коротенькими текстами, призначених головню для дітей у дошкільному віці, - виповнила вперше моя накладня, видаючи на книгарський ринок сорок чисел книжечок...» [36].

У 30-ті роки також випускалися: «Плай. Журнал молоді державної гімназії з українською мовою навчання в Коломиї» (1931-1934); «Приятель дітей: євангельський часопис для релігійного виховання» (1928, 1934, 1938); «Проблески: Журнал шкільної громади гімназії «Рідна школа» (1933, 1936) у Коломиї; «Юні борці: Ілюстрований щомісячний часопис для дітей українського працюючого народу» (1938) [37]; «Дзвіночок» (1931-1939, ілюстрований місячник масового поширення, призначений, в основному, для сільських дітей, який видавав І. Тиктор у Львові. Редактор - Ю. Шкрумеляк [38]. У журналі друкувалися: В. Юрчик, В. Федчук, Ю. Будяк, Марійка Підгірянка, В. Гануляк, М. Крушельницький, І. Чайковський та ін.) [39].

Тематика «Дзвіночка» (вийшло 94 номери) доволі гнучка: вона змінювалася залежно від подій, свят. Провідна тема - історія України, Галичини, освіта, виховання [40].

Отже, дитяча книга й преса в Галичині кінця ХІХ - першої пол. ХХ ст. є цінним матеріалом для науковців: істориків, книгознавців, філологів, педагогів, психологів, сучасних видавців.

1. Теоретичні та організаційні проблеми формування репертуару української книги та періодики: Допов. і повід. Міжнар. наук. конф. 25 - 26 серпня 1995 р. - Львів, 1996. - С. 6.
2. Репертуар та українська книга, 1798 - 1916: Матеріали до бібліографії / Упоряд., підгот. до друку та прим. Л. І. Ільницької. - Т. I: 1798 - 1870. - Львів, 1995. - XXIV + 387 с.; Т. II: 1871 - 1886 / Упоряд., підгот. до друку та

- прим. Л.І. Ільницької, О.І.Хміль. - Львів, 1997. - 400 с.
3. Теоретичні та організаційні проблеми... - С.12.
 4. *Бутрин М.П.* Українські видавничо-книготорговельні каталоги в Галичині та у діаспорі у 20-30 рр. ХХ ст. / Поліграфія і видавнича справа: Наук.-техн. зб. - 1994. - №29. - С.209.
 5. Новий каталог книжок для школи і дому видавництва «Рідної школи» у Львові, 1929; Каталог книгарні «Рідної школи». - Львів, 1936; Каталог «Діточої бібліотеки». - Львів, Б. р. в.; Каталог накладні Михайла Таранька. - Львів, 1929; Ілюстрований каталог Українського педагогічного товариства у Львові. - Львів, Б.р.в.; Каталог видавничого товариства «Дзвін» і «Українська школа», виданих до 1 січня 1920 р. - Відень, Б.р.в.; Каталог / Книгарня Наукового товариства ім. Шевченка у Львові. - Львів, 1922; Каталог книгарні НТШ у Львові: (Історія). - Львів, 1936; Каталог НТШ у Львові. - Львів, 1938.
 6. Товариство «Просвіта» у Львові: Показчик видань: 1868 - 1939 / Укл. О.Г.Барбека, Л.В.Головата. - Львів, 1996. - 580 с.
 7. *Романюк М.М., Галушко М.В.* Українські часописи Коломиї (1865 - 1994 рр.): Історико-бібліографічне дослідження (Передм. В.Качкана). - Львів, 1996. - 238 с.
 8. *Ступарик Б.М., Моцюк В.М.* Ідея національної школи та національного виховання в педагогічній думці Галичини (1772 - 1939 рр.). - Коломия: Вік, 1995. - С.74.
 9. *Єндик Є.* Книжка й часописи для нашої школи // Рідна школа. - 1935. - №8. - С.43-46; Провідникам «Молодої Просвіти», що читати на сходинах // Просвіта: Місячник освіти, виховання, культури. - 1936. - №4. - С.18-21.
 10. *Грушевський М.* Про українську мову і українську школу. - К., 1917. - С.24.
 11. Напр.: *Шеремет Л.М.* Галицькі педагогічні часописи про видання шкільних підручників (Поч. ХХ ст.) // Українська періодика: історія і сучасність / Ред. Романюк М.М. та ін. - Львів, 1995. - С.57-61; *Галущинський М.* Література для дітей і молоді // Учитель. - 1923. - Ч.2. - С.54 - 56.
 12. *Малицька К.* Видавництва для дітей і молодіжі // Перший український просвітно-економічний конгрес, улажений товариством «Просвіта»: Протоколи і реферати / Ред. Брик І., Коцюба М. - Львів, 1910. - С.136.
 13. Український педагогічний конгрес // Рідна школа. - 1936. - №1. - С.9-13.
 14. *Головата Л.В.* Репертуар товариства «Просвіта» у Львові (1868 - 1939) як складова частина української книги // Теоретичні та організаційні проблеми... - С.70.
 15. Там само.
 16. *Ковба Ж.М.* «Просвіта» - світло, знання, добро і воля українського народу. - Дрогобич: Відродження, 1993. - С.52.
 17. Руска читанка для низших клас середніх шкіл. - Львів: Просвіта, 1877.
 18. *Галущинський М.* Література для дітей і молоді // Учитель. - 1923. - №3. - С.57-61.
 19. *Клементович М.* Руским детям: Польза и забава // Там само. - 1870. - №1. - С.18-19.
 20. *Передерій В.А.* Становлення української періодики для дітей (на матеріалах журналу «Дзвінок», 1890 - 1914 рр.) // 36. праць науково-дослідного центру періодики / За ред. Романюка М.М. - Львів, 1996, 1997. - Вип. 3/4. - С.117.
 21. *Романюк М.М., Галушко М.В.* Українські часописи Коломиї... - С.55.
 22. Українська загальна енциклопедія. - Львів; Станіславів; Коломия, 1933. - Т.1. - С.1071.
 23. *Кравецкая О.Д.* Журнал «Дзвінок» и его место в украинской детской литературе XIX - начала XX в.: Автореф. ... канд. дисс. - Одесса, 1972. - 26 с.
 24. *Передерій В.А.* Становлення української періодики для дітей... - С.123 - 124.
 25. *Яременко П.К.* Іван Франко про літературно-етичне виховання. - Львів, 1957. - С.75.
 26. Там само. - С.27.
 27. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / Гол. ред. В.Кубійович. - Т.7. - С.2518.
 28. Новий каталог для школи і дому. - Львів: Рідна школа, 1929. - 31 с.
 29. *Іван Семанюк* (Марко Черемшина). Вибрані твори із збірок. - Львів: Рідна школа, 1929. - 124 с.
 30. *Юцишин І.* Символ ідей і чинів: Вшанування десятиліття «Світу дитини» // Шлях навчання і виховання. - 1929. - Ч.11. - С.4.
 31. Таранько М. // Енциклопедія українознавства. - Т.7. - С.2518.
 32. *Мацюк Я.* Культурно-виховні досягнення «Світу дитини» за перше десятиліття // Шлях навчання і виховання. - С.18.
 33. Світ дитини. - 1931. - №12. - С.383.
 34. Там само.
 35. Тарасовим шляхом: Збірка промов, деклямацій та сценічних картин на Шевченкові роковини / Підбр., упоряд. Таранько М. - Львів: Світ дитини, 1934. - 96 с. (Діточа б-ка. - Кн.109).
 36. Каталог накладні Михайла Таранька. - Львів, 1929. - С.6, 37.
 37. *Романюк М.М., Галушко М.В.* Українські часописи Коломиї... - С.190.
 38. Енциклопедія українознавства: Словникова частина / За ред. В.Кубійовича. - Львів, 1993. - Т.2: Перевидання в Україні. - С.508.
 39. Як робиться «Дзвіночок» // Дзвіночок. - 1935. - Ч.45/46. - С.18-20.
 40. *Зелінська Н.В., Олендій Л.Л.* Культура видання - культура читання - культура мовлення (Культурницько-видавничий досвід журналу «Дзвіночок») // Поліграфія і видавнича справа. - 1996. - №31. - С.173-177.

Олександра Лук'яненко,

завідділом літератури
іноземними мовами ЛДОУНБ

РЕПЕРТУАР І МЕТОДИ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У статті досліджуються репертуар польської книги у фондах Львівської бібліотеки іноземної літератури і сфери взаємопроникнення польської та української культур.

Універсальний зміст фондів робить ЛБІЛ єдиною в західному регіоні України. Багата на традиції і міжнародні зв'язки книгозбірня підтримує контакти з численними культурними, освітянськими, благодійними установами, товариствами, фундаціями Львівщини, вважається книжковою базою Львівського відділення Паризького прес-центру ЮНЕСКО, семінарів Львівського методичного центру вчителів іноземних мов.

Масив польської книги у бібліотеці формувалася поступово, згідно зі специфікою регіону. Його вміст сягав від 33 до 39% усіх наявних видань. 24% художньої літератури припадає на польську белетристику, значну частину в якій займають переклади з 42 мов світу. Унікальний у книгозбірні й репертуар польської рідкісної книги, зокрема прижиттєвих і краєзнавчих видань. Загалом, польську літературу в книжковому фонді всебічно представлено в галузевих відділах, художній літературі та періодиці.

Польська періодика надходить у книгозбірню з 1953 р. з Катовіц, Кракова, Варшави за посередництвом Українського товариства зв'язку із закордоном (Київ). Міжнародний книгообмін з видавництвами «Czytelnik», «Iskry», «PIW» започатковано в 1957 р. Перші масові заходи стосувалися Тадеуша Боя-Желенського, Юліуша Тувіма, літератури й мистецтва Польщі (1953).

Найповніше для польськомовного читача в бібліотеці укомплектовані, крім белетристики, **довідковий та гуманітарний** відділи. Близько 120 назв словників репрезентують мовознавчий репертуар. Серед них: Słownik etymologicznyj języka polskiego, Słownik idiomatyczny, Słownik terminologii językoznawczej, Słownik języka niby-polskiego, czyli błędy językowe w prasie, Słownik dawnej polszczyzny, Słownik etymologiczny miast i gmin PRL, Słownik gwar polskich, Słownik polskich form homonimicznych, Słownik poprawnej polszczyzny, Słownik staropolski та

інші галузеві словники. Ряд відомих енциклопедій: Swiat w przekroju, Mała i Wielka encyklopedia powszechna, Encyklopedia staropolska, Wielka encyklopedia ilustrowana, Encyklopedia «Kto, kiedy, dla czego?», Leksykon PWN etc.

Література універсального змісту містить: бібліографію Варшави 1919-1928 рр., бібліографію рукописів польського краєзнавства, широкий діапазон галузевої бібліографії, бібліографію словників, дидактики іноземних мов у Польщі, львівських видань XVI-XVIII ст., каталоги польських видавництв, інкунабул та ін.

У **навчальній літературі** бібліотечних фондів - підручники всіх рівнів: від шкільних до теоретичного мовознавства. Ретельно укомплектовано загальний відділ науки про мову: теорія, загальне, прикладне і часткове мовознавство - близько 200 назв.

У **літературознавстві** значний асортимент наукової літератури висвітлює періоди розвитку польської літератури від середньовіччя до сучасності.

Проблематику літератури **середньовіччя** порушують Т.Беньковський, Б.Хлебовський, Р.Ролляк. Наукові праці, які характеризують XV-XVII ст., досліджують теми: «Європейські і польські мотиви в літературі ренесансу», «Поезія ренесансу Примор'я, пізнього бароко», «Ідилія старопольська», «Богема шахрайська» та ін. Їх представляють: Г.Барич, С.Гжешук, С.Гельштинський, А.Кжевінська, Г.Малевська, Я.Пельц.

У розділі літературознавства **епохи Просвітництва** значиться не лише тематика польського просвітництва

тва в контексті світового, а й мистецтво перекладу в польських літературних поглядах, просвітництво в драматургії, театрі, просвітителі про мову і стиль даної епохи.

Належно укомплектоване літературознавство XIX-XX ст. У розділі **романтизм** переважають дослідження творчості А. Міцкевича, його перебування в Росії, Ю. Словацького в світосприйнятті польського модернізму, повісті Ф. Скарбка, творчості К. Норвіда.

Розділ **позитивізм** повниться дослідженнями творчого доробку Елізи Ожешко, Б. Пруса, Г. Сенкевича. Цікавими для полоністів є кореспонденція Марії Конопніцької, дослідження взаємовпливів слов'янських літератур, діяльності польських літераторів за кордоном (наприклад, Г. Дердовського), літературної гармонії і дисонансів періоду Молодої Польщі.

У розділі «**Мистецтво**» найчисленніші видання з архітектури, музичної культури Польщі. Це - ритміка польських народних пісень, альбоми, альманахи, кореспонденція Ф. Шопена, творчість К. Шимановського, С. Монюшка, Я. Падеровського, Я. Кіпури, З. Носковського, монографії польської музики доби середньовіччя, фестивалі польської пісні, наприклад у Слупську, тощо.

Практично немає жодної галузі, де б не була присутня польська книжка. І тому взаємозв'язок української та польської культур у книгозбірні найбільш популярна і досліджувана тема. Діяльність цього напрямку охоплює три сфери: **соціологічну, краєзнавчу, літературознавчу**.

Однією з тем **соціологічних** досліджень бібліотеки з 1990 - 1993 рр. була: «Читацькі потреби польського населення, яке компактно проживає у Львівській області».

Здійснювалося воно на базі ЛБІЛ, центральної районної і трьох бібліотек-філіалів (сіл Волиця, Пнікут, Стрілецьке) Мостиської централізованої бібліотечної системи.

За переписом 1989 р. у Львівській області проживало 26876 поляків, у Львові - 9730, у Мостиському районі - 4970. Результати дослідження показали, що читацькі запити названих бібліотек задовольняються однобічно, за винятком Львівської бібліотеки, де використовуються всі доступні джерела комплектування творами друку польською мовою: книгарні (49%), добродійні подарунки від громадян (31%), обмінні фонди (14,4%), а також у значно меншому обсязі (0,8 - 2,4%) - облбібколектор, міжнародний книгообмін, дарунки установ і товариств. На відміну від інших книгозбірень, де переважає вміст художньої літератури, у Львівській бібліотеці видача різногалузевої літератури досягла 46,8%. Тобто кожен четвертий читач користується її послугами, кожен п'ятий користувач задовольняє свої читацькі потреби.

Традиційними для книгозбірні є й **краєзнавчі розвідки** взаємовпливу двох сусідніх культур. Дослідження в цій царині домінували впродовж усього існування бібліотеки, зокрема щодо життя і творчості О. Фредра, Я. Каспровича, М. Конопніцької, С. Лема, історії Львова польського періоду у фотодокументах (культові споруди, визначні дати в політиці, культурі, науці, релігії), перших львівських публічних бібліотек.

Літературний аспект розвідок не обмежується виданням бібліографічних показників (С. Жеромський, В. Броневський в Україні, львівський період життя і творчості Т. Боя-Желенського та ін.), а торкається й перекладів польського письменства (М. Павліковська-Ясножевська, О. Фредро, Я. Каспрович, В. Шимборська, Г. Посвятовська, С. Лем).

Однак найважливіше завдання бібліотеки - популяризація фондової книги. У зв'язку зі специфікою регіону польська книжка залишається найпопулярнішою і найбільш запитуваною.

Ірина Бобришева,

м.н.с. сектора нотних видань НБУВ

ВАЛЕРІЯ ШУЛЬГІНА І ВИСОКА НОТА ЇЇ ЖИТТЯ

Валерія Дмитрівна Шульгіна - завсектором нотних видань НБУВ, а по суті - центрального наукового музично-бібліотечного осередку України, святкує свій шістдесятирічний ювілей. До речі, зовсім несподіваний для тих, хто її оточує. Енергії, творчій насназі професора Шульгіної по-доброму заздять студенти з Національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського, колеги по Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського.

Становлення особистості Валерії Дмитрівни Шульгіної відбувалося під впливом українських родинних традицій. Якщо родинне коліно Шульгіних досить відоме серед української інтелігенції, то сім'я Скрипниченків не була дуже знаною, але типовою для сімей інтелігенції поч. ХХ ст., де поважали книгу, науку, мистецтво, а особливо музику. З цією родиною пов'язані такі пам'ятні місця в Києві, як будинки №4 та 6 по вул. Самсонській, буд. №40 по вул. Московській (останній зараз віднесено до архітектурних пам'яток столиці). В цих будинках у різні роки проживала родина Скрипниченків. По вул. Московській, 40 мешкав дід Валерії Дмитрівни - Павло Наумович, полковник 14 саперного полку.

У сім'ї Шульгіних-Скрипниченків є добра традиція збереження родинних звичаїв, наслідування смаків, культурних пристрастей та професійних інтересів. Любов до музики й музичного виконавства прищепив Валерії батько - Дмитро Павлович, який ще з юнацьких років захоплювався музикою, грав на флейті в оркестрі Київської гімназії №1, добре володів фортепіано. Любов до книги, до знань привели його до бібліотечного факультету Київського інституту культури, де він і працював останні 15 років свого життя на посаді завкафедрою науково-технічної інформації, а згодом - на посаді про-

фесора цієї кафедри. Чоловік Валерії Дмитрівни, Віктор Олександрович, 30 років працював на тому ж факультеті від дня відкриття вузу: на посадах заступника декана, декана бібліотечного факультету, завкафедрою. Отже, саме сімейно-просвітницькі традиції сприяли приходу Валерії Дмитрівни в Національну бібліотеку України імені В. І. Вернадського, де вона успішно поєднує досвід виконавця-музиколога й бібліотекаря-науковця.

На формування внутрішньої філософії Валерії Дмитрівни вплинула не тільки сім'я. Будинок, у якому вона живе, фактично є осередком найпрогресивнішої наукової думки. В різні роки тут мешкали визначні українські вчені: академіки П. А. Тутковський, О. В. Корчак-Чепурківський, О. М. Соколовський, В. В. Резніченко, Я. Лепченко. До речі, й сам будинок (вул. Пушкінська, 7) є пам'яткою архітектури. Збудований за проектом Д. М. Дьяченка в 1928 р., він у 1931 р. став першим київським будинком кооперативу «Науковий працівник».

Естетичне та художнє виховання юної Валерії проходило в київському Будинку вчених, де її родина товаришувала з родинами таких видатних діячів вітчизняної науки, як О. Палладін (тодішній президент Академії наук), члени-кореспонденти Академії наук, мікробіологи В. Беліцер, Д. Фердман та ін. У Будинку вчених ставилися музично-драматичні вистави під керівництвом народного артиста Ю. Лаврова, працювала дитяча балетна трупа під проводом солістів оперного театру. Поширене для родин інтелігенції музикування, музично-драматичні інсценівки для дітей і дорослих - таким був стиль проведення вільного часу сімей учених зі своїми дітьми.

Різнобічне художнє виховання у високоінтелектуальному середовищі сприяло виявленню музичних здібностей і дуже ранній професійній музичній

освіті, яка фактично почалася з шестирічного віку в одного з фундаторів української музичної школи, видатного виконавця і викладача Київської консерваторії, проф. Є.М.Слівака, в класі якого вона навчалася спочатку в спеціальній музичній школі ім. М.Лисенка, а потім у консерваторії (усього протягом 16 років).

Ще школяркою Валерія часто виступала солісткою не тільки у відкритих концертах Колонного залу Київської філармонії, а й навіть в ефірі (наприклад, на концерті з нагоди першого дня телевізійних передач, де виконувала до-дієз мінорний полонез Шопена*).

Роки навчання у Київській консерваторії, а потім в аспірантурі Московського науково-дослідного інституту художнього виховання були позначені спілкуванням з такими корифеями української музики, як А.Штогаренко, Б.Лятошинський, з новою генерацією композиторів - Л.Грабовським, В.Годзяцьким, учнями Б.Лятошинського, а також з Р.Кофманом, а в Москві - з академіками В.Шацькою, Є.Квятковським, проф. Московської консерваторії Станіславом Нейгаузом, з родинами Пастернаків, Нейгаузів та Прокоф'євих.

Ці контакти, безперечно, вплинули на формування світогляду, ціннісних орієнтацій, становлення Валерії Дмитрівни як музиканта, виконавця, дослідника й майбутнього серйозного вченого, на вибір магістральної теми досліджень - вивчення проблем української музичної культури, а саме - фортепіанної музики, що було відбито і в кандидатській дисертації. І хоча при вступі до аспірантури МНДІ вчена рада неприхильно поставилася до вибору теми (не вписувалася в коло досліджень московських учених), Шульгіна наполягла на своїх наукових інтересах і захистила дисертацію за обраною темою.

Зміцненню позиції Валерії Дмитрівни як дослідника української музичної культури сприяла творча дружба з відомими українськими письменниками - шестидесятниками Євгеном Гуцалом і Володимиром Дроздом.

Професійна діяльність В.Д.Шульгіної нерозривно пов'язана з викладацькою та науковою роботою в Київській національній музичній академії ім.П.І.Чайковського та Державному педагогічному інституті ім.М.Горького (нині - Національний педагогічний університет ім.М.Драгоманова), на посадах викладача, старшого викладача, доцента і

професора, завкафедрою музики Іссик-Кульського університету в Киргизстані.

Валерію Дмитрівну захопила ідея національного музичного виховання молоді, інтерес до творчого освоєння української музичної спадщини. Результатом досліджень у цьому напрямі стала розробка власної концепції творчого виховання в національній музичній школі, відображеній у навчальних посібниках для студентів музичних факультетів та у численних статтях, які ввійшли в збірки наукових праць. Практичним втіленням методики національного музичного виховання, розробленої на основі цієї концепції, стала школа гри на фортепіано «Юним піаністам» у п'яти частинах для підготовчих 1-4 класів дитячих музичних шкіл. Підручники виходили великим тиражем і мали декілька перевидань.

Концепцію творчого виховання на національній основі підтримали провідні українські й російські професори: М.Угляр (Львівська консерваторія), І.Рябов (Київська консерваторія), Б.Кременштейн (Московська музична академія ім.Гнесіних).

Наукова школа В.Д.Шульгіної має послідовників. Її музично-просвітницькі ідеї втілюються на фоні різних національних музичних культур: у Болгарії - Надя Грігорова, в Татарстані - Л.Файзрахманова, у Киргизстані - І.Іманбаєва. В Україні її послідовниками стали аспіранти, а тепер учени-музикологи, які свого часу захистили дисертації під її керівництвом: проф. Н.Провозіна (Рівне), доцент кафедри української музики О.Таранченко (Національна музична академія), а також докторанти Є.Курішев, Т.Свістельникова та ін.

У колі наукових інтересів сучасних досліджень В.Д.Шульгіної - вивчення бібліографічних аспектів української музичної культури і проблем музичної україніки.

Унікальність 200-тисячного зібрання нотно-музичної літератури НБУВ та інших документів з історії музичного мистецтва, що охоплює період з XVII ст. до наших часів, вразили Валерію Дмитрівну. Вона прийшла в колектив високих професіоналів бібліотечної справи й музикології і намагалася не тільки передати свій досвід музичних досліджень та знання, а й сприйняти все найкраще від своїх колег, котрі вже мали значний досвід бібліографічної обробки та науково-бібліографічного опису рідкісних видань, а також досліджень у галузі музикології й музичної бібліографії. Це - науковий співробітник Лариса Івченко, провідний бібліотекар Ірина Савченко, бібліотекар I категорії Євгенія Кожушко та ін.

Зараз Валерія Дмитрівна здійснює наукове керівництво загальною темою дослідження: «Музична

* Численні програми концертів, афіші, а також фотографії, які розповідають, в якому оточенні виховувалась і зростала Валерія Шульгіна, зберігаються в її особистому архіві.

україніка: введення до наукового і культурного обігу». Багато сил вона віддає створенню української музичної бібліографії як частини національного репертуару, бо це є основним напрямом науково-бібліографічних досліджень сектора. Під керівництвом Шульгіної складаються каталоги, що розкривають унікальні музичні фонди НБУВ. Готується до видання третій випуск серії бібліографічних покажчиків «Пам'ятки музичної культури України у фондах НБУВ» - «Каталоги нотної колекції О.К. Розумовського» (укладач Л.В. Івченко). Розділ музичної україніки до п'ятого випуску «Україномовної книги: 1917 - 1924» розробляє провідний бібліотекар І.В. Савченко, також готуються «Каталог музичних творів Федора Степановича Якименка» (1876, Харків - 1945, Париж) - укладачі Л.В. Івченко, В.Д. Шульгіна, і «Каталог нотної бібліотеки І.І. Гаврушкевича» (укладач Є.В. Кожушко).

Виступаючи на Міжнародній конференції НБУВ «Інформаційна діяльність наукових бібліотек» (жовтень 1998 р.), Валерія Дмитрівна зазначила, що концепція фундатора відділу, видатного вченого і громадського діяча О.Т. Дзбанівського про національну музичну бібліотеку як державний бібліотечний, науково-дослідний та культурологічний центр покладена в основу роботи сектора нотних видань й на сучасному етапі.

Знаменно, що саме 70 років тому, навесні 1929 р. музичний відділ на чолі з О.Т. Дзбанівським було відкрито для відвідувачів. Теза подвижника про те, що цей відділ має стати «за головну базу українських вчених в галузі музикознавства» (ІР НБУВ, ф.33, №2758, арк.11) є провідною і для Валерії Дмитрівни. Чимало часу та зусиль витрачає вона для заповнення прогалів в історії української музичної культури, пов'язаних з фальсифікацією національного мистецтва. Так, повернуто із забуття музичну спадщину Валентина Костенка і видано збірку, де вміщено його праці, листування, документи з архівів СБУ.

Багато творчих сил й енергії віддає Шульгіна громадській діяльності. Її робота в складі Національної комісії з питань повернення культурних цінностей в Україну на посаді заступника голови Музичної ради та в Центрі музичної україністики при Національній музичній академії ім. П.І. Чайковського на посаді завідувача секції інформаційного забезпечення наукових досліджень у галузі музичної культури й освіти пов'язана з поверненням Україні забутих імен та музичних творів. Серед них - твори Андрія Гнатишина (1906 - 1995), який довгі роки плідно працював в Австрії у царині церковної та світської української музики. В травні 1998 р. Шульгіна була

одним із організаторів круглого столу Національної комісії з питань повернення надбань української музичної культури. Вона підготувала до видання збірку наукових праць провідних українських музикознавців «Українська музична спадщина: втрати, шляхи повернення». Важливу справу повернення забутих музичних сторінок творчості репресованих композиторів та композиторів українського зарубіжжя вона виконує в співпраці з музикологами й громадськими діячами - докторами мист. О. Федорук, А. Терещенко, головою Спілки композиторів України М. Степаненком та головою Спілки композиторів Києва Л. Колодубом.

Магістральним напрямом діяльності Валерії Дмитрівни як завідувача сектора нотних видань є пошуки нетрадиційних шляхів комплектування фондів. За останні роки НБУВ поповнилася колекцією «Бібліотека Спілки композиторів України» (27294 прим.), яку безкоштовно передано сектору нотних видань, колекцією рукописів інструментальних, вокальних та музично-драматичних творів сучасних українських композиторів (1300 прим.), переданою НБУВ Міністерством культури та мистецтв України (також безкоштовно). Видатні українські митці і їх нащадки передали в нотосховище НБУВ свої нотні й особисті архіви: В. Лапінський, О. Таранченко, В. Гомоляка та ін.

У 90-ті роки, намагаючись утвердити музичний відділ як український культурологічний центр, Валерія Дмитрівна була ініціатором, організатором і учасником численних ювілейних наукових конференцій, фестивалів, концертів та виставок з фондів НБУВ.

Так, у 1995 р. в Національній опері організовано ювілейні виставки до 100-річчя від дня народження видатних українських композиторів - Бориса Лятошинського та Михайла Вериківського, виставки творів класиків української музики - Максима Березовського та Артемія Веделя - у Національному університеті «Киево-Могилянська Академія», в Будинку вчених - виставка «Валентин Костенко: повернення із забуття» (до 100-річчя від дня народження).

До 60-річчя одного з найвидатніших сучасних українських композиторів - Валентина Сильвестрова - було підготовлено виставку «Сучасний музичний світ», а також виставку до 70-річчя відомого українського музиколога, академіка Н.О. Герасимової-Персидської (НМАУ).

З метою пропаганди унікальних фондів НБУВ у співпраці з видатними артистами сучасності - народним артистом І. Блажковим, засл. колективом - квартетом ім. М.В. Лисенка, професором НМАУ, засл.

артистом О.Кудряшовим, клавесиністкою С.Шебалтіною, засл. артистом І.Карабицем і оркестром «Київська камерата» Валерією Дмитрівною були влаштовані концерти в найпрестижніших залах Києва. Приміром, у 1995 р. вперше були виконані твори Камбіні (з нотної колекції Розумовських) в Органному залі; твори старовинних німецьких та французьких композиторів з фондів НБУВ - клавесиністкою С.Шебалтіною на Міжнародній науковій конференції «Інформаційна діяльність наукових бібліотек» (жовтень 1998 р.). У приміщенні НБУВ у жовтні 1998 р. за сприяння посольства Польщі в Україні під керівництвом І.Блажкова вперше в Україні прозвучали твори старовинних польських композиторів у костюмі св. Олександра та ін.

Завдяки зусиллям В.Д.Шульгіної НБУВ в 1997 р. стала членом Міжнародної асоціації музичних бібліотек (JAML), архівів і документальних центрів при ЮНЕСКО. Це відкриває великі можливості для виходу української національної музичної бібліографії у світовий простір і для обміну інформацією з найвизначнішими бібліотеками світу, що набуває особливого значення в умовах становлення та розвитку нашої державності. Як член цієї Асоціації, Валерія Дмитрівна стала учасником двох конгресів, що проходили в Женеві (1997) і в Сан-Себастьяні (Іспанія, 1998), де виступила з доповідями (англійською мовою) про інформаційні ресурси музичного відділу НБУВ. Доповідь 1998 р. опубліковано в інформаційному журналі JAML (1999).

Валерія Дмитрівна підтримує ділові контакти з провідними бібліотекарями світу: президентом JAML д-ром Памелою Томпсон (Музична бібліотека Королівського коледжу в Лондоні, Велика Британія), Іоахімом Єнеке (Публічна бібліотека в Берліні, Німеччина), Оксаною Городецькою (Бібліотека Конгресу США), головою групи RISM Клаусом

Кайлом (Франкфурт-на-Майні, Німеччина), Вольдемаром Піглою та Ханною Ласкаржевською (Бібліотека Народова, Польща), Іриною Безуглою (Російська Національна бібліотека, С.-Петербург), Святославом Рожновським (Російська державна бібліотека, Москва).

Завдяки встановленню міжнародних контактів отримано в дар близько 100 видань старовинної польської музики від Бібліотеки Народової, факсимільні видання Моцарта, Бетховена та методичні матеріали з Бібліотеки Конгресу США, нотні каталоги творів іспанських композиторів.

Наша бібліотека одержує шоквартальний періодичний журнал Асоціації музичних бібліотек «Fontes artis musicae», а також бюлетень RISM.

Ознайомлення Валерії Дмитрівни з досвідом зарубіжних музичних бібліотек у Варшаві, Женеві, Сан-Себастьяні, Росії дає можливість запозичити передовий досвід та освоїти нові технології бібліографічної обробки й організації фондів і перенести його в умови українських музичних бібліотек.

Намагаючися зробити музичний відділ НБУВ методичним центром музичних бібліотек України, Валерія Дмитрівна бере активну участь у конференціях, які проводять НБУВ (з 1993 по 1998 р.), Національна парламентська бібліотека України, Львівська наукова бібліотека ім.В.Стефаника та ін. Шульгіна плідно співпрацює з музичними книгозбірнями (Національної музичної академії, Національної опери, Національної філармонії, Одеської державної консерваторії) та з відділами мистецтв Одеської та Львівської наукових бібліотек, що сприяє обміну музичною інформацією, ксерокопіями рідкісних видань, виробленню єдиних підходів до концепції національної музичної бібліографії та розробки національного MARC-формату бібліографічного запису нотних видань та аудіовізуальних матеріалів.

Список праць В.Шульгіної

1. Українська радянська фортепіанна музика в естетичному вихованні дітей // Зб. наук. праць викладачів КДПІ ім. О.М.Горького. - К.: Рад. школа, 1967. - С. 149-152.
2. Проблема слухового розвитку в естетичному вихованні учнів класу фортепіано // Музика в школі. - К.: Муз. Україна, 1972. - Вип. 1. - С. 66-76.
3. Музично-творчий розвиток юних піаністів на матеріалі фортепіанних творів українських радянських композиторів // В клуб прийшли діти. - К.: Мистецтво, 1973. - С. 91-114.
4. Музичне виховання молодших школярів // Веселий дзвоник. - К.: Мистецтво, 1974. - С. 56-70.
5. Пояснювальна записка до програми // Програма платних гуртків музичного виховання: Фортепіано. - К.: Муз. Україна, 1976. - С. 3-12.
6. Про розробку моделі професійної освіти музиканта-виконавця // Задачі підготовки і виховання кадрів для установ культури та мистецтва. - Рівне, 1977. - С. 111-115.
7. До питання про психологію дитячої музичної творчості // Музика в школі. - К.: Муз. Україна, 1977. - Вип. 4. - С. 9-15.
8. Видання «Музичної України» // Музика. - 1978. - №3. - С. 25.
9. Структурно-системний підхід до побудови курсу «Методика навчання гри на фортепіано» // Завдання підготовки та виховання творчої молоді. - Одеса, 1978. - С. 74-78.

10. Из опыта изучения школьного репертуара по слушанию музыки в классе основного инструмента (фортепиано) // Вопросы профессионально-педагогической направленности преподавания специальных дисциплин на музыкальных факультетах. - Казань: КГПИ, 1979. - С. 108-120.
11. Применение звукотехнических средств в процессе проведения педпрактики студентов музыкально-педагогических факультетов по специальному инструменту в педучилище // Там же. - С. 128-145.
12. Про курс методики навчання гри на фортепіано // Питання фортепіанної педагогіки та виконавства. - К.: Муз. Україна, 1981. - С. 25-30.
13. Роль аудіовізуальних технічних засобів в активізації самостійної діяльності студентів // Дослідження проблем професійної підготовки вчителя музики. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1981. - С. 117-125.
14. Українська радянська музика у вихованні учнів // Актуальні питання виховання засобами культури і мистецтва, - Одеса, 1982. - С. 98-104.
15. Совместное творчество композитора и учащегося как активная форма творческого музицирования младших школьников // Развитие музыкального слуха, певческого голоса и музыкально-творческих способностей учащихся общеобразовательной школы. - М., 1982. - С. 46-51.
16. Методичні основи підготовки вчителя музики по курсу гри на фортепіано. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1982. - 135 с.
17. Взаємозв'язок музично-виконавської і оцінної діяльності як умова формування ціннісних орієнтацій студентів у виконавських класах // Питання формування світогляду студентів. - Львів, 1983. - С. 166-170.
18. Організація продуктивної музичної діяльності молодших школярів у групах подовженого дня // Музика в школі. - К.: Муз. Україна, 1984. - Вип. 10. - С. 36-40.
19. Научно-исследовательская работа как фактор формирования познавательной самостоятельности студентов музыкально-педагогических факультетов // Совершенствование методики самостоятельной работы студентов-заочников музыкальных педагогических факультетов в процессе изучения специальных дисциплин. - М.: НИИ проблем высшей школы, 1984. - С. 34-37.
20. Подготовка студентов к комплексному применению аудиовизуальных технических средств на уроках музыки в школе // Вопросы профессионально-педагогической направленности преподавания специальных дисциплин на музыкальных факультетах. - Казань: КГПИ, 1984. - С. 171-180.
21. Пути формирования системы научно-методических знаний у студентов в курсе «Спецметодика» // Там же. - С. 49-59.
22. Спрямованість методичної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів на комплексне музичне виховання школярів // Взаємодія педагогічного вузу і школи в музично-естетичному вихованні. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1984. - С. 136-145.
23. Юним піаністам: Підготовчий клас. - К.: Муз. Україна, 1985. - 100 с.
24. Зміст музичної діяльності молодших школярів у групах подовженого дня. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1985. - 100 с.
25. Вплив технічних засобів на формування музично-творчої активності студентів // Актуальні проблеми культурного будівництва. - Миколаїв, 1985. - С. 31-38.
26. Юним піаністам: I клас. - К.: Муз. Україна, 1987. - 120 с.
27. Юним піаністам: II клас. - К.: Муз. Україна, 1988. - 136 с.
28. Юним піаністам: Підготовчий клас. Вид. 2-е. - К.: Муз. Україна, 1988. - 100 с.
29. Юним піаністам: III клас. - К.: Муз. Україна, 1989. - 144 с.
30. Юним піаністам: II клас. Вид. 2-е. - К.: Муз. Україна, 1989. - 136 с.
31. Юним піаністам: IV клас. - К.: Муз. Україна, 1991. - 159 с.
32. Информационное обеспечение педагогических исследований // Информатика и науковедение. - Тамбов, 1988. - С.150-154.
33. Інтенсифікація професійної підготовки майбутнього вчителя музики до виховної роботи в школі // Вдосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя музики в умовах шкільної реформи. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1988. - С. 93-98.
34. Организация музыкально-творческой деятельности младших школьников во внеурочное время // Эстетическое воспитание учащейся молодежи. - М.: АПН СССР, 1988. - С. 24-28.
35. Научно-исследовательская работа в профессиональной подготовке студентов муз.-пед. факультетов // Задачи подготовки будущего учителя музыки в условиях перестройки высшего образования. - М.: Шк. и педагогика, 1989. - С. 44-50.
36. Педагогическое руководство музыкально-творческой деятельностью школьников: Моногр. - М.: Шк. и педагогика, 1989. - 105 с.
37. Інтенсивні форми та методи професійної підготовки майбутнього вчителя музики. - К.: КДПІ ім. О.М.Горького, 1987. - 35 с.
38. Аудиовизуальные средства обучения в интенсификации профессиональной подготовки учителя // Интенсификация подготовки будущего специалиста. - Казань: КГПИ, 1989. - С. 76-84.
39. Задачи подготовки будущего учителя музыки в условиях перестройки высшего образования: Сб. ст. - М.: Шк. и педагогика, 1989. - 210 с. - Сост., отв. редактор.
40. Формы и методы подготовки учителя музыки по руководству продуктивной деятельностью школьников // Профессиональная подготовка учителя музыки. - Казань: КГПИ, 1990. - С. 7-19.
41. Рівні засвоєння музичної діяльності молодшими школярами в умовах інтеграції мистецтв // Взаємодія мистецтв в художньому розвитку школярів. - Ворошиловград, 1990. - С. 69-75.
42. Організація пошукової діяльності студентів в про-

- цесі ділової гри // Проблеми професійної підготовки вчителя музики. - Рівне, 1990. - С. 21-24.
43. Организация поисковой деятельности студентов с помощью АВСО // Проблемы применения ТСО в учебном процессе в рамках аудиовизуального метода обучения. - Фрунзе, 1990. - С. 69-71.
44. Повышение эффективности НИРС в условиях создания в школе малой кафедры // Роль УНПК «Педавуз - школа» в подготовке будущего учителя. - Фрунзе, 1990. - С. 309-311.
45. Формирование самостоятельной активности в процессе НИРС // Проблемы повышения эффективности самостоятельной работы студентов. - Пржевальск, 1990. - С. 11-15.
46. Моделирование как метод повышения эффективности профессиональной подготовки учителя музыки // Реализация преемственности школьного и вузовского образования. - Казань: КГПИ, 1990. - С. 111-115.
47. Активизация познавательной деятельности студентов в условиях применения звукотехнических средств обучения // Совершенствование форм и методов обучения на музыкально-педагогических факультетах. - Мелитополь, 1990. - С. 65-69.
48. Содержание индивидуальных занятий по специальному инструменту // Организация индивидуальных занятий и самостоятельной работы студентов. - Бишкек, 1991. - С. 96-101.
49. Художественно-творческое воспитание юных пианистов // Проблемы профессиональной подготовки и воспитания юных пианистов. - Бишкек, 1991. - С. 76-80.
50. Конкурс «Лучший по профессии» - активная форма подготовки будущего учителя музыки к эстетическому воспитанию школьников // Совершенствование профессиональной подготовки будущих учителей музыки. - Ош, 1991. - С. 41-45.
51. Формирование эстетической культуры младших школьников: Сб. ст. - М.: Шк. и педагогика, 1991. - 235 с. - Сост., отв. ред.
52. Зміст та форми виховної роботи вчителів музики у школі. - К.: КДПІ, 1991. - 49 с.
53. Роль стилевого аналізу произведений Моцарта в фортепианном классе у музикологів // Моцарт - Прокоф'єв. - Ростов-на-Дону, 1991. - С. 135-139.
54. Рівні поліхудожнього розвитку молодших школярів // Шляхи вдосконалення художньо-естетичної освіти шкільної молоді в умовах відродження національної культури. - К., 1992. - С. 238-242.
55. Зарубежный опыт интенсификации аудиовизуального информационного обеспечения профессиональной подготовки музыкантов-педагогов // Использование зарубежного опыта интенсификации учебно-воспитательного процесса в высшей школе. - Казань, 1992. - С. 16-20.
56. Формирование познавательной активности младших школьников: Сб. науч. тр. Каракол: Иссык-Кульск. гос. ун-т, 1992. - 142 с. - Отв. ред., сост.
57. Активизация художественно-творческой деятельности юных пианистов // Формирование познавательной активности младших школьников. - Каракол: Иссык-Кульск. гос. ун-т, 1992. - С. 86-99.
58. Аудиовизуальные средства в воспитании самостоятельности студентов: Моногр. - Каракол: Иссык-Кульск. гос. ун-т, 1992. - 178 с.
59. Формирование музыкальной культуры студентов: Моногр. - Каракол: Иссык-Кульск. гос. ун-т, 1992. - 91 с.
60. Стилистические особенности кыргызской музыкальной культуры. - Каракол: Иссык-Кульск. гос. ун-т, 1992. - С. 1-8.
61. До розробки концепції музичного виховання молоді в національній українській школі // Українська музична культура: ювілеї, нові історичні факти, естетичні та просвітницькі проблеми. - Дрогобич, 1993. - С. 15-21.
62. Національні традиції застосування гри у вихованні дітей // Пріоритетні проблеми естетичної освіти молоді в сучасних умовах. - Херсон, 1993. - С. 52-59.
63. Формування музичної культури студентів засобами телебачення // Питання підвищення якості підготовки вчителів музики в умовах відродження національної школи. - Дніпропетровськ, 1993. - С. 38-46.
64. Естетичні аспекти концепції музичного виховання молоді в умовах відродження духовної культури України // Народ, нація, держава: українське питання в європейському вимірі. - Львів, 1993. - С. 19-25.
65. Можливості використання нотного фонду ЦНБ ім. В.І.Вернадського в музичному просвітництві в Україні // Наукова бібліотека в сучасному соціокультурному контексті. - К., 1993. - С. 145-147.
66. Історичні джерела національної музичної бібліографії // Культура України: Історія і сучасність. - Харків, 1994. - С. 50-53.
67. Повернення Стравінського в Україну // Бібл. вісн. 1994. - №4. - С. 14-17.
68. Проблеми накопичення та збереження музичної україніки // Духовне відродження культури України: традиції, сучасність. - Рівне, 1994. - С. 118-121.
69. Інформаційний пошук документів музичної україніки та їх введення до наукового й культурного обігу // Бібліотечно-бібліографічні класифікації та інформаційно-пошукові системи. - К., 1995. - С. 91-92.
70. Микола Леонтійович Лятошинський - значний український вчений // Музичний світ Бориса Лятошинського. - К.: Центрмузінформ, 1995. - С. 98-100.
71. 100 років від дня народження Б.Лятошинського // Бібл. вісн. - 1995. - № 2. - С. 32-34.
72. Концертна та педагогічна діяльність В.В.Пухальського в Києві // Образ епохи. Культурне середовище кін. ХІХ - поч. ХХ ст. - К., 1995. - С. 92-93.
73. Дари діаспори // Бібл. вісн. - 1995. - №1. - С. 36-37. - Співавт.
74. 100 років від дня народження Валентина Костенка // Там само. - №5. - С. 36-38.
75. Дослідження діяльності музичного видавництва Ідзиковського в Україні // Книга в соціокультурному просторі. - Львів, 1995. - С. 112-113.
76. Історичні аспекти національної музичної бібліо-

- графії // Національна бібліографія України: тенденції розвитку. - К., 1995. - С. 133-137.
77. Документи ЦДАЛМУ як джерело дослідження історії української музичної культури // Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні. - К., 1995. - С. 53-55.
78. Валентин Костенко: Музикознавчі праці, статті, матеріали. - К.: Центрмузінформ, 1996. - 186 с. - Наук. консульт.
79. Забуті сторінки української музики в естетичному вихованні сучасної молоді // Бібліотека і молодь у світі інформації, культури та державотворення. - К., 1996. - С. 43-45.
80. До питання створення баз даних рукописної музичної україніки // Рукописна україніка у фондах Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника та проблеми створення інформаційного банку даних. - Львів, 1996. - С. 15-17.
81. Бібліографічні аспекти дослідження спадщини І. Стравинського в Україні // Стравинський та Україна. - К.: Абрис, 1996. - С. 166-172.
82. Шляхи комплектування Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського документами музичної україніки // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки. - К., 1996. - С. 122-123.
83. Художньо-творче виховання в національній українській школі // Історія та культура Лівобережної України. - Ніжин, 1996. - С. 43-46.
84. Документи музичної україніки в національному вихованні студентської молоді // Національне виховання: формування світогляду й духовних цінностей у студентської молоді. - Рівне, 1996. - С. 18-20.
85. Джерела розробки концепції творчого виховання в національній фортепіанній школі // Професійні проблеми педагога-піаніста. - К.: УДПУ ім. М. Драгоманова, 1995. - С. 43-48.
86. До історії музичного видавництва Ідзиковського в Україні // Бібл. вісн. - 1996. - №1. - С. 26. - Співавт.
87. З досвіду музичних бібліотек Польщі // Там само. - №4. - С. 19-21.
88. До питання збереження документів нотної колекції Розумовських // Охорона історико-культурної спадщини: історія та сучасність. - К., 1996. - С. 122-124.
89. Нові форми введення до наукового і культурного обігу матеріалів музичної україніки (з досвіду роботи ЦНБ ім. В. Вернадського) // Збірник робіт, винаходів та раціоналізаторських пропозицій вчених. - Хмельницький, 1997. - С. 117.
90. Пам'яті Григорія Китастого // Бібл. вісн. - 1997. - №2. - С. 38-41.
91. Збереження спадщини Михайла Вериківського // Там само. - №3. - С. 22.
92. Повернення із забуття музично-педагогічної спадщини Ф. Якименка // Творча особистість вчителя: проблеми теорії і практики. - К., 1997. - С. 173-175.
93. Музична україніка: збереження і введення до культурного обігу: до проблеми роботи наукового музичного центру // Українська культура: минуле, сучасне та шляхи розвитку. - Рівне, 1997. - С. 243-247.
94. Використання досягнень німецької національної бібліографії в розробці концепції музичної україніки // Українсько-німецькі музичні зв'язки минулого і сьогодення. - К., 1998. - С. 38-43.
95. Конференція Міжнародної асоціації музичних бібліотек // Бібл. вісн. - 1998. - №1. - С. 53-54.
96. Артемій Ведель // Там само. - С. 55.
97. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського як інформаційне джерело RISM // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація: Наук. праці НБУВ. Вип. 1. - К., 1998. - С. 289-292.
98. Концепція Національної музичної бібліотеки України в дослідженнях О. Т. Дзбанівського // Там само. - С. 64-69.
99. Музична україніка в контексті досліджень проблем сучасної музичної бібліографії // Трансформація музичної освіти: культура та сучасність. - Одеса, 1998. - С. 28-33.
100. Клавикордная школа Г. С. Лелейна в становлении русской клавирной культуры XVIII века. - С.-Петербург: Рос. нац. б-ка, 1998. - С. 48-60.
101. The Music Section at the National Library of Ukraine after V. Vernadsky / RISM, INFO RISM. - 1999. - №10. - P. 54-59.

Тетяна Приліпко,

головний бібліограф Державної історичної бібліотеки України

Марина Лук'яненко,

завсектором ДІБ

Людмила Ястремська

Значний вклад у розвиток історичної науки в Україні вносить науково-бібліографічний відділ (НБВ) Державної історичної бібліотеки України, який з 1988 р. очолює Людмила Юріївна Ястремська (Ступак).

В юнацькі роки вона захоплювалась вокальним мистецтвом, мріяла про фах журналіста-редактора. Але в 1967 р. стала бібліотекарем у Бібліотеці ім. Л.Толстого. Потім завідувала бібліотекою Київського музею західного та східного мистецтва, працювала в Національній парламентській бібліотеці України, закінчила КДІК. У НПБУ освоїла різні ділянки бібліотечної професії — обслуговування читачів, методичну й практичну допомогу бібліотекам країни під час численних виїздів у регіони.

З 1977 р. Людмила Юріївна працює в ДІБ головним бібліографом, згодом - завсектором історичного краєзнавства. Одне з чільних місць роботи сектора займала бібліографічна діяльність - допомога авторським колективам багатотомних праць «Історія міст і сіл УРСР», «Звід пам'яток історії і культури України» та ін. Було підготовлено проблемні тематичні бібліографічні видання: «Куликівська битва» [1], «Музейное строительство на Украине в годы Советской власти» [6] та ін.

Ястремську вирізняють вагомих досвід, професіоналізм, творчий підхід до кожної дорученої справи. Тому саме її затверджують на посаду завідувачої НБВ. Перші роки роботи були непростими. Вирішувалися проблеми організаційного становлення відділу, зростав обсяг виконуваних завдань, підвищувалися вимоги до якості бібліографічних посібників. Щоденна копітка праця згуртованого керівником колективу дала змогу успішно реалізувати заплановане. Особливо здібності Л.Ястремської розкрилися при підготовці рекомендаційних

бібліографічних посібників «Україна у Великій Вітчизняній війні» [8], «Кроки п'ятирічок» [7]. Вони високо оцінені фахівцями.

Широка ерудиція, досконале знання бібліотечної та бібліографічної роботи виявилися і в складанні науково-допоміжних бібліографічних посібників, які відрізняють яскраві й змістовні вступні статті, неординарне компонування матеріалу, виразні заголовки, вичерпні анотації. Особливо вдало пише вона узагальнюючі матеріали про роботу бібліотеки, відділу, доповіді на конференції, прес-релізи, які періодично публікуються в збірниках, часописах [14-16, 18, 19, 22, 24].

Якісно вищого рівня набула підготовка бібліографічних покажчиків відділу завдяки тісній співпраці з провідними науковими установами, зокрема академічними, - Інститутом історії України, Інститутом української археографії і джерелознавства ім.М.С.Грушевського, Інститутом українознавства ім.І.Крип'якевича та ін. На думку спеціалістів-істориків, видання НБВ ДІБ відзначаються високим науково-бібліографічним рівнем підготовки, матеріали подаються на засадах наукової системності, уніфікації і впорядкування.

Творчий доробок Людмили Юріївни дуже вагомий. Так, за 1994 - 1995 рр. під безпосереднім її керівництвом було підготовлено вісім шоквартальних випусків поточного науково-допоміжного бібліографічного покажчика «Історія України» [21, 23], де найповніше і найоперативніше висвітлюється інформація з усіх сфер діяльності нашої держави. Видання вимагало чіткої організації праці на всіх етапах - у безпосередній підготовці, в редагуванні, друкуванні. І завжди працівники відділу мали кваліфіковану, фахову допомогу, пораду й настанову свого керівника. Подібного посібника не складає жодна наукова бібліотека України, а інтерес до вітчизняної історії зростає.

Значним попитом користується поточний інформаційний покажчик «Історія України» за 1968-1995 рр. [10, 12, 17, 20, 21, 23, 26]. Друкуються і незабаром надійдуть до користувачів посібники за 1996-1997 рр. Схвальні відгуки науковців одержали видання «Історія України» (за 1992-1993 рр.) [20, 26], «Історія Києва. Т.3». Ці посібники та значний масив тематичних бібліографічних покажчиків бібліотеки є основою для створення в ДІБ інформаційного центру «Історія України», до якого НБВ під керівництвом Людмили Юрїївни приступив з 1994 р.

Однією з новинок бібліографічної продукції НБВ є каталоги книжкових виставок, підготовлених до науково-практичних конференцій, що відбулися в Києві у 1997-1998 рр.: «Архівна і бібліотечна справа доби визвольних змагань в Україні (1917-1921 рр.)» [25], «Визвольна війна українського народу середини XVII ст. (до 350-ї річниці початку бойових дій)» [27]. Їх було складено професійно і в стислі строки.

Підкреслимо, що Людмила Ястремська консулює з питань підготовки бібліографічних покажчиків співробітників, у т.ч. колег з інших бібліотек, керує практикою студентів КНУКМ, сприяє навчанню і становленню молодих спеціалістів та адаптації нових працівників-бібліографів.

Вона чуйна до своїх колег по роботі, друзів, рідних. Зростають донька Ірина, син Юрій – студенти столичних вузів, онук Андрій.

Гортаючи безцінні скарби історії – книжкові багатства - невтомні руки Людмили Юрїївни збирають і складають їх у різноматичні бібліографічні видання, збагачуючи практичне бібліографознавство, зокрема історичну бібліографію, забезпечуючи інформаційні потреби користувачів у галузі суспільних наук, закладаючи науковий фундамент для об'єктивного висвітлення історії України, доповнюючи доробок бібліотеки – однієї з провідних установ республіки в царині галузевої бібліографії.

Праці Л.Ю.Ястремської

1981

1. Куликовська битва: (До 600-річчя): Рек. бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка УРСР; Склад.: А.М.Комська, Л.Ю.Ступак. - К., 1981. - 24 с.

1983

2. Компартія України – бойовий загін КПРС: Рек. покажч. літ. / Держ. респ. б-ка УРСР ім.КПРС, Держ. іст. б-ка УРСР; Склад.: Л.П.Александрова, Л.А.Балацька, Л.Ю.Ступак. - К., 1983. - 60 с.

1985

3. Історія Компартії України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. (1956-1981) / Держ. іст. б-ка УРСР; Склад.: Г.Г.Германенко, А.М.Комська, Л.Ю.Ступак. - К., 1985. - 512 с.
4. О работе Харьковской государственной научной библиотеки им.В.Г.Короленко по координации деятельности библиотек области в помощь подготовке тома «Свода памятников истории и культуры народов СССР» по Украинской ССР: Справка / Гос. ист. б-ка УССР, Харьк. гос. науч. б-ка им.В.Г.Короленко; Подгот.: Л.Ю.Ступак, Г.Н.Каширина. - К., 1985. - 5 с.

1986

5. Змужніння // Соц. культура. - 1986. - № 1. - С. 24.

1987

6. Музейное строительство на Украине в годы советской власти: Науч.-вспом. библиогр. указ. / Ин-т истории АН УССР. Гос.ист. б-ка УССР. Укр. о-во охраны памятников истории и культуры; Сост.: Л.Ю.Ступак, Т.А.Прилипко, Н.В.Гончаренко. - К., 1987. - 264 с.

1989

7. Кроки п'ятирічок: З історії руху за комуністичну працю на Україні: Рек. бібліогр. покажч. / Держ. іст.

б-ка УРСР; [Підгот.: Л.Ю.Ступак, Т.А.Прилипко]. - К.: Політвидав України, 1989. - 62, [2] с.

8. Україна у Великій Вітчизняній війні: Рек. бібліогр. покажч. / Держ. респ. б-ка УРСР ім.КПРС, Держ. іст. б-ка УРСР; [Упоряд.: С.Г.Ільченко, Л.Ю.Ступак]. - К.: Політвидав України, 1989. - 87 с.

1990

9. Історія селянства Української РСР 1917-1989 рр.: Наук.-допом. бібліогр. покажч. / Ін-т історії України АН України. Держ. іст. б-ка УРСР; Склад.: Т.А.Прилипко, І.В.Бондаренко, І.В.Бутовська, Л.Ю.Ступак, Л.П.Александрова, З.Х.Мусіна. - К., 1990. - 658 с.
10. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. за рік 1989 / Держ. іст. б-ка УРСР; Склад.: І.В.Бутовська, І.В.Бондаренко, З.Х.Мусіна, Т.А.Прилипко, Л.Ю.Ступак, Л.П.Александрова. - К., 1990. - 342 с.

1991

11. Історія інтелігенції Української РСР. 1917-1990 рр.: Наук.-допом. бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка УРСР; Упоряд.: Л.Ю.Ступак, З.Х.Мусіна, за участю Л.П.Александрової. - К., 1991. - 535, [3] с.

1992

12. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. за рік 1990 / Держ. іст. б-ка України; Упоряд. І.В.Бондаренко; Відп. ред. Л.Ю.Ступак. - К., 1992 [1993].
Ч.І. - 3-248 с.
Ч.ІІ. - 249-543 с.
Ч.ІІІ. - 544-803 с.
13. Репресії 20-30-40-х і початку 50-х років на Україні: Наук.-допом. бібліогр. покажч. / Держ. іст. б-ка УРСР; Упоряд.: Л.Ю.Ступак, М.А.Лук'яненко, І.В.Бондаренко, за участю І.В.Бутовської та І.В.Саєнко. - К., 1992. - 186 с.

1993

14. Бібліографічна діяльність Державної історичної бібліотеки України // Укр. іст. журн. - 1993. - № 2/3. - С.133-135.
15. Історична бібліографія на допомогу науково-дослідній роботі з історії України // Бібліотека і бібліотечна професія в умовах інформатизації суспільства: Все-укр. наук. конф., 22-24 верес. 1993 р.: Тез. доп. - К., 1993. - С.73-74.
16. Історична бібліографія на допомогу науково-дослідній роботі з історії України // Роль бібліотек монастирів, соборів та інших установ у розвитку культури України: Тез. наук. конф. - К., 1993. - С.115-119.
17. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. за рік 1991 / Держ. іст. б-ка УРСР; Упоряд.: Т.А.Приліпко, І.В.Бутовська, М.А.Лук'яненко; Ред. Л.Ю.Ступак. - К., 1993.
 Ч.І. - 3-156 с.
 Ч.ІІ. - 157-391 с.
18. Створюється національна історична бібліографія // Вісн. Акад. наук України. - 1993. - № 3. - С.107-108.

1994

19. Бібліографічна діяльність Державної історичної бібліотеки України // Бібл. вісн. - 1994. - № 3. - С.6-9.
20. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. 1992 рік / Держ. іст. б-ка України, Ін-т українознавства ім.І.Крип'якевича, Міжнар. асоц. українців, Коміс. бібліогр. та інформатики; Упоряд.: Т.А.Приліпко, М.А.Лук'яненко, З.Х.Мусіна, І.В.Бондаренко; Ред.: Л.Ю.Ступак, А.М.Комська. - К.; Львів, 1994. - 304, [3] с.
21. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. за [I-IV кв. 1994 р.] / Держ. іст. б-ка України, Ін-т підвищення кваліфікації працівників культури, Міжнар. асоц. українців; Упоряд.: І.В.Бондаренко, Н.М.Коптева, І.С.Пташник; Ред. Л.Ю.Ступак. - К., 1994.
 ... за I кв. 1994 р. - 185 с.
 ... за II кв. 1994 р. - 207 с.
 ... за III кв. 1994 р. - 229 с.
 ... за IV кв. 1994 р. - 247 с.
22. Створення бібліографічного банку даних та багатомного бібліографічного покажчика з історії України в ДІБ України // Бібліотеки у розвитку історичної науки в Україні: Тез. наук.-практ. конф. - К., 1994. - С.149-151.

1995

23. Історія України: Наук.-допом. покажч. за [I-IV кв.] 1995 р. / Держ. іст. б-ка України, Ін-т підвищення кваліфікації працівників культури; Набір матеріалу: М.А.Лук'яненко, І.І.Баренфельд, А.Г.Кондрашова, О.А.Кисельова; Ред.: А.М.Комська, Л.Ю.Ступак. - К., 1995.
 ... за I кв. 1995 р. - 170 с.
 ... за II кв. 1995 р. - 152 с.
 ... за III кв. 1995 р. - 155 с.
 ... за IV кв. 1995 р. - 222 с.

1996

24. Видання «Просвіт» Галичини: книги та аркушева продукція (1868-1939 рр.) // Вісн. Кн. палати. - 1996. - № 1/2. - С.12.

1997

25. Архівна і бібліотечна справа доби визвольних змагань в Україні (1917-1921): Кат. кн. вист. / Голов. арх. упр. при Кабінеті Міністрів України, Укр. держ. наук.-дослід. ін-т арх. справи та документознавства, Наук.-довід. б-ка центр. держ. арх. України, Держ. іст. б-ка України; Упоряд.: Л.Ястремська, М.Лук'яненко, З.Мусіна, Г.Порохнюк. - К., 1997. - 59 с.
26. Історія України: Наук.-допом. бібліогр. покажч. 1993 / Держ. іст. б-ка України, Міжнар. асоц. українців, Коміс. бібліогр. та інформатики, Нац. ком. істориків України; Упоряд.: М.Лук'яненко, І.Бутовська, Т.Приліпко, З.Мусіна, О.Кисельова, О.Середа, О.Старовойт; Ред.: Я.Ісаєвич, А.Комська, Л.Ястремська. - К.; Львів, 1997. - 309, [2] с.

1998

27. Визвольна війна українського народу середини XVII ст. (до 350-ї річниці початку бойових дій): Міжнар. наук. конф.: Кат. кн. вист. Київ, 21-22 трав. 1998 р. / НАН України, Ін-т історії України, Держ. іст. б-ка України, Черкас. держ. пед. ун-т ім.Б.Хмельницького; Упоряд.: Л.Ястремська, Т.Приліпко, М.Лук'яненко, Н.Вошецька; Наук. консультант В.Щербак. - К., 1998. - 64 с.

Світлана Артамонова,

доцент, к. пед. н., завсектором організаційно-методичної та масової роботи ДНАББ ім. В. Г. Заболотного

БІБЛІОГРАФ ОЛЕНА ШИНКАРЕНКО

Бібліотечна справа ще не зайняла належного місця в історії суспільства та його культури. Ставлення до бібліотек широкого загалу здебільшого однозначне: місце, де видають книги. При цьому забувається, що бібліотечну справу творять люди, котрі прагнуть підвищувати науковий та культурний потенціал суспільства. Тож відродно, що останнім часом намітилася тенденція до оприлюднення діяльності бібліотекарів, бібліографів, котрі активно допомагали читачам у їхній професійній та науковій роботі.

Однією з таких є Олена Борисівна Шинкаренко, бібліограф Державної наукової архітектурно-будівельної бібліотеки.

Народилася вона в Сумах у січні 1920 р. Трудову діяльність розпочала у Фундаментальній бібліотеці Київського університету ім. Т. Г. Шевченка у вересні 1938 р., з листопада 1939 р. - бібліотекар Київського художнього інституту. Того ж року вступила на заочне відділення Московського бібліотечного інституту (спеціальність - бібліограф), який закінчила лише в 1948 р. в зв'язку з війною.

З 17 серпня 1944 р. Олена Борисівна працює бібліотекарем у Науковій бібліотеці Академії архітектури УРСР (тепер Державна науково-будівельна бібліотека ім. В. Г. Заболотного - ДНАББ). Відтоді все життя пов'язане з цією книгозбірнею. Змінювалися її назви, підпорядкування, але незмінно залишалися її працівники, і серед них - бібліограф за фахом та покликанням О. Б. Шинкаренко. Послідовниця відомих українських бібліографів Максименка, Венгріновської, які створили в бібліотеці газетно-журнальні картотеки, вона гідно продовжує їхню справу. Підготовлені нею довідкові картотеки, тематичні добірки та списки літератури, бібліографічні показ-

чики з питань архітектури й будівництва вирізняються такою фундаментальністю і досконалістю, що ними користувалися вчені всіх республік колишнього Союзу.

У 1965 р. побачив світ перший, створений Шинкаренко, покажчик вітчизняної та зарубіжної літератури, виданий за допомогою фотолабораторії Академії архітектури УРСР. У наступні роки самостійно або в співпраці з колегами вона видає ще ряд бібліографічних покажчиків. Наведений нижче їх перелік свідчить про розмаїття проблем, вирішуваних у різні періоди в будівельній галузі. Тематика цих посібників актуальна й сьогодні. В них звертається увага на винаходи, котрі є найпомітнішим внеском у розвиток будівельної науки та практики.

Всебічний підхід до висвітлення проблем свідчить про те, що бібліограф не може бути майстром без Божого дару. Тут доречно згадати слова І. В. Гудовщикової: «... к библиографу-«справочнику» предъявляются повышенные требования: он должен сочетать в себе интеллектуальный потенциал академика с психофизиологической выносливостью космонавта. И самое удивительное, что эти требования справедливые! Но, кроме таких высоких качеств, нужно еще что-то. А бывает, что это «что-то» - сильнее, чем прекрасная профессиональная подготовка»¹.

Саме таким бібліографом з Божим даром і є Олена Шинкаренко.

Захопленість своєю справою, вміння знаходити нове, шукати вичерпні відповіді на поставлені читачами питання визначають її творчий шлях, напрями діяльності. Головний з них - це ліквідація «білих плям» в історії архітектури та будівництва України.

¹ Портреты ученых в стиле интервью. - СПб.: ЛенНИИводоканал-проект, 1994. - С. 45.

Зокрема, розроблено покажчики літератури з історії Академії архітектури України, про видатних українських будівельників М.Буднікова та М.Жербіна.

Заслуги Олени Борисівни в бібліографії неодноразово відзначалися наказами, грамотами, преміями (в 1997 р. премією академіка М.Буднікова). Чимало сил віддала вона й громадській діяльності. Була профоргом бібліотеки, членом профбюро Центрального апарату Академії архітектури УРСР, головою його профбюро.

В одній зі статей журналіст П.Ларіонов писав: «Говорячи про бібліотеку, не можна обійти теплим словом її працівників. Майже по тридцять років трудяться тут головний бібліограф О.Б.Шинкаренко, скарбник фондів В.М.Фурсова, завідувача відділом І.Д.Папір та інші цінителі книги»².

А сама Олена Борисівна каже: «Якби почати життя спочатку, знову була б бібліотечним працівником, хоча й колись і тепер ця праця дуже низько оплачується».

Бібліографічні покажчики, розроблені О.Б.Шинкаренко

1. Применение вычислительной техники в строительстве и архитектуре: Аннотир. указатель отечеств. и зарубежной литературы за 1961 - март 1964 гг. / НИИСП. - К., 1965. - 106 с.
2. Сокращение сроков строительства: Аннотир. указатель отечеств. литературы за 1945-1965 гг. / НИИСП Госстроя УССР. НТБ; Сост. Шинкаренко Е.Б. - К., 1966. - 45 с.
3. Применение скользящей опалубки в строительстве: Аннотир. указатель отечеств. и иностр. литературы за 1963—1965 гг. / НИИСП Госстроя УССР. НТБ; Сост. Шинкаренко Е.Б., Бахтина Г.Н. - К., 1966. - 52 с.
4. Плиточное строительство: Аннотир. указатель отечеств. литературы за 1930-1967 гг. / НИИСП Госстроя УССР. НТБ. - К., 1967. - Вып.1. 1930-1945 гг. / Сост. Е.Б.Шинкаренко. - 63 с.
5. Составные (сборные) железобетонные сваи: Аннотир. указатель отечеств. и иностр. литературы за 1960-1967 гг. / НИИСП Госстроя УССР. НТБ; Сост. Шинкаренко Е.Б. - К., 1968. - 37 с.
6. Вопросы качества строительства: Указатель отечеств. и зарубежной литературы. Вып. 1-4 / НИИСП Госстроя УССР. НТБ. - К., 1969 - 1982.
Вып.1 ... за 1960-1969 гг. / Сост. Покрасс Л.И., Бахтина Г.Н., Бурбелло Л.М., Шинкаренко Е.Б. - 1969. - 205 с.
7. Производство бетонных работ при строительстве зданий и сооружений из монолитного железобетона: Указатель отечеств. и иностр. литературы за 1972-1974 гг. / Сост. Бахтина Г.Н., Шинкаренко Е.Б., Яковиненко Ю.А. - К., 1975. - 74 с.
8. Історія Академії архітектури України: Бібліогр. покажчик (1944-1963) / Держкоммістобудування України. Держ. наук. архітект.-буд. б-ка; Бібліограф-укладач Шинкаренко О.Б. - К.: Укрархбудінформ, 1995. - 16 с.
9. Видатний український будівельник Михайло Михайлович Жербін: Бібліограф. покажч. / Держкоммістобудування України. ДНАББ; Бібліограф-укладач Шинкаренко О.Б. - К.: Укрархбудінформ, 1996. - 30 с.
10. Видатний український будівельник Михайло Сергійович Будніков (1904 — 1966 рр.): Бібліограф. покажч. / Держкоммістобудування України. ДНАББ; Бібліограф-укладач Шинкаренко О.Б. - К.: Укрархбудінформ, 1996. - 16 с.

² Ларіонов П. Прошли кризь століття // Веч. Київ. - 1972. - 8 липня.

Євгенія Медведєва,

к. пед. н., доцент кафедри бібліотекознавства
Харківського державного інституту культури

До джерел інформації

У статті здійснюється спроба простежити зародження інформаційної культури за часів стародавнього світу і визначити її концепцію, структуру та особливості як підґрунтя для формування сучасних тенденцій через призму нинішніх наукових поглядів і термінології.

Від самого початку соціального розвитку суспільство відчуває потребу в збиранні, накопиченні, зберіганні, тиражуванні, розповсюдженні та обміні інформацією. В міру ускладнення соціальних відносин і появи писемності ця потреба стає дедалі відчутнішою. З винаходом письма як найважливішого засобу закріплення соціальної інформації на різноманітних матеріальних носіях з'являються широкі можливості для розвитку науки, мистецтва, освіти. Досягнення людської думки, а також успіхи в практичній діяльності почали відображатися у різноманітних інформаційних матеріалах документального характеру. Для зберігання документальної інформації та організації її суспільного використання в стародавньому світі було створено спеціальний соціальний інститут - бібліотеку.

Основним джерелом інформації в тодішніх бібліотеках були рукописні книжки, виготовлені на глиняних табличках, папірусі, шкірі, залізі, шовку, пергаменті тощо. Крім книжок з різних галузей знань, у бібліотеках зберігалися літописи, хроніки, документи господарського й ділового значення, твори мистецтва і музейні експонати.

Так, у фондах Олександрійської бібліотеки (Стародавній Єгипет) були твори авторів різних країн та народів, зокрема рукописи Есхіла, Софокла, Евріпіда, Арістотеля та ін.

Цінність інформації усвідомлювалася здавна. Особливо цінувалися твори наукового, художнього, духовно-морального змісту. Для доставки книжок з різних країн світу утримували спеціальний штат агентів. Якщо не вдавалося придбати оригінал, з

нього робили копію, перекладали з іноземних мов. Уже тоді інформація, втілена у формі книжки, була товаром. За неї часто доводилося платити золотом, обмінювати на інші цінності.

Бібліотека виконувала функції власне бібліотеки (суспільне користування книжками), архіву, музею, видавництва, книгарні, засобів масової інформації, культурно-освітнього центру та центру дозвілля. В ній зосереджувалися всі головні інформаційні процеси і види інформаційної діяльності (в їх сучасній інтерпретації). При цьому досягалася універсальність змісту, повнота відбору найцінніших у науковому й художньому відношенні творів, всесвітнє територіальне охоплення, полімовний, ретроспективний та поточний принципи відбору. Нагромадженням документальних фондів бібліотек займалися видатні вчені, письменники, духовні ієрархи, високоосвічені царські особи.

Розповсюджувалася й використовувалася інформація за кількома каналами: державне управління (царські бібліотеки), релігія (храмові бібліотеки), наука, освіта, література і мистецтво, дозвілля, обмін новинами (царські, імператорські, публічні, шкільні бібліотеки).

Отже, інформація, яка була в розпорядженні бібліотек, широко використовувалася в справах управління державою. Царські бібліотеки володіли багатими і найповнішими зібраннями рукописних книжок та інших документів. Інтелектуальна й духовна еліта суспільства, яка групувалася навколо цих бібліотек, залучалася до розв'язання різних державних проблем у сфері політики, економіки, військової галузі, права тощо.

Так само здійснювалося інформаційне «забезпечення» й інших згадуваних сфер суспільного життя.

Дуже важливий напрям діяльності стародавніх бібліотек - поширення і використання інформації з метою освіти, виховання та навчання молоді.

Цікаво зіставити бібліотеки стародавнього світу з сучасними засобами масової інформації. Саме бібліотеки більшою мірою, ніж будь-який інший соціальний інститут суспільства в ту пору, відіграли роль центру з обміну й розповсюдження новин про різні аспекти міжнародного та державного життя, питань, присвячених новинкам літератури, культури і мистецтва, спорту, життю окремих видатних осіб тощо. Недарма стародавні єгиптяни порівнювали бібліотеки з «Будинками життя». Документально-інформаційна сфера, яку вони формували, несла знання про Космос, про будову світу, його закони, містила відомості про землі та їх населення, його звичаї, релігію й культуру.

Широкий інформаційний обмін між бібліотеками різних країн був цілком природним явищем в умовах повільного зростання нової інформації і зумовлювався законом необхідного різноманіття інформації. Завдяки такій організації інформаційної діяльності стародавні бібліотеки відігравали роль не лише «резервуарів» інформації, а й були базами знань всесвітнього охоплення. При бібліотеках постійно працювали філософи, вчені, політичні й державні діячі, письменники, поети, художники, скульптори. Інколи вони подовгу жили при книгозбірнях, вивчаючи праці з галузей, що їх цікавили, писали твори, а також безпосередньо вели окремі інформаційні процеси: систематизували наявні тексти, звіряли їх з оригінальними джерелами, встановлювали авторство стародавніх рукописів, істинність текстів, робили переклади тощо. Крім цього, для талановитої молоді представники інтелектуальної і духовної еліти організовували при бібліотеках школи, що існували в Ассирії, Шумері, Вавілоні, Стародавньому Єгипті, а згодом і в Єгипті еліністичної доби та ін. На особливу увагу заслуговує Мусейон - академія наук стародавнього світу, яка була одночасно вищою школою, науковим інститутом і бібліотекою - тією самою відомою Олександрійською.

В умовах, коли переміщення в просторово-часових межах не відзначалося високими швидкостями, інформація про інші країни, особливості життя їх населення мала велике значення для емоційно-психологічного стану інтелектуально розвинутої людини. Вона по-своєму допомагала долати просторові обмеження, проникати до інших культурно-історичних глибин.⁶ Це також створювало підґрунтя для високого престижу бібліотеки - осередку інфор-

мації в житті суспільства й окремої людини.

Інформація - знання - наука - освіта - культура стають невіддільними супутниками, а бібліотека - справжньою скарбницею людської мудрості. Недарма в різні часи і в різних народів її називали: «Будинок повчання і порад» (Шумер), «Аптека для душі» (Стародавній Єгипет), «Будинок мудрості і мистецтва» (Стародавній Єгипет), «Будинок мудрості», «Будинок науки» (Арабський халіфат) тощо.

Неухильне кількісне зростання інформації, яке виявлялося в широкому розповсюдженні книжок і знань, неминуче вело до збільшення числа освічених людей. Серед них - багаті городяни, лікарі, юристи, вчителі та ін. Дехто з них формує власні бібліотеки, а для решти місцевого населення відкриваються публічні бібліотеки. Так, створення єдиної їх мережі (близько тридцяти) розпочали римські імператори Юлій Цезар і Клавдій, котрі усвідомлювали значення і роль бібліотек у суспільному житті держави.

Різні за типами бібліотеки (царські і храмові) відрізнялися одна від одної змістовим складом інформації та її цільовим призначенням.

Універсалізм знань був основою енциклопедизму вчених, освіти, всього інтелектуального життя. Тому й інфраструктура інформаційного простору також була універсальною. Однак універсалізм стародавніх, попри найвидатніші досягнення їх цивілізацій, відрізнявся примітивністю, ускладненістю, і це також вплинуло на організацію всієї інформаційної діяльності.

Універсальний характер інформаційного простору сприяє і полегшує процеси впорядкування інформації, її кумуляції, а прагнення до повноти відображення найзначніших творів перешкоджає їх розсіюванню.

Невисокі кількісні показники поновлення документальної інформації спричинили ситуацію, для якої характерна інформаційна недостатність. Проте коли значне місце в житті суспільства посідає усна традиція, це не призводить до різкого загострення ситуації, хоча впливає на форми й організацію інформації.

Рукописний спосіб тиражування інформації не міг забезпечити високих показників її обертання та поновлення. Це компенсувалося широким побутованням усної традиції - безпосереднім спілкуванням та інформаційним обміном, який відбувався між відвідувачами бібліотеки, що теж сприяло формуванню її як наукового, навчально-освітнього й культурного центру. Інформаційний розвиток стародавніх держав сягав високого рівня. Універсальний характер змісту бібліотечних колекцій відбивав такий самий рівень розвитку науки й соціальної

практики стародавніх цивілізацій. Комплексність інформаційної діяльності бібліотек була зумовлена незначним кількісним обсягом різноманітних видів інформації та їх повільним зростанням. Як тільки відбувалося накопичення та наступне зростання інформації, відразу ж функції щодо архівного зберігання, книжкової торгівлі, музейної роботи та тиражування передаються спеціально створеним для цього соціальним інститутам. За бібліотекою закріплюється функція організації суспільного функціонування інформаційних документів широкого соціального значення.

Існування в бібліотеці таких різних інформаційних процесів, як збирання, зберігання, обробка, розповсюдження інформації, управління й організація інформаційної діяльності було передумовою до розподілу праці. В окремих випадках він дійсно мав місце. Проте у своїй основі праця в бібліотеці була переважно універсальною, тобто одна людина могла виконувати різноманітні функції. Спостерігається також накопичення професійних знань з окремих інформаційних процесів.

У цілому рівень розвитку інформаційного середовища цілком відповідав рівню розвитку науки, досягнутих знань і вимогам до нього з боку різних суспільних структур. Досягалось це завдяки увазі та турботам правителів держав, які усвідомлювали значення інформації в управлінні й організації суспільного життя. Найбагатші бібліотеки були в державах, які досягли висот у всіх галузях науки, культури, освіти, літератури і мистецтва.

Інформації, знанню надавалося не меншої значущості, ніж тепер. Бібліотека й та система документальних комунікацій, котра розгорталася навколо неї, складала «ядро» всіх інформаційних процесів: від повсякденних новин до цінностей інтелектуального й духовного характеру.

Водночас, підкреслимо ще раз, у своїх первісних формах бібліотека стародавнього світу була комплексною установою, втілювала всі компоненти сучасних документальних комунікацій. Донедавна такий стан сприймався як якийсь анахронізм. Сьогодні, коли в цілому сформувалися уявлення про віртуальну бібліотеку як бібліотеку майбутнього, наше сприйняття минулого значно змінюється. Перед нами знов і знов постає питання про те, що споріднює та об'єднує бібліотеку стародавнього світу й сьогоденню. Що зі спадщини минулого можна залучити до завтрашнього? На ці питання ще маємо відповісти.

1. Античность как тип культуры / Под ред. А.Ф. Лосева. - М.: Наука, 1988. - 333 с.
2. *Бернал Джон*. Наука в истории общества / Пер. с англ. - М.: Иностран. лит-ра, 1956. - 735 с.
3. *Владимиров Л.И.* Всеобщая история книги: Древний мир. Средневековье. Возрождение. XVIII век. - М.: Книга, 1988. - 310 с.
4. *Кедров Д.М.* Классификация наук: В 3 кн. - М.: Изд-во ВПШ и АОН, 1961.
5. *Кириллин В.А.* Страницы науки и техники. - М.: Наука, 1986. - 494 с.
6. *Симон К.Р.* История иностранной библиографии. - М.: Изд-во Кн. палата, 1963. - 736 с. - Гл. 1. Зарождение библиографии. - С. 31-42.
7. Словарь античности / Пер. с нем. - М.: Прогресс, 1989. - 704 с.
8. *Талалакина О.И.* История библиотечного дела за рубежом: Учебник. - М.: Книга, 1982. - 272 с. - Гл. 1. Библиотеки Древнего мира. - С. 6-27.
9. *Шира Джесс Х.* Введение в библиотечноеведение: (основные элементы библиотечного обслуживания). - М.: Высш. шк., 1983. - 256 с. - Гл. 1. От Шумера через века. - С. 16-60.

Іван Монолатій,

завідділом науково-дослідницької роботи Музею історії міста Коломиї, студент історичного факультету Прикарпатського університету імені В.Стефаника

ЗАГАДКА ЯКУБА ОРЕНШТАЙНА

Минуле українського друкованого слова¹ пов'язане з такими провінційними єврейськими друкарнями, як: А.Міллера-Сина в Стрию (1887-1893), Ф.Веста у Бродях (1894), В.Цеперканделя в Золочеві (1913), І.Айхельбергера у Львові (1910-1923), В.Браунера в Коломиї (1905-1923), що мали відповідні шрифти й друкували значну частину книжкових, періодичних та інших видань українською мовою².

Феноменом у цій справі дослідники називають єврейського підприємця-комерсанта та видавця Якуба Оренштайна (1875-1943?), який спричинився до внеску єврейського друкарства Східної Галичини в українську національну культуру³.

«Життя пливло у місті трьома герметично відокремленими течіями, - писав сучасник тих подій, - українці, поляки і жиди творили щільно замкнені групи, щоб не сказати гетто. Так було на полі мовному, товариському, культурному, політичному й релігійному»⁴.

Поодиноким винятком у провінційному бутті стало засноване Я.Оренштайном у 1903 р. видавництво «Галицька накладня»⁵. Не маючи спочатку ані власної друкарні, ані належної фінансової бази, фірма за короткий строк вдало монополізувала видавничий рух у краї.

У післямові до першої книжки видавництва - «Начерку історії української літератури» Б.Лепкого видавець пояснював, що ідея книжкової серії «Загальна бібліотека» «виринула в кружку тутешніх українців, ширих прихильників рідної культури, а нам (тобто Оренштайнові. - *І.М.*) припала честь перевести ту гадку в діло»⁶.

Єврейський видавець, за словами Б.Романенчука, запевняв, що «видавництво постарається добути на світ Божий не одну забуту або тяжко доступну українську книжку, а разом з тим заповнити не одну з тих численних прогалін, особливо на полі популяризації наук, які так дошкульно й довго ми відчували»⁷. Підкреслимо, що біля витоків «Загальної бібліотеки» стояли і невідомі нам, через брак документальних свідчень, викладачі та професори

Коломийської української гімназії, активні діячі філії Руського педагогічного товариства та осередку «Просвіти».

Заангажувавши до видавничої праці молоду генерацію українських галицьких учених і майстрів слова, Я.Оренштайн у коломийський період своєї видавничої одисеї видав якісні художньо й поліграфічно твори Т.Шевченка, І.Франка, І.Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, С.Руданського, П.Куліша, С.Яричевського, Л.Гринюка, Р.Кіплінга, Л.Толстого, Л.Андреева, А.Франса, Ф.Ніцше, Б.Шоу та ін.⁸

Оренштайнові книжкові серії «Народний декляматор», «Коляди і щедрівки», «Образкові книжки», «Січові співанки» були також загальновизнаним вкладом у нашу літературу, адже приміром «Народний декляматор» - перша з такої низки книжок, у котрій було зібрано найкращі поезії тогочасних українських ліриків на «всі оказії»⁹. Відомими поза межами Галичини стали прекрасно видрукувані праці «Атлас географічний» та вагомий науковий доробок Мирона Кордуби «Перший атлас в українській мові».

Прилучившись до поширення тогочасної літератури й літературно-критичних матеріалів, Я.Оренштайн збагатив й інші ділянки друкарського мистецтва¹⁰.

Поштові листівки. Що знав зарубіжний світ про Україну та її історію без них? Саме тому Оренштайн розпочинає у власній «Народній накладні» за допо-

могою українського графіка та митця Ярослава Пстрака видання листівок (за підрахунками А. Курдидика, їх було 364, сьогодні відомо 227)¹¹. Усього видавець надрукував 13 серій листівок: 50 з «руськими типами», стільки ж з видами Карпатських гір. Відомими стали серії «Т. Шевченко. Гайдамаки», «Історія України-Руси», «Рідне слово», «Запорізька Січ», «Гоголь. Українські оповідання», «Куліш. Чорна рада»¹². Поштівки не раз стають вагомими історичними свідченнями, написи на них відтворюють побут і колорит епохи.

Переживши лихоліття Першої світової війни, розвал Австро-Угорської монархії, 40-літній Оренштайн подався до Берліна, де 1919 р. відновив своє видавництво під назвою «Українська накладня», сподіваючися збувати друковану продукцію не лише в Європу, а й в Америку та Канаду¹³.

Серед книжкових видань «Української накладні» слід виокремити такі: «Музика» й «Артист» Т. Шевченка, «Царівна» і «Земля» О. Кобилянської, «Рубають ліс» А. Крушельницького, «Записки кирпатого Мефістофеля» В. Винниченка, «Люборацькі» А. Свидницького¹⁴.

Непривітне ставлення нацистів до євреїв змусило Оренштайна 1933 р. втікати до ще вільної Польщі, він вважав себе її громадянином, і відкрити у Варшаві книгарню.

Доля жорстоко розпорядилася останніми роками життя цієї напрочуд загадкової людини. Сьогодні важко твердити, що Оренштайн залишився живим, перейшовши вогонь Варшавського гетто, рятуючи себе та сина. Не розгадана загадка, чому родовитий коломийський єврей, власник багатьох крамниць і комерсант у канцелярських справах видав аж 238 томів «Загальної бібліотеки» саме української та світової класики, з яких 113 припадає на коломийський, а 125 - на берлінський періоди творчості. Важко

збагнути, чому такий видатний чоловік та поборник українського друкованого слова не залишив по собі ніяких документальних свідчень?

Якуб Оренштайн... Скільки ще нового дізнаємося про нього та його доробок на видавничому полі? Поки що мало вивчено. А досліджувати треба, бо йдеться про людину, котра своєю працею воліла наблизити малограмотних селян, амбітну інтелігенцію та полонізоване священництво до світової й рідної літератур.

¹ Дашкевич Я.Р. Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині (кінця ХІХ - поч. ХХ ст.) // Укр. іст. журн. - 1990. - № 10. - С. 66-67.

² Монолатій І. Коломиєзнавство: нариси історії Коломиї у контексті взаємовідносин слов'янських народів. - Коломия, 1996. - С. 102.

³ Курдидик А. Друковане слово в Коломиї // Коломия й Коломийщина: 36. споминів і статей про недавнє минуле. - Філадельфія, 1988. - С. 321.

⁴ Витвицький В. Коломия // Черногора. - [Коломия]. - 1991. - № 1. - С. 44.

⁵ Васильчук М. Письменство на Коломийщині: Друга пол. ХVІ ст. - 1939 р. - Коломия, 1993. - С. 19.

⁶ Б.Р. Українські видавництва і періодичні видання в Коломиї в 1865-1939 рр. // Коломия й Коломийщина. - С. 326.

⁷ Там само. - С. 326-327.

⁸ Монолатій І. Коломийські книжкові видання 1864-1941 рр.: Каталог // Літопис коломийський. - [Коломия]. - 1993. - № 1. - 32 с.

⁹ Курдидик А. Друковане слово в Коломиї. - С. 320.

¹⁰ Арсак М. Феномен Якоба Оренштайна // Галичина. - [Івано-Франківськ]. - 1996. - 28 лютого.

¹¹ Там само.

¹² Курдидик А. Друковане слово в Коломиї. - С. 321.

¹³ Там само.

¹⁴ Монолатій І. Коломийські книжкові видання. - 32 с.

Міжнародний науковий конгрес «125 років НТШ»

Міжнародний науковий конгрес «125 років НТШ» та урочистості, присвячені цій даті, відбулися у Львові 27-30 жовтня 1998 р. за сприяння Міністерства у справах науки і технологій, Львівської облдержадміністрації, мерії Львова і Наукового товариства ім. Шевченка в США. НТШ створене 1892 р. Попередником його було Товариство імені Шевченка, засноване 1873 р. у Львові в складній ситуації переслідування українства в царській Росії і несприятливих політичних умовах в Австро-Угорщині з ініціативи українців з Наддніпрянщини, які намагалися створити організацію, що служила б розвиткові національної науки й культури.

Завдяки зусиллям визначних діячів української науки й культури В.Гнатюка, М.Грушевського, О.Кониського, І.Франка, І.Крип'якевича, І.Пулля, І.Горбачевського, В.Кубійовича, К.Студинського та багатьох інших, НТШ заклало наукові секції й діяло за зразками існуючих європейських академій і вже на поч. ХХ ст. фактично виконувало функції Української Академії наук.

Зважаючи на незадовільний стан української бібліографії, 1909 р. було організовано Бібліографічну комісію НТШ на чолі з І.Левицьким (1913 р. головою став В.Дорошенко). Її почесним членом був І.Франко, членами – М.Возняк, В.Гнатюк, Ф.Колесса, М.Комаров, В.Перетц та ін. Комісією було видано сім томів «Матеріалів до української бібліографії» («Українська бібліографія Австро-Угорщини за роки 1887-1900» (І.Левицький. - Львів, 1909-1911), «Спис творів Івана Франка з додатком статей про нього і рецензій на його писання» (В.Дорошенко. - Львів, 1918, 1930), «Бібліографія українознавства за 1914-1923 рр. Вип.1. Історія України. Публікації в українській мові» (І.Калинович. - Львів, 1924), «Гете в українських перекладах, переспівах та наслідуваннях» (В.Дорошенко. -

Львів, 1932), «Матеріали до бібліографії Січових Стрільців» (І.Шендрик. - Львів, 1937). Як зазначав І.Кревецький у першому томі «Матеріалів до української бібліографії», у планах комісії по українській бібліографії мало бути: «Видання старої української бібліографії (до к. ХVІІІ ст.), української бібліографії Росії ХІХ в., загальної української бібліографії ХХ в. і покажчиків Українців в чужих мовах і літературах».

1940 р. НТШ у Львові було заборонено радянською владою, а багато його членів репресовано. Товариство було відновлене 1947 р. в еміграції. І нині діють наукові центри НТШ у Нью-Йорку, Парижі, Сіднеї та Торонто.

Відродження НТШ у Львові відбулося 1989 р. На науковому симпозиумі «Т.Шевченко та українська національна культура», проведеному за ініціативою Західного наукового центру АН України, було всебічно висвітлено внесок НТШ у розвиток наукової думки й дослідження творчості великого Кобзаря, об'єктивно розкрито велику багатогранну діяльність НТШ, його значення у розвиткові науки та культури в Україні і висунуто пропозицію відновити Товариство. Звернення до владних структур ініціативної групи відомих українських учених та письменників (серед них: М.Голубець, Р.Кучер, Р.Іваничук, Р.Лубківський, О.Романів, І.Юхновський та ін.) про відродження НТШ у Львові було підтримано. 21 жовтня 1989 р. відбулися установчі збори відродженого НТШ у Львові, на яких було прийнято статут Товариства, обговорено його структуру, організаційну діяльність, обрано президію. Головою обрано чл.-кор. АН України О.Романіва.

Нині при НТШ у Львові функціонують історико-філософська, філологічна, фольклорно-етнографічна, мистецтвознавча, фізико-математична та хіміко-біологічна секції і різноманітні комісії. Члени Товариства ведуть велику наукову роботу, сприяють активізації наукових досліджень, розвиткові процесів національного та культурного відродження, піднесенню престижу наукової праці та авторитету України. Здійснюється видавнича діяльність, виходять у Львові «Хроніка НТШ», «Записки НТШ», енциклопедичні видання, довідники, збірники наукових праць, монографії, бібліографічні по-

кажчики. Товариство стає значним культурологічним чинником, осередком вільної наукової думки.

З привітанням виступив Леонід Рудницький – президент Світової ради НТШ, голова НТШ у США, професор Пен-сільванського та Українського католицького університетів, ректор та декан Українського вільного університету в Мюнхені.

На пленарних засіданнях конгресу були заслухані доповіді генерального секретаря Світової ради НТШ, голови НТШ у Львові, директора Фізико-механічного інституту ім. Г.В.Карпенка НАН України, чл.-кор. НАН України О.Романіва «125 років Наукового товариства ім. Шевченка: сучасне, минуле, майбутнє», директора Головної астрономічної обсерваторії НАН України, голови Українського міжнародного комітету з питань науки і техніки, акад. НАН України Я.Яцківа «Сучасне і майбутнє української науки», акад. Академії наук вищої школи А.Погрібного «Національний аспект освіти в Україні», академіка-секретаря Відділення літератури, мови та мистецтвознавства, акад. НАН України І.Дзюби «Ідеологічні децибелі «діалогу культур», директора Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, акад. НАН України М.Жулинського «Українська культура як феномен маргінальності» та ін.

Тематичні засідання відзначалися актуальністю проблематики і були присвячені прогнозам розвитку України, стану та перспективам української історичної науки. На сесії «Українська мова: комунікативно-функціональні аспекти» було розглянуто широке коло проблем української мови, українського правопису й термінології, культури мовлення. Окремі сесії були присвячені «Енеїді» І.Котляревського та шляхам розвитку української літератури, українському художньому перекладу, проблемам мистецтвознавства, музичної культури в Україні. На засіданнях сесії «Природознавство на порозі ХХІ віку» розглядалися проблеми матеріалознавства, важливі сучасні аспекти геології, геофізики, фізико-математичних наук, хімії та біології.

На одному із засідань сесії «Спеціальні (допоміжні) історичні дисципліни, книгознавство й бібліотекознавство» обговорювалися методологічні проблеми бібліографії української книги

(головуючі: завідділом бібліографії ЛНБ ім. В.Стефаніка, голова Комісії бібліографії і книгознавства НТШ у Львові Луїза Ільницька та к. філол. н., н. с. ЛНБ ім. В.Стефаніка Марія Вальо). Були заслухані ґрунтовні доповіді М.Вальо «Концепції і проблеми слов'янської славістичної бібліографії», Л.Ільницької «Репертуар української книги 1798-1916 рр.: теоретичні і практичні аспекти». М.Бутрин у доповіді «Бібліографічні покажчики змісту української періодики» зупинився на діяльності Науково-дослідного центру періодики ЛНБ. Серед публікацій НДЦ останніх років - збірники наукових праць та вже визнані фахівцями бібліографічні покажчики: «Журнал «Дзвони» (1931-1939): Систем. покажчик змісту» (М.Комариця. - Львів, 1997), «Українські часописи Волині, Полісся, Холмщини та Підляшшя (1917-1939): Анотов. покажч.» (І.З.Павлюк. - Львів; Луцьк, 1997), «Українські часописи Коломиї (1865-1994)» (М.М.Романюк, М.В.Галушко. - Львів, 1996), «Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853-1939 рр.)» (В.А.Передерій. - Львів, 1996) та ін. Доповіді викликали широку дискусію і зацікавлене обговорення важливих питань стану і розвитку української бібліографії, складних проблем створення репертуару української книги. Наголошувалося на необхідності організації Бібліографічної комісії, яка б координувала цю роботу, сприяла розробці теорії та методики бібліографії. У дискусії взяли участь також директор ЛНБ ім. В.Стефаніка, д.і.н. Лариса Крушельницька, завідділом довідково-бібліографічного обслуговування НБУВ, к.і.н. Тетяна Добко, відповідальний за україніку в Бібліотеці Конгресу США Б.Ясінський, проф. Іллінойського університету (м.Урбана, Шампейн, США) Д.Штогрин та ін.

Відзначаючи високий науковий рівень доповідей та виступів дискусій, висловлюємо побажання ширше залучати до роботи в проблемних творчих групах, комісіях науковців, які не є членами Товариства.

У програмі ювілейних заходів Конгресу НТШ були покладання квітів до пам'ятників Тарасові Шевченку, Михайлу Грушевському, Іванові Франку та Володимирі Гнатюку, відкриття пропам'ятної таблиці в будинку НТШ (вул. Винниченка, 24), панахида в Соборі св.

Юра за померлих членів НТШ усіх поколінь. На урочистостях у Львівському театрі опери та балету ім. І.Франка відбулося вручення медалей НТШ ім. Михайла Грушевського О.Романіву та Д.Штогрінові, дипломів дійсним членам Товариства 1998 р. (серед них - академікам НАН України І.Дзюбі, М.Жулинському та ін.), а також концерт. Організатори зробили все можливе, щоб ювілейний Конгрес став справжнім святом для його учасників і гостей.

*Тетяна Добко,
к.і.н., завідділом ДБО НБУВ*

Новий академічний журнал

У Національній бібліотеці України імені В.І.Вернадського відбулася презентація нового англомовного журналу НАН України, міжнародного за аудиторією, - «Фізика напівпровідників, квантова та оптоелектроніка», том 1, №1 (Semiconductor Physics, Quantum & Optoelectronics). Вітчизняні читачі, котрі не знають мови, зможуть орієнтуватися тільки на зміст.

У переповненому залі Вченої ради НБУВ зібралися не лише провідні фізики країни, чиї монографії є у фонді Бібліотеки і користуються незмінним попитом читачів-фахівців, аспірантів, студентів, а й її співробітники, котрим було цікаво послухати виступи творців однієї з найвишуканіших і найскладніших дисциплін. Крім того, присутні стали свідками символічної події, оскільки побачило світ видання, яке відкрило другу сотню часописів Національної академії наук України.

Видавець нового журналу - Інститут фізики напівпровідників. Головний редактор - визнаний у світі вчений, директор Інституту, акад. НАН України Сергій Свєчніков.

Про непересічне значення досягнень і напрацювань українських фізиків, традиції української фізичної школи, потужну інтелектуальну наукову базу і колосальні потенційні можливості вітчизняних учених говорили академіки НАН України: генеральний директор

НБУВ О.Онищенко, директор Інституту фізики напівпровідників С.Свєчніков, директор Інституту фізики М.Бродин.

Журнал, як зазначено в передмові, присвячено актуальним проблемам сучасної фізики напівпровідників, фундаментальним та прикладним аспектам квантової електроніки і оптоелектроніки.

До роботи в редакційній колегії залучено не тільки спеціалістів ІФН, а й Інституту фізики НАН України та Інституту прикладної фізики НАН України й Київського університету імені Тараса Шевченка та інших установ.

Тираж журналу - 500 прим., що, звичайно, замало для задоволення інформаційних потреб спеціалістів України, особливо студентів, які, на жаль, не мають нових сучасних підручників, а видання ІФН якраз і могло б, значною мірою, перебрати на себе цю функцію. Формат - 60x84 1/8, обсяг - 142 с. Тобто, це доволі солідний том. Журнал виконано на високому поліграфічному рівні. Він професійно зверстаний, має елегантну обкладинку приємного стриманого лілового кольору, що нагадує за гамою один із лазерних променів на початку спалаху.

Але, з погляду книгознавчого опису видання, в ньому бракує прізвищ редакторів, художника. Майбутні дослідники тільки по інших документах зможуть їх відновити, адже зазначено надто скромно і надто загально: Відділ інформаційно-видавничих систем ІФН, друк ДТ «Такі справи».

Презентація журналу проходила в дивовижно теплій, доброзичливій, святковій обстановці, коли творці раді не тільки загальному успіху, події, що в той день об'єднала багатьох, а й спільним досягненням, коли люди цікаві один одному, хочуть спілкуватися і зустрічатися. Народження нового журналу стало тим круглим столом, що згуртував навколо себе однодумців, подвижників української фізичної науки, став не напівпровідником, а провідником напрацювань вітчизняних учених в інші країни світу. Це - найкраще підтвердження необхідності його видання.

*Наталія Солонська,
к.і.н., зав. науково-видавничим
відділом НБУВ*

Видатна наукова праця в галузі історичної україністики

Гроші в Україні: факти і документи. - К., 1996. - 454 с.: 450 іл., довідк. матеріал, бібліографія / Автор. кол.: М.Ф.Дмитрієнко (керівник), М.В.Литвин, Л.В.Яковлева, В.А.Ющенко.

Рецензована мною праця - то перший в історії України систематичний науковий нарис у вигляді ґрунтовної монографії, що висвітлює історію обігу паперових грошових знаків в Україні від часу їх появи до сьогодення. Дане дослідження можна віднести до фундаментальних видань, бо воно присвячене історії функціонування фінансової системи в Україні, пояснює причини та передумови появи паперових знаків у грошовому обігу, історію створення національної валюти в Українській Державі 1917-1920 рр. - усіх її форм правління (УНР, Гетьманат, Директорія) та в наш час - після здобуття Україною незалежності - 1991-1996. Це дало можливість авторам книги провести історико-порівняльний аналіз і показати особливості ходження валюти — грошових знаків різних політичних режимів та урядів.

У книзі, що за хронологією сягає глибини віків - від часів Київської Русі, коли з'явилась металева гривня, логічно й послідовно ведеться оповідь про те, як тільки в епоху революційних змагань, коли Україна боролась, і досить успішно, за свій суверенітет, з'явилися гроші Української Держави, первістки фінансово-економічної системи, що намагалася спертися на власну валюту, вириваючися з лабет єдиного економічного простору з Росією, захищаючи свою економіку та товаровиробника. Перші емісії, створення в 1918 р. Нацбанку України (він тоді пережив фундацію двічі, а втретє у наш час), поява близько п'яти тисяч різних за назвою, емітентами знаків грошей

місцевого гатунку, що ходили в межах одного «міста-держави» чи то підприємства, установи (див. додаток «Місцеві емісії», с. 308-330), — то все наша історія з присмаком гіркоти, яку, на жаль, відчуваємо нині й ми, порівнюючи перебіг процесів 1917-1920 рр. у фінансовій сфері з сьогоденням.

То ж перші шість розділів книги, що написана гарною українською мовою і є взірцем логічної архітекtonіки та побудови матеріалу, вводять читача у світ фінансових спроб національних урядів України виготовити, ввести, примусити функціонувати власну валюту (назва грошової одиниці змінювалася:

то карбованець, то гривня), створити Міністерство фінансів, Державну скарбницю (Казначейство), Національний банк, Рахункову палату, тобто ту систему державних органів, котрі забезпечують діяльність економічного вектора державної політики.

Добре, на мій погляд, що автори не уникають таких гострих питань тогочасного, як місцеві емісії (розділ 6, с. 65-74), котрі, з одного боку, свідчать про сепаратистські тенденції регіональних, самочинно проголошених правлінь чи урядів (уряди Криму, гроші М.Махна, Вісунської Народної Республіки тощо), беруть до уваги навіть емісії Збройних Сил півдня Росії, а з другого боку - прагнуть показати й довести законність таких фінансових проявів у часи перехідної економіки в умовах війни, розрухи, інфляції й інших чинників, сукупність яких робить необхідним появу на місцях тих сумнозвісних грошей — «метеликів», здатних забезпечити грошовий обіг у регіонах, куди не надходила грошова маса - достатній еквівалент виробленому товару.

Особливо потрібно зупинитися на унікальності інформації з боністичного опису різних за гатунком знаків.

Вони засвідчують, що автори не тільки тримали їх у руках, а й професійно підходять до висвітлення складної проблеми, йдучи від одиничного до загального, роблячи виважені, логічні висновки.

Не обійдено в книзі увагою такий знаменний факт, як спроба радянського уряду України — УСРР — ввести національну валюту в 1919 р., коли вона, перетворена на арену двобою національних та «інтернаціональних» сил, намагалася запровадити свій розрахунковий знак - 50 карбованців, котрий мав стати першою ластівкою в грошовій системі радянського уряду України (розділ 7, с. 75-83).

Дизайн пробного зразка знака повністю відповідав тогочасним уявленням урядовців про майбутню валюту і відбивав їхні ідеологічні перетворення, та, попри все, ми маємо зразок грошового знака, що засвідчував потяг керівництва держави до суверенітету України. Сумно констатувати, але історія, її факти — вперта річ; Москва, Раднарком, ЦК партії в особі Леніна, Крестінського, Калініна, у таємній телеграмі в Україну суворо застерегли непокірних українців від «сепаратизму, неслуху», погрожуючи їхнім лідерам санкціями через «непродуманий вчинок». Наступна централізація влади взагалі зняла з порядку денного питання щодо власної валюти в Україні.

Знаходимо ми в книзі й таке цікаве, своєрідне, ніде більше в Європі не знане у новітній час явище, як «партизанські гроші» (розділ 8, с.85-93) — біфони ОУН-УПА. Авторі, котрі дослідили добірку біфонів з колекції архіву СБУ, вводять читача у світ нашого, не такого вже й далекого та зовсім не вивченого минулого, - часу Другої світової війни, яка, що природно, стала поштовхом до сплеску національної свідомості, патріотизму, й на теренах західних областей України викликала до життя появу біфонів - грошей, необхідних для забезпечення боротьби національно-патріотичних сил, які протистояли як коричневій чумі - фашизму, так і «совітській» владі. Не все ще досконало досліджено тут з огляду на політичне протистояння та з боку боністики, біфони — то оригінальне явище, яке й удостоїлось уперше висвітлення у такому обсязі.

Зацікавлення викликає і матеріал

розділу 9 - «Підступна зброя загарбників» (с. 95-99), де, хоча й коротко, та все ж викладено факти про емісії на теренах України, захоплених під час війн у 1917-1921 та 1941-1944 рр. Окупаційні гроші - не рідкість в історії. Тому варто було б історикам детальніше в майбутньому розкрити проблему особливостей чи відмінностей, спостережуваних у функціонуванні грошової системи за окупаційних режимів.

Розділ 10 «Боністичне надбання СРСР» ґрунтовний за змістом, але короткий як для книги (с.101-107), бо українці досить довго жили з тими грошима: варто було б спинитися деталізованіше на досвіді, яким сьогодні не завадило б скористатися й нам.

Блискучі грошові реформи в Росії - гр. С.Вітте у 1897 р. і наркомфіну Г.Сокольникова в 1922-1924 рр. - ввели в обіг золоту російську валюту, зрозуміло, конвертовану. З нею ніхто не міг суперничати, в економіку пішли інвестиції в наростаючому темпі. Росія зміцнила позиції на світовому ринку. На початку нашого століття в усьому світі був золотий обіг. Сьогодні він відсутній. Чи не варто було пояснити - чому? Можливо, я занадто прискіпливо ставлюся до авторів, адже працю їх заявлено як історичну. Та економісти неодмінно триматимуть її в руках, не кажучи вже про всіх тих, хто цікавиться грошима професійно: історики, журналісти, архівісти, музейні працівники, студенти, а особливо колекціонери. Тож потрібно було сказати, що при теперішніх велетенських обсягах виробництва товарів розрахунки золотом неможливі, бо жодна країна не має такої маси дорогоцінного металу. І ще: досвід реформ С.Вітте і Г.Сокольникова ясно показав, що піднесення економіки країни не починається з обміну паперових грошей на золото, а закінчується ним.

Згадаємо міністрів фінансів Бунте і Вишеградського (до речі, математиків за фахом). Це вони, попередники С.Вітте, уможливили своєю політикою промислове піднесення. Росія тоді почала вивозити хліб, закупила золото, і в міцній економіці з'явилась, як завжди, міцна валюта.

Логічно згадують автори часи непу; створення умов для розвою сільсько-го господарства, промисловості, торгівлі, транспорту. Золоті червінці (з

листопада 1922 р.), що з'явилися в обігу, набрали сили, й у лютому 1924 р. процес завершився, економіка величезної країни перейшла на червінці. Російська валюта стала котируватися на світовому ринку. В 1925 р.: приріст промислового виробництва становив 52,4%, на кінець 1926 р. економіка вийшла на найвищий щабель порівняння - рік 1913 за обсягом виробництва. Все це зафіксувала історія. А сьогодні? Де взяти кошти для стрибка? Не називаючи цифр, скажу: за сім років з України «втекла» виручка від проданих за кордон ресурсів (перекачані територією України нафта, ліс,

Срібляник Ярослава Володимировича

електроенергія, метали, зброя і ще чимало дечого). У банках «за горбом» осіли неоподатковані мільярди, щось до сотні. Може, необхідно вжити заходів через Інтерпол? Але це - вже інша тема, що виникла в зв'язку з роздумами над книгою.

Три її розділи, з 11 по 13 (с. 109-128), присвячені висвітленню питання щодо того, яким шляхом ішла Україна до власної валюти, організувала готівковий обіг, як купон стримував удари інфляції і, нарешті, про грошову реформу 2-16 вересня 1996 р. Весь наведений матеріал - наша недавня пережита, перемучена історія. Як би хто не ставився до національної валюти - вона наша гордість, свідчення незалежності та суверенітету. Я переконаний, що недалеко той час, коли стане українська гривня конвертованою, а її логотип стоятиме в ряду світових валют, котрі приймають в обмін. Тут доречним був би розділ чи параграф про створення золотого запасу в державі, досягнення у розвідуванні покладів дорогоцінних металів.

Однак порушена авторами проблема не закриває теми дослідження з боністики України. Вона дасть поштовх для наступних розробок у цій галузі знань. Отже, автори сміливо заявля-

ють про наявність нез'ясованих питань, тобто відкривають ще один напрям наукових досліджень. Держайте!

Закінчує книгу розділ 14 «Національні валюти СНД та країн Балтії» (с. 129-142). Як не прикро констатувати, але поетичний виклад цієї теми, написаної та дослідженої неначе одним подихом, дещо дисонує з констатуюче-офіційним тоном попередніх трьох розділів. Лишається тільки дивуватися, де знайшли автори такий джерельний матеріал (подібні екзотичні знаки на наших теренах - рідкість). Якщо у них зібрано колекцію, то її треба виставити в музеї.

Заслуговує на високу оцінку й джерельна база цього фундаментального дослідження: вперше опубліковано комплект документів, зібраних у різних фондах державних та відомчих архівів. Саме вони дають уявлення, як відбувався процес становлення нашої грошової системи в часі й просторі.

Над усякі похвали підбір до книги ілюстрацій. Банкнотні світлини не тільки окраса видання, а й носії інформації. Кожен розділ відкривають фото, що показують, відповідно до хронології, зміни в країні, притаманні епосі особливості. А наведені в кінці книги фото банкнот різних часів і сучасних монет знайомлять читача зорово з примхливим, захоплюючим барвами світом боністики, витонченістю малюнків на купюрах, з минулим та сьогоднішнім.

Охайно видана, чудова за змістом, насичена інформацією книга цілком заслуговує на те, щоб бути представленою і, як на мене, удостоєною такої академічної відзнаки, як іменна премія - ім. М.С.Грушевського - за внесок у розробку складної проблеми з історії, за дослідження незвіданої частки нашого минулого.

Щиро вітаю вчених Інституту історії України НАН України: істориків - М.Дмитрієнко, М.Литвина, Л.Яковлеву та голову Національного банку України В.Ющенка з чудовою працею. За проведену ними титанічну роботу нащадки складуть їм шану. Це видання займе гідне місце серед наукового доробку наших учених-гуманітаріїв України кінця ХХ ст.

*В.М.Геєць,
директор Інституту економічного
прогнозування НАН України, акад.
НАН України, д. е. н., проф.,
радник Президента України*

Національні традиції та історіографічна спадщина

Любомир Винар: Біобібліографічний покажчик (1950-1997) / Уклад.: Н.І.Кошик, Л.Я.Кужель; відп. ред. М.М. Романюк; вступ. ст. А.Жуковського; НАН України. Львів. наук. б-ка ім. В.Стефаника; Укр. іст. т-во. - Львів; К.; Париж; Нью-Йорк; Торонто, 1998. - 350 с.

Серед численних проблем суспільного та наукового розвитку сучасності чільне місце посідає проблема традиції. Генеза уявлень про традицію в суспільній думці сягає певного ступеня розвитку історичної свідомості соціуму і пов'язана зі ставленням його конкретної генерації до комплексу всіх зв'язків сучасного з минулим. Нерівноцінна роль традицій на різних етапах суспільного розвитку. Функціональне призначення традицій коливається між канонічним збереженням домінуючого в суспільстві ідейного спадку та актуалізацією певного історичного досвіду, який протягом тривалого часу був витіснений або вилучений з повсякденного вжитку. Тому проблема традицій набуває неабиякого значення та поширення в суспільній і науковій думці на перехідних етапах історичного розвитку, коли загострюються взаємовідносини між сучасністю та минулими. На тлі останніх сформувалася новітня пізнавальна ситуація в суспільних науках та гуманітарних дисциплінах. Її найважливіші риси виявилися у поєднанні кількох процесів: 1) освоєння та введення до повноцінного обігу національної наукової і культурної спадщини, на яку впродовж десятиліть було накладено ідеологічне вето; 2) інтеграція в світову науку, зокрема у формі адаптації здобутків та досягнень наукової думки на національному терені.

Тривала ізоляція національної науки від досягнень світової думки, зокрема від здобутків українських науковців, які працювали поза межами України - на еміграції та в діаспорі, висуває ряд проблем, пов'язаних з освоєнням та популяризацією цієї творчої спадщини. Серед них важливе місце займає проблема вивчення персонального наукового доробку вчених, зокрема введення їх студій до повноцінного наукового обігу. В 90-ті роки в цій галузі досягнуто помітного поступу. Зокрема, тільки упродовж 1997 - першої пол. 1998 рр. видано ряд бібліографічних покажчиків наукових праць дослідників з української діаспори: «Іван Огієнко (Митрополит Іларіон), 1882-1972: Життєписно-бібліографічний нарис / Авт.-укладач З.Тіменик» (Львів, 1997), автобіобібліографію Л.Биковського «У службах українській книжці / Упоряд.: Л.Винар, Я.Ісаєвич» (Львів; Нью-Йорк, 1997), «Аркадій Жуковський: бібліографія / Упоряд. О.Кучерук» (К., 1997).

Новий біобібліографічний покажчик видано зусиллями ЛНБ ім. В.Стефаника НАН України та Українського історичного товариства (УІТ). Він присвячений відомому історику та бібліографу, визначному організатору наукової праці українських дослідників у діаспорі, голові УІТ, засновнику й головному редактору фахового часопису «Український історик», директору Центру етнічних студій Кентського державного університету (США), проф. Любомиру Винару, 65-ліття якого українська громадськість відзначила в 1997 р. Л.Винар - засновник міждисциплінарної наукової галузі - грушевськознавства, автор численних праць з української історіографії та національної історії, студій з етнічної історії північноамериканського континенту, довідників, путівників і покажчиків установ, осередків, організацій та періодичних видань етнічних меншин у США. Відтак наукові студії проф. Л.Винара добре відомі як у діаспорі, так і в Україні.

Видання розпочинається зі вступного слова до читачів директора ЛНБ ім. В.Стефаника, д.і.н. Лариси Крушельницької (С. 5-6) та статті іноземного члена НАН України Аркадія Жуковського «Любомир Винар: життя і діяльність» (С. 7-27). В останній не

тільки розглядаються основні віхи життєвого та творчого шляху вченого, а й характеризуються головні напрями його наукової, науково-організаційної діяльності та редакційної праці, які спричинилися до заснування УІТ, «Українського історика» та інституціоналізації грушевськознавства. «Українська нація багато завдячує науковій діяльності Любомира Винара, який довгі роки розбудовує національну культуру», - зазначає А.Жуковський.

Принадно відзначимо, що однією з найважливіших проблем будь-якої еміграції є проблема збереження власної самобутності в іноетнічному середовищі, зокрема культурних, наукових зв'язків з батьківщиною, національних традицій. Для наукової еміграції означена проблема має певну специфіку, зумовлену як практично-утилітарними потребами організації виробництва наукової продукції, так і необхідністю фіксації свого зв'язку з національною наукою або, принаймні, з певною частиною її інтелектуальної спадщини. Вона виступає як необхідна передумова функціонування еміграційної науки та збереження її національного змісту впродовж кількох генерацій, що забезпечується відповідною організаційною структурою. Відтак науково-організаційна і редакторська праця Л.Винара, на думку А.Жуковського, «може стати прикладом для молодшої генерації українських науковців», зважаючи на нинішню економічну ситуацію в Україні та розмаїття світоглядних орієнтирів на сучасному етапі наукового розвитку. Водночас автор вказує на «многогранність академічного і інтелектуального зацікавлення» українського вченого, що виявилася в численних працях з національної історії, спеціальних історичних дисциплін, історичної бібліографії та біографістики, літературознавства, а також в галузі етнічних студій.

Структурно біобібліографічний покажчик складається з двох частин: «I. Бібліографії друкованих праць Любомира Винара, 1950-1997» (С.31-236; 1599 позицій) та «II. Вибраної бібліографії публікацій про Любомира Винара» (С.237-328; 234 позиції). Перша частина має два розділи: 1) «Бібліографія бібліографій» (19 позицій) - покажчики та довідники, де наукові публікації Л.Винара подано за певним

проблемно-тематичним принципом або за конкретний проміжок часу; 2) власне хронологічний перелік друкованих праць 1950-1997 рр. (близько 1600 позицій), який поділено на ряд рубрик: «Книжки: оригінальні праці і видання за редакцією», «Статті. Енциклопедичні гасла. Бібліографія», «Рецензії». До другої частини видання входить низка допоміжних покажчиків («Список скорочень», «Покажчик криптонімів і псевдонімів», «Іменний покажчик», «Алфавітний покажчик назв праць», «Покажчик періодичних видань, в яких публікувалися праці Л.Винара», «Перелік серійних видань, редактованих Л.Винаром»), а також статистичний аналіз публікацій дослідника впродовж 1950 - до серпня 1997 рр.

Бібліографічний опис праць, виконаних українською мовою, дублюється англійським перекладом, що надає можливість працювати з покажчиком англomовному читачеві. Описи праць подаються відповідно до діючих в Україні стандартів зі збереженням правопису оригіналу. В цілому покажчик укладено на високому фаховому рівні, хоча мають місце окремі друкарські та недрукарські огріхи.

Сподіваємося, що видання біобібліографічного покажчика наукових праць проф. Л.Винара спричиниться до широкого ознайомлення зі студіями вченого, які складають невід'ємну частину національної історіографічної спадщини, й добре прислужиться науковим інституціям та дослідникам у їх творчих дискусіях та змаганнях щодо традиціоналістських чи модерністських засад розвитку сучасної української науки.

*Олексій Ясь,
м.н.с. відділу української
історіографії Інституту історії
України НАН України*

Критичні зауваги щодо створення бібліографії Івана Огієнка

Мацько В.П. Повна бібліографія праць Івана Огієнка. - Хмельницький: Просвіта, 1998. - 31 с.

Поза увагою науковців, а особливо тих, хто досліджує спадщину І.Огієнка, не могла пройти брошура В.Мацька «Повна бібліографія праць Івана Огієнка». Хоча в «Бібліотечному віснику» (1997, №6) уже було вміщено статтю В.Ляхоцького, присвячену створенню наукової бібліографії вченого, це питання не втратило актуальності. Величезна скарбниця творчого доробку І.Огієнка розкидана на лихих перехрестях долі. Життя українського емігранта можна порівняти з перекотиполем, яке, де б не зупинялося, завжди залишало після себе плодоносне насіння живучості людської мудрості та високого інтелекту. Багато праць Огієнка ще не відомі науковцям, хоча сам він був скрупульозним бібліографом, ретельно фіксуючи всі свої друковані роботи й збираючи на них рецензії. Бібліографічний опис (БО) його праць відображено в науковому збірнику на честь вшанування 30-річчя наукової діяльності вченого [1].

Бібліографія, підготовлена В.Мацьком, побудована за хронологічним принципом. При оформленні покажчика вказано, за можливістю, повні вихідні дані: рік, число (для журналу чи газети), місце та назву видання, кількість сторінок. Порівняно з уже існуючими БО в останньому враховано майже всі попередні бібліографічні помилки.

На нашу думку, якщо йдеться про «повну бібліографію», то не зайвим було б конкретно зазначити прізвище чи релігійний титул при певних працях вченого.

Щодо бібліографії в редакції Мацька складається хибне уявлення, що всі праці написано тільки І.Огієнком. Тим-

часом, хоча Огієнко і митрополит Іларіон - це одна постать, саме останню іпостась учений, за свідченням сина, п.Анатолія, вважав вершиною своєї наукової та релігійно-національної діяльності.

Бібліографічна розвідка В.Мацька привертає увагу також у контексті неповного варіанта «повної бібліографії праць Івана Огієнка». Автор, здійснивши величезну роботу, лише значно доповнив сучасні бібліографічні списки, що існують у двох варіантах: матеріалах Львівської конференції (1992) «Іван Огієнко (Незабутні імена української науки) та в додатках книги З.Тіменика «Іван Огієнко (митрополит Іларіон)» [2]. Мабуть, ще рано говорити про «повну бібліографію» праць ученого, оскільки лише просте порівняння списків додає до неї роботи, не враховані Мацьком. Зокрема, тільки за 1941 р. можна було б включити принаймні ще «Наглядну таблицю українського правопису» та «Відозву архієп(ископа) Іларіона до православних, розсіяних у світі» [3].

«Повну бібліографію» В.Мацька можна доповнити й таким доробком: «Тяжкі завдання українського архиєрея. Моє слово в день наречення во Єпископа в Холмському Катедральному соборі 19 жовтня 1940-го року», «Слово істини. Архиєрейські послання за 1940-1944 рр.», «Великий канон св. Андрія Критського» та ін. [4]. У лютому та березні 1941 р. Іларіон виступив перед науковцями Кракова з нині маловідомим рефератом «Українська літературна мова та її значення в розвої нації» [5]. Досі невідомою є й замітка митрополита «Куток мови», віднайдена нами на сторінках «Краківських вістей» за 1942 р., та Різдвяне звернення «Христос рождається» за 1944 р., уміщене в тижневику «Холмська земля» [6]. За роки війни з-під пера митрополита Іларіона, за неповними даними, вийшло близько 60 праць: проповіді, літургії, переклади, релігійна поезія та з історії церкви. Мацько зазначив за цей період тільки 29.

Подальший аналіз додасть ще багато зі спадщини дослідника до кожного хронологічно-бібліографічного етапу. Зокрема, у фондах Державного історичного архіву в м.Львові зберігається рукопис праці «Кендема (подвійний гравіс). Палеографічний нарис»

[7], опублікований 1936 р. в «Записках Чину св.Василія Великого».

Інформація про закордонні й бібліотечні фонди поповнюється і через Internet. Передусім це стосується архівосховищ та бібліотек технологічно розвинутих країн, з якими так чи інак було пов'язане життя подвижника. За допомогою мережі нам також вдалося вийти на бібліографічні описи праць І.Огієнка в найбільших бібліотеках світу: Бібліотеці Конгресу (США), Британській та Манітобського університету (Канада).

На жаль, кирилиця в цих БО передана латинськими літерами, що створює незручності при вивченні матеріалу. Найповніший БО введено в Британській бібліотеці. У ньому позначено всі вихідні дані видання та його шифр, мова оригіналу, характер дослідження. Аналізуючи описи, авторка цих рядків виявила в бібліотеці Манітобського університету ще одну з праць Огієнка, досі не зафіксовану в жодному вітчизняному БО. Йдеться про мовні пояснення вченого до поеми Т.Шевченка «Наймичка», призначені для вивчення української літературної мови [8]. (Для наочності подаємо БО у формі, прийнятій у закордонних бібліотеках).

Щоб уникнути помилок та неточностей бібліографічних описів при створенні повної бібліографії, треба об'єднати зусилля багатьох науковців, котрі фахово займаються огієнкознавством. Укладення повного бібліографічного покажчика праць Івана Огієнка - справа майбутнього.

1. Науковий збірник в 30-ту річницю наукової праці проф. д-ра Івана Огієнка. - Варшава: З друкарні НТШ у Львові, 1937. - 223 с.
2. Іван Огієнко (Незабутні імена української науки): Тези доп. Всеукр. наук. конф. - Львів, 1992. - 249 с.; *Тіменик З. Іван Огієнко (митрополит Іларіон). 1882-1972: Життєписно-бібліографічний нарис.* - Львів, 1997. - 227 с.
3. Відозва архієп(ископа) Іларіона до православних, розсіяних у світі // *Краківські вісті.* - 1941. - 4 лют.; *Наглядна таблиця українського правопису.* - 2-е вид. - Варшава.
4. *Іларіон Митр.* Великий канон св. Андрія Критського. - Холм, 1942. - 51 с.; *Його ж.* Вечірня й Утреня в Страсну суботу. - Холм, 1943. - 80 с.; *Його ж.* Літургія св. Отця нашого Івана Золотоустого; Вид. 2-е, виправ. - Холм, 1942. - 80 с.; *Його ж.* Молебень на Новий рік. - Холм, 1943. -

- 16 с.; *Його ж.* Молебень до Пресвятої Богородиці. - Холм, 1943; *Його ж.* Молебень перед початком науки в школах. - Холм, 1943. - 16 с.; *Його ж.* Молебень перед початком усякого доброго діла. - Холм, 1943; *Його ж.* Надгробна Утреня в Страсну суботу. - Холм, 1943; *Його ж.* Слово істини: Архипастирські послання за 1940-1944 рр. - Холм. Свята Данилова гора: Укр. друкарня, 1944. - 60 с.; *Його ж.* Тяжкі завдання українського архирея: Моє слово в день наречення во Єпископа в Холмському Катедральному соборі 19 жовтня 1940-го року. - Холм. Св. Данилова гора. - [Б. р.]. - 24 с.; тощо.
5. З українського життя // *Укр. вісн.* - 1941. - 15 лют. - С.2; *Те саме.* - 1 берез. - С.5.
6. *Іларіон Архієп. (Огієнко).* Куток мови // *Краківські вісті.* - 1942. - 11 лют. - Ч.27. - С. 2-3; 12 лют. - Ч.28. - С.2.- 3; *Іларіон Архієп.* До всього всесесного духовенства, преподобного монашества та до всіх боголюбивих вірних нашої Холмсько-Підляської православної єпархії Христос рождається! Холм, 25 грудня 1943 р. (7 січня 1944 р.). // *Холмська земля.* - 1944. - Ч.1 - II. - С.3.
7. Кендема (подвійний гравіс): Палеографічний нарис // *ДІА у м.Львові, ф.408, оп.1, спр.1226.*
8. *The University of Manitoba Libraries* Shevchenko, T.H. (Taras Hryhorovych), 1814 - 1861. *Naimychka: poeta Tarasa Shevchenka/ z zmovnuyomu poiasnenniamy Iv.Ohiiienka dlia vuvchennia ukraïns'кої literaturnoi movy.* - Zhovkva: Druk. oo. Vasyliian, 1938.

Тюрменко Ірина,
к.і.н.,
докторант Київського
університету
імені Тараса Шевченка

Книгознавчі аспекти в «Історії української культури»

Mirtschuk Ivan. Geschichte der ukrainische Kultur / Ukrainisches Technisch-Wirtschaftliches Inst.-München, 1994. - 286 s. - Bibliogr.: S.253-274*.

Іван Мірчук - видатна постать в українському культурознавстві. Йому належить авторство оригінальної, ретельно розробленої концепції української культури. Вся його наукова діяльність була присвячена вивченню особливостей самовідчуття українців, місця української національної культури в загальносвітовому культурному процесі. А була ця діяльність активною і плідною.

Народився Іван Мірчук 1891 р. в Стрию, закінчив Віденський університет. У зв'язку з подіями 1917-1918 рр. опинився в еміграції. Жив спочатку у Відні, Празі, потім у Берліні і, нарешті, в Мюнхені, де й помер у 1961 р. З 1921 р. він доцент, а з 1926 - професор, з 1946 й до кінця життя - ректор Українського вільного університету, що свідчить про високе визнання його наукової праці. Був також активним співробітником, професором (1926), а протягом 1930-1945 рр. - директором Українського наукового інституту в Берліні, дійсним членом Наукового товариства ім.Шевченка у Львові, з 1947 р. - директором Історико-філософської секції НТШ, чл.-кор. Баварської Академії наук (з 1949), головою Української громади в Берліні й активним громадським діячем.

Коло наукових досліджень ученого дуже широке, однак найбільше він відомий як філософ та історик української культури. Йому належить ряд наукових праць, у яких досліджується національний характер української культури та її відмінність від російсь-

* Надійшла у фонди зарубіжної україніки НБУВ 3.01.96 р. Рецензується вперше.

кої, наприклад: «Tolstoj und Skovoroda - zwei nationale Typen» («Толстой і Сковорода - два національні типи», Берлін, 1929), «Das Dämonische bei den Russen und Ukrainern» («Демонічне в росіян та українців», Берлін, 1950), «Історично-ідеологічні основи теорії Третього Риму» (Мюнхен, 1954).

Як знавець історії української культури він редагував, зокрема, посібник «Handbuch der Ukraine» «Рукописна книга України», 1941). Основоположною працею його філософсько-культурологічної концепції є синтетичний (історико-філософський) твір «Geschichte der ukrainische Kultur» («Історія української культури»), що вийшов друком у Мюнхені в 1957 р. і перевиданий там же в 1994. Основна ідея книги - належність України одночасно двом культурологічним просторам - східному й західному. Саме в тому, щоб вбирати в себе впливи східно-візантійської та західно-європейської культур, змішувати елементи цих культур, збагачувати їх власним національним змістом і створювати нову синтетичну культуру, яка потім випромінюватиме на весь світ нові цінності й ідеї, вбачав І.Мірчук культурну місію України. «З перших днів історичного існування знаходимо ми на території Русі-України два головні впливи, східний і західний, дві різні культури, два погляди на світ, що протилежно схрещуються, створюють нові цінності і породжують нові образи»*. Цю особливість української культури Мірчук повсякчас підкреслює, пояснюючи її умовами геополітичного положення України, яке разом з історичними умовами спричинило особливості формування духовного світу українців. Автор бачить в Україні спадкоємицю Еллади, покликану донести її гуманістичні ідеали до новонародженої західноєвропейської культури. Але роль України в європейській культурі не лише в тому, щоб передавати взаємовпливи Сходу й Заходу. Україна є рівноправною учасницею загальноєвропейського культурного процесу. Вчений виразно й конкретно показує взаємовпливи України й Європи, послідовно розгортаючи перед нами картину української культури у всіх її незліченних складових.

Саме під таким кутом зору розгля-

дає Іван Мірчук і українську книгу. Книга як культурний феномен займає особливе місце в його розумінні української культури. Неодноразово він підкреслює, що «книга за умов відсутності власної державності була для українського народу єдиним засобом збереження і розвитку національної культури».

До визначних фактів у розвитку науки відносить автор заснування Ярославом першої книгозбірні в Софійському соборі, підкреслюючи, що була вона загальнодоступною, а книгозбірню Печерського монастиря називає центром наукового життя того часу. (До речі, Мірчук свідомо вживає не поширеніший у німецькій мові термін Bibliothek - бібліотека, а Bucherei - книгозбірня, бо цей термін точніше відповідає прийнятому в українському книгознавстві початку ХХ ст.). Автор добре знав сучасні йому праці з книгознавства та історії української книги як дослідників з діаспори, так і Радянської України 20-30-х років. Про це свідчить хоча б список використаної при написанні «Історії української культури» літератури. Серед опрацьованих джерел такі праці, як «Друкарство на Україні в XVI-XVIII ст.» С.Маслова («Бібліологічні вісті», 1924), «Історія українського друкарства» І.Огієнка, «Оправи книжок у київських золотарів» Д.Щербаківського (К., 1926), Каталог виставки української графіки в державній мистецькій бібліотеці Берліна «Українська графіка», складений Д.Антоновичем і надрукований в 1933 р. німецькою мовою, праці відомих книгознавців Радянської України М.Макаренка, П.Попова, С.Маслова та книгознавців української діаспори В.Січинського, І.Кричевського, С.Сірополка та інших українською, німецькою, французькою, словацькою мовами.

І.Мірчук не лише використовує наведені в цих джерелах дані, а й обгрунтовано доводить, що книга в українській культурі є органічною складовою частиною і розвивається за загальними законами розвитку культури України. Усвідомлюючи книгу як складову духовної і матеріальної культури, він вважає, що розвиток цієї культури в цілому визначає й історію книги. На його думку, виникнення книги на території України зумовлено двома факторами: поява на теренах України перших пере-

кладів Святого Письма з Болгарії як частини загального візантійського впливу на українську духовність та впливом західноєвропейської культури. Цей вплив вимагав чіткої державної організації та об'єднання всієї нації під одною владною рукою. Таким чином, виникнення книги й її поширення спричинено, з одного боку, необхідністю закріплення отриманих з Візантії знань, а з другого - консолідуючим впливом християнства, який владна верхівка намагалася швидше поширити серед народу. Запровадження ж друкарства в цій концепції пояснюється необхідністю оборони православної віри від впливу унії, що було прагненням до збереження візантійського спрямування українського християнства і зумовлено, водночас, новим спрямуванням людського розуму на самоаналіз та оточуючого світу, що є незаперечним впливом західноєвропейського Відродження. Отже, виникнення друкованої книги І.Мірчук розглядає як частину загального процесу входження української духовності в рух Ренесансу, але не як несвідомий плагіат, а входження із взаємозбагаченням, із привнесенням у духовність Ренесансу східної традиції думки. Освічені кола суспільства аналізують себе і людину взагалі і вбачають необхідність високого піднесення людського духу, що неможливо без поширення прогресивної думки серед народу, причому обов'язково рідною мовою. Через це у Кракові у друкарні Ш.Фіоля в 1491-1493 рр. з'явилася перша українська друкована книга.

Так само в загальному культуротворчому процесі розвивається й мистецтво оформлення книги, причому, підкреслює І.Мірчук, твориться книга одночасно з мистецтвом і літературою, взаємодоповнюючись і взаємозбагачуючись. За княжих часів вплив візантійського мистецтва на українську книгу незаперечний. У традиціях цього мистецтва творилися такі шедеври українського книжного руху, як Остромирове Євангеліє (1056), Холмське Євангеліє XIII ст. та ін. В XIV-XV ст. відчувається вже вплив західного мистецтва на українську книгу, свідченням чого є «Сказання про Бориса і Гліба» XIV ст. В наступному столітті вплив Заходу посилюється, разом із книгодрукуванням приходять і

* Переклад з німецької цитат з книги автора статті.

розповсюджуються стилістичні нововведення у мистецтві оформлення книги. Зокрема, в першому кириличному виданні Ш.Фіоля в Кракові використовуються взірці готичного стилю разом із загальною візантійською традицією оформлення видання, чого вимагало тогочасне православ'я. Пізніше, не відходячи від візантійської традиції, українська книжкова графіка модернізується. І.Мірчук наводить такий приклад: у першому власне українському виданні - Львівському «Апостолі» (1573-1574) гравюру, що зображує Євангеліста Луку, виконано у візантійському стилі, а в обрамленні використано взірці гравюр нюрнберзького майстра Е.Шона. До того ж, підкреслює дослідник, в українській книзі завжди був присутній національний елемент, він навіть називає його особливим «українсько-візантійським» стилем.

На розвиток української книжкової графіки, як і української культури взагалі, впливали, знову-таки, ті ж самі обставини. Так, розквіту вона досягла за часів Мазепи в другій пол. XVI ст., в цей же час починає істотно впливати на загальний розвиток книжкового мистецтва в Східній Європі, бо витвори українських майстрів у значній кількості розходилися в Московії, Польщі, Румунії та Білорусі. Таким чином, українська книга є чинником загальноєвропейського культурного процесу часів Мазепи. В свою чергу, українська книжкова графіка зазнавала значного впливу німецької графічної школи. Багато майстрів-граверів та ювелірів з Німеч-

чини працювали в Україні, а українські майстри навчалися в Німеччині. Так, І.Мірчук говорить про найвизначнішого майстра гравюри кінця XVII ст. О.Тарасевича, який був учнем братів Кіліан з Аугсбургу, а найкращий майстер XVIII ст. Левицький, що залишив близько 40 робіт, які перевершують досконалістю твори не лише його сучасників, а й майстрів XX ст., після закінчення Києво-Могилянської академії шліфував своє мистецтво в Німеччині. Згодом, після тривалого періоду занепаду через несприятливі зовнішні умови, українська книга знов отримала майстрів, твори яких стали повноправною частиною загальносвітового культурного процесу, розповсюджуючи світло української культури: М.Бойчук і його школа, його вчитель В.Кричевський, Г.Нарбут та ін.

Окремою главою в «Історії української культури» І.Мірчука виділено українські музеї, бібліотеки та архіви. Автор наводить цікаві цифрові дані про кількість бібліотек у сучасній йому Україні, про численність їхніх фондів: «За статистикою журналу «Бібліотека та соціалістичне будівництво» (1936) число бібліотек на Радянській Україні на 1.X.1934 р. було 28130 масових і 2232 наукових з кількістю фонду 60194400 т. та 86000000 т. відповідно».

Книга, підсумовує вчений, завжди «була духовною зброєю. Через те, що український народ, не маючи державності, не мав інших засобів свого духовного існування, книга була його єдиною поміччю» (с. 248).

І.Мірчук не ставив перед собою

завдання аналізувати книгу окремо, тому в «Історії української культури» мало посилань на конкретні видання чи книжкові пам'ятки. Завданням автора було, передусім, проаналізувати й дослідити розвиток української культури в контексті культури загальносвітової. Але через те, що книга є невід'ємною частиною загальної культури народу як феномен, що поєднує одночасно культуру матеріальну й духовну, а для українського народу, до того ж, книга має особливе значення, в рецензованій праці знайшли дуже цікаві обґрунтування найважливіші події в історії української книги та оригінальні погляди на її місце в культурі в цілому. Взагалі, праця І.Мірчука заслуговує на докладне вивчення і має зайняти належне місце в історіографії української культури.

*Наталія Шалашна,
бібліограф I категорії Наукової
бібліотеки Слов'янського
державного педагогічного
інституту*

З 1999 р. Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського (НБУВ) спільно з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України (ІПРІ) розпочали видання оновленого за змістом та структурою Українського реферативного журналу «Джерело». Він виходить у трьох серіях і охоплює наукові видання, що вийшли друком в Україні, з усіх галузей знань:

Сер. 1 - Природничі науки. Медицина

Сер. 2 - Техніка. Промисловість.

Сільське господарство

Сер. 3 - Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво

Крім публікацій з періодичних видань, в УРЖ «Джерело» відображаються монографії, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, автореферати дисертацій, видання, що продовжуються.

Усі три серії включено в каталог передплатних періодичних видань України на 1999 р. Передплатні індекси:

Сер. 1 - 74622

Сер. 2 - 22411

Сер. 3 - 22412

У роздрібну торгівлю РЖ «Джерело» не надходитиме.

Довідки за телефонами:

ІПРІ - 441-21-97

НБУВ - 264-31-16

ISSN 1561-1086

ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ РЕЄСТРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЇ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ ІМЕНІ В.І. ВЕРНАДСЬКОГО

**УКРАЇНСЬКИЙ
РЕФЕРАТИВНИЙ
ЖУРНАЛ**

ДЖЕРЕЛО
DIERELO

СЕРІЯ 2
Техніка. Промисловість.
Сільське господарство

UKRAINIAN JOURNAL
of ABSTRACTS

1999

№ 1
СІЧЕНЬ - БЕРЕЗЕНЬ

039 - 29

**Національна бібліотека України імені В.І.Вернадського
оголошує конкурсний прийом
до аспірантури зі спеціальностей:**

**07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство»;
05.13.06 «Автоматизовані системи управління та прогресивні інфор-
маційні технології».**

Підготовка в аспірантурі здійснюється за державним замовлен-
ням та на умовах контракту.

Вступники до аспірантури подають особисто такі документи:

- 1) заяву;
- 2) особовий листок з обліку кадрів;
- 3) список опублікованих наукових праць. Абітурієнти, які не мають опублікованих наукових праць, подають наукові доповіді (реферати) з обраної ними наукової спеціальності;
- 4) медичну довідку про стан здоров'я за формою № 286-у;
- 5) копію диплома про закінчення вищого навчального закладу із зазначенням одержаної кваліфікації спеціаліста або магістра;
- 6) посвідчення про складання кандидатських іспитів (за наявності складених кандидатських іспитів).

Документи подавати до 15 вересня за адресою:

**252039, м.Київ, проспект 40-річчя Жовтня, 3, Національна бібліо-
тека України імені В.І.Вернадського. Аспірантура. Тел. 264-93-47**

Аспірантуру НБУВ відкрито в 1993 р. Перший випуск аспірантів відбувся у 1996 р. За 1996-1998 рр. аспірантуру закінчили 18 осіб. На 01.01.99 р. в аспірантурі НБУВ навчаються 14 аспірантів та прикріплено 40 здобувачів.